گوتتـان ڕاپەڕیـن!!.. جـەودەت سۆفی

من هەندێ جار پرسیارێک لە ناخم سەر ه□ل□دا. ئایا ئەو کوردەی کە بڕوای بە خۆی یان بە کورد نەماوە و هەندێک جاریش جوێن بە کورد یاخود بە نیشتمان دەدات لە ناخی خۆیدا مەبەستی چیە و دەیەوێت چیمان پێ بلێ؟ چونکە ئەو کەسانە زۆرن و بڕواش ناکەم هەر هەموویان خۆیان دۆڕاندبێ یان خائین بن یان هەخەلەتاو بن. بێگومان ئەو دیاردەیە بۆ هەموو کوردێك ناخۆش و دڵتەزێن و جێگەی نیگەرانیە. چونکە ئەو کەسانە کوردن و خوشک و برای ئێمەن.

من پرسیارێکم لا دروست بووە کە ئایا ئەو گۆڕانکاریيانەی کە بەسەر هەست و بۆچوون و بەکار هێنانی وشەدا هاتووه له لایەن زۆر تاکی کوردی کوردستانی خوارووداکه جۆرێك له ڕەشبینی و ناباوەڕی پێیوه دیاره، ئایا بریتی نیە لە سەرەتای پرۆسەی ڕاپەڕینێکی ئاشتیانەی کۆمەڵایەتی بەرامبەر بە وەزعێک کە هەر هەموومان لێی نیگەرانین؟

بەلام هەروەکو هەموو لایەک دەزانن کە زۆربەی تاکی کورد زیاتر لە ژێر کاریگەری ئەندێشە دا هەلسوکەوت دەکات نەوەک بە بیر کردنەوە و هەلسەنگاندن. چونکه هەروەك و پسیکەناڵیزی کورد کاك پؤڵا سەعید له ڤیدیۆکانی دا له یووتوب له ژێر ناوو نیشانی (ئایا تاکی کورد نەخۆشه؟) دا شی کردۆتەوه، کورد بۆ دەربرینی تووڕەیی خۆیان له سیستەمەکه هەندێکیان جوێن دەدەن نه ك تەنها بە حیزبەکان و سەرکردەکان و حکومەتی هە‌رێم، بەڵکو جوێن به کورد و به کوردایاتی و به کوردستانیش دەدەن. بێگومان ئەو جوێندانه ڕەنگه به شێوەیەکی کاتی پاڵەپەستۆی کەفوکوڵی تووڕەیيان هێور بکاتەوه، بەڵام ئایا من بۆم هەیه که حوکمی ئەوه بدەم که ئەو جۆره کاسانه ئیتر کورد نین و خائینن؟

یاخود ئەم جۆره هەڵسوکەوتانه دەربڕی جووڵەیەکی پڕ له ژانی کۆمەڵایەتین که له کوردستانی خواروو دا تاك پێوەی دەناڵێنێ؟

کام جووڵە؟

لە ڕوانگەی سۆسیۆلۆژیەوە هەموو پرۆسەیەکی گۆڕانکاریی تاقە کەسی یان کۆمەڵی بەسەر سێ قۆناغ دا تێدەپەڕێ کە بریتین لە: 1- قۆناغی بنیات نان، ٢- قۆناغی رووخاندن، ٣- قۆناغی دووبارە بنیاتنانەوە.

لە ماوەی ٣٠ ساڵی رابردوو دا کۆمەڵگای هەرێمی کوردستان بە تاک و حیزب و حکومەت و دەزگاو دامەزراوەکانی ناحکومیەوە، بێگومان لە ژێر کاریگەری دەوروبەر و جیهان دا جۆرێك لە سیستەمی سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتیمان بنیات نا، کە ئەمە سەرەڕای دەستکەوتەکان، کەم کەس لێی ڕازیە. بۆیە ڕەنگە خەڵکی کوردستان ئێستا بەبێ ئەوەی هەستیان پێکردبێ بە قۆناغی دوەمی پرۆسەی گۆڕانکاری دا تێبپەڕن کە بریتیە لە رووخاندنی ئەو سیستەمە فیکرییە کە هەموو خەڵک لێی ناڕازین، بەبێ ئەوەی بیانەوێ یان هەوڵ بدەن بۆ رووخاندنی قەوارەی هەرێمی کوردستان. چونکە من پێم وایە کە خەڵکی لە ناخی دڵی خۆیانەوە نایانەوێ قەوارەکە نەمێنێت. بەڵکو دەیانەوێ بگۆڕێت.

هەلبەتە قۆناغی رووخاندنس کۆمەڵایەتی قۆناخێکی یەکجار سەخت و دژوار ولە ڕووی دەروونیەوە پڕ لە دژایەتیە. بەڵام قۆناغێکە کە پێویستە و بە ناچاری هەر دەبێ پێیدا تێپەڕین پێش دووبارە بنیات نانەوە. بەلام لە هەمان کاتیشدا قۆناغیەکە کە پڕ لە موجازەفەیە بە تایبەتی بۆ کورد. چونکە لەو قۆناغەدا خەڵکی ئاسایی ناڕەزایەتی دەردەبڕن بە بێ ئەوەی هەست بکەن کە خەریکی رووخاندنی شتێکن کە خۆیان و بۆ خۆیان بنیاتیان ناوەو هیواس دەیان ساڵەیان بووە.
لە لایەکی تریشەوە ئاگاداداری ئەوەیان هەر نیە کە دووژمنان و ئەو لایەنانەی کە بەرژەوەندی تایبەتی خۆیان هەیە دەتوانن و دەیانەوێ ئەو هەلە بقۆزنەوە و پێش ئەوەی بەرەو قۆناغی سێیەم بڕۆن کە دووبارە بنیاتنانەوەیە، ئەوا بەرەو رووخانی یەکجارەکی دەبەن بە بڵاو کردنەوەی چەندین ڤایرۆسی کوشندە وەکوو بەرەکەی گەڕانەوە سەر بەغدا و هتد.

بۆیە من پرسیارێک لە ناخم دا سەرهەڵدەدا ئەویش ئەوەیە کە ئایا حیزب و حکومەت و پەرلەمان و ڕێکخراوە ناحکومیەکان و خەلکانی ڕۆشنبیری کورد لەو قۆناغە هەستیارەدا دەبێ چۆن بیر بکەینەوە و چۆن خۆمان یەک بخەین و چ هەنگاوێکی حەکیمانە بنێین بۆ ئەوەی ئەو قۆناغە ناسک و ئاڵۆزە بە ئارامی بەسەر ببەین و بەرەو قۆناغی دووبارە بنیات نانەوە بڕۆین؟ چۆن هەر هەموو لایەکان بەیەکەوە ئاگاداری چۆنیەتی بەسەر بردن و بەڕێوەبردنی ئەو قۆناغە ببین بۆ بێ ئەوەی پەنجەی خائین درێژ بکەین بۆ هەر تاکێک کە تووڕەیی و ناڕەحەتی خۆی دەربڕی؟

لە بیرمان نەچێ کە ئێمە ئێستا بە قۆناخی ڕووخاندن دا تێدەپەڕین بۆ ئەوەی بگەینە قۆناغی دووبارە بنیاتنانەوەی سیستەمی

بیرکردنەوە، ئەوا دەبێ زۆر بە هۆشیاری و نەرمی و حەکیمانە بەرامبەر بە وی تر معامەلە بکەین و بە تایبەتی زۆر زۆر هۆشیار بین لە دووژمنانی کورد کە وەك و گورگ خۆیان ئامادە کردوە و چڕنوك و کەڵبەکانیان لە جاران تیژ تر کردووە بۆ ڕەخسانی هەر فرسەتێك بۆ لەناو بردنی ئەو قەوارە کوردستانیەی کە هیوای هە موو گەلی کوردستانە بە هەر چوار پارچەکەیەوە. چونکە ئەگەر زۆر هۆشیار نەبین لەوەی کە ئێمە لەبەردەم ترسناکیەکی زۆر گەورە داین لە بواری سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابووری داو لە لایەکی دیکەشەوە دووژمنانی کورد لە هەموو لایەکەوە خۆریکی بەلادا بردنی ئەو پرۆسەیەن کە دەمانەوێت دووبارە بنیاتی بنێینەوە، ئەوا دووژمنان هەموو تواناکانی خۆیان خستۆتە کار بۆ بەکار هێنانی پسپۆری بوارە جیاجیاکانی دەروونی، کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئابووری!

ئیتر کاتی ئەوەهاتووە یان نا کە ئیتر هەر هەموومان ئەو پسپۆرە لە ناخمان و لەناومان دا وەلا بنێین کە چەندەها ساڵە بەکاری دەهێنین بۆ شکاندنی یەکتر، کە بریتیە لە پسپۆری چاندنی تۆوی نەبوونی متمانە و ترس و ڕق و کینە لە یەکتر؟

من لەو باوەڕە دام، کورد کە خاوەنی گەورە ترین شارستانیەکانی وەکو هوری و گۆتی و لولوبی وکاشی و سۆمەری ومیتانی و ئیمپراتۆری میدیەکان و دەیان میر نشینەکان و فەرهەنگ و سەروەری و مێژوو و ئەفسانە و بەسەرهات و سەدان تەجروبەڕین و خاوەنی هەزاران کەسی بە ئەمەکی ئەو خاکەن، هەم توانای یەکبوونمان هەیە و هەم دەمانەوێ.
کەواتە ئیترئایا چۆن کاری لەسەر بکەین؟

جەودەت سۆفی

پەیوەندی نێوان نەمری و داهێنان لە شیعری (غەزەلێك

بەشی تۆ ناکات)ی کەریم دەشتی دا.. نووسینی/ عەتا قەرەداخی

(١)

(غەزەلێك بەشی تۆ ناكات) شیعرێكی نوێ شاعیر كەریم دەشتییە كە لە ژمارە 127ی گۆڤاری رامان دا بڵاوی كردۆتەوە . لێرەدا هەوڵدەدەین خوێندنەوەیەكی ئەم شیعرە بكەین . سەرەتاش دەبێ ئاماژە بۆ ئەوە یكەین كە كەریم دەشتی یەكێكە لەو شاعیرە دیارانەی نەوەكەی خۆی كە لە دوو ئاستدا تایبەتمەندی خۆیی هەیە كە یەكەمیان ئەوەیە ئەم شاعیرە خاوەنی جیهانبینی تایبەتی خۆیەتی و لەو بوارەشدا لە ئاستێكی قوڵدا كار دەكات و بە گشتی شیعری ئەم شاعیرە هەڵگری كۆمەڵێ پرسیاری گرنكن كە بواری جۆراو جۆری پەیوەست بە مەسەلەكانی بوون و ژیان و مردن و نهێنییەكانی ناخی مرۆڤ و پەیوەندی مرۆڤ و سرووشت و سەرجەم رەگەزو پێكهاتەكانی سرووشت دەگرنەوە و پرسیار لە گەوهەرو ماهیەتی مێژوو كاریگەری و رۆڵی مێژوو و رابردووەش لە سەر ئێستاو دەووری لە ئامادەكردنی ئێستاو بەدەستهێنانی داهاتوودا لە خاسێتە دیارەكانی پرسیاری شیعری ئەم شاعیرەن .هەروەك خاسێتێكی دیاری تری ئەزموونی شیعری ئەم شاعیرە ئەوەیە كە لە رووی فۆرمی شیعرییەوە بە یەك شێواز نانووسێت و هەست بەوە دەكرێت كە پەیوەندییەكی دیالكتیكانە هەیە لە نێوان جیهانبینی شیعری و شێوازی نووسیندا بە جۆرێكی ئەوتۆ هەست بەوە دەكرێت كە پرسیارو جیهانبینی دەقەكانی شێواز یان فۆرمی تایبەت بە خۆیان بەرهەم دەهێنن یان بە شێوەیەكی تر گونجاندنێك لە نێوان جیهانبینی شیعری و شێوازی نووسیندا پێكدێت و ئەوەش وای لێدەكات كە وەكو شاعیرێكی ئەزموونگەر بناسرێت .

یەكێك لە خاسێتە دیارەكانی ئەزموونی شیعری ئەم شاعیرە ئەوەیە كە لە گەڵ هەڵكشانی كاتدا روانینی ئاشكراتر دەبێت و ئەم حاڵەتەش تەنیا لەسنووری روانین و جیهانبینی شیعریدا نامێنێتەوە بەڵكو دەپەرِێتەوە بۆ ئاستی بنیادی شیعری و بە گشتی زمانی نووسین و وێنەی شیعری و فەزای شیعریش دەگرێتەوە كە دەتوانین بڵێین سەرجەمی رەگەزەكانی بەرهەم هێنانی شیعر دەخاتە خزمەتی بەرهەم هێنانی شیعریەتەوە لە ئاستێكی باڵادا . هەروەك جێگای خۆیەتی ئاماژەش بۆ ئەوە بكەین كە كەریم دەشتی سەرباری ئەوەی یەكێكە لەو چەند شاعیرە بە ژمارە كەمەی كە دەزانن چەمكی شیعر چییە دیسان لە رووی

بەرهەمهێنانی شیعریەت و دەقی زیندووەوە تاکو ئێستاش پێ بەرهەمترین شاعیری نەوەکەی خۆیەتی .ئەم شاعیرە لەو شیعرانەی کە لەم چەند ساڵەی دوایدا لە گۆڤارو ڕۆژنامەکاندا بڵاویان دەکاتەوەو لە کۆمەڵە شیعری (سیفری ئاگر)یشدا تەواو بە زمانێکی سفت و مۆسیقایەکی دەوڵەمەندو هەندێ جار گەڕانەوەش بۆ کێش و سەروایەکی سرووشتی دوور لە هەوڵ یان ویستی زۆرەملێ دەنووسێت .هەموو ئەم خاسێتانەی کە لێرەدا ئاماژەمان بۆ کردن هەریەکە بە جۆرێك دەور دەبینێ لە دەوڵەمەند کردنی ئەزموونی شیعری ئەم شاعیرەدا . ئێستا دەتوانین بڵێین کەریم دەشتی ئەو شاعیرەیە کە تایبەتمەندی خۆیی هەیەو لە هەندێ ئاستی شێوازی نووسین و هەندێ چرکەساتی بەرهەمهێنانی شیعریەت و هەندێ مامەڵە کردنیدا نەبێت لەگەڵ هێماو ئەفسانە و ڕەگەزی مێژوویدا کە جۆرە نزیکیەکی لەگەڵ ئەزموونی شیعری ئەنوەر قادردا هەیە ئیتر کاریگەری ئەزموونی شیعری کوردی پێش خۆیی پێوە دیار نییە ئەو کەمە نزیکیەش کە لە ئاستێکی لاوازدا لەگەڵ ئەزموونی شیعری زریانی ئەنوەر قادردا هەیەتی ناگاتە ئەو ئاستەی کە بەکاریگەری دابنرێت . هەر ئەم جۆرە سەربەخۆییەش وای کردووە کە کەریم دەشتی وەکو شاعیرێکی خاوەن دەنگ و ئەزموونی تایبەتی بە خۆی دەربکەوێت .

ناونیشان کە وەکو کلیلی کردنەوەی دەق سەیر دەکرێت و هەندێ جار دەبێتە ئەو رستە سەرەکیەی کە دەقێکی ئەدەبی یان هونەری لێی دەدوێت , ناونیشانی ئەم شیعرە (غەزەلێك) دەمانگێڕێتەوە بۆ رابردوو کە وشەی غەزەل لە شیعری کلاسیکدا بەکارهاتووە , دەشێ ئەوەش وەها لێك بدەینەوە کە کەریم دەشتی وەکو شاعیرێك توانیوێتی پەیوەندییەکی بەهێز لە نێوان کەلتووری رابردووی ئێمەو گیانی سەردەم و نوێخوازیدا درووست بکات و بەکارهێنانی ئەم وشەیەش لەو تێڕوانینەوە سەرچاوە دەگرێت . بەڵام لێرەدا ناونیشان کە بریتییە لە (غەزەلێك بەشی تۆ ناکات) شتێکی گشتییەو پێش شیکردنەوەی دەقەکە نە دەزانرێت ئەو کێیەو نە ئامانج لە گوتنی ئەو غەزەلەش ئاشکرایە , بەڵکو چ (تۆ) و چ غەزەلیش دوو دەربڕین یان دوو ڕەگەزی گشتین کە دەشێ مەبەست لە (تۆ) هەر کەسێك بێت و مەبەست لە غەزەلیش دەشێ هەر جۆرە غەزەلێك بێت تەنیا ئەوە هەیە لێرەدا کە وەهای لێك بدەینەوە کە مەبەست لەو (تۆ) خۆشەویست یان دڵدار بێت و مەبەست لە غەزەلیش پێشکەشکردنی یان نووسینی غەزەلێك بێت بەو , بە تایبەتیش لە ناونیشانەکەدا جۆرە ئاراستە کردنێکی راستەوخۆ هەیە بۆ کەسی دووەمی تاك هەرچەندە دەشێت ئەو ئاراستە کردنە راستەوخۆ بێت یان ناڕاستەوخۆ واتە دەشێ سەرباری ئەوەی کە (تۆ) کەسی دووەمە بەڵام لە رووی فیزیکییەوە ئامادەبوونی نەبێت لە

بەرامبەر ئەوی شاعیردا بەڵکو لەسەر بنەمای ئامادەبوونی دەروونی یان مەعنەوەی لە هۆش و زیهن و خەیاڵی ئەمدا بەو جۆرە راستەوخۆیە بیدوێنێت.

سەرباری ئەم لێکدانەوەیەی سەرەوە بۆ ناونیشانی ئەم شیعرەیە, ئەوەمان بۆ ئاشکرا دەبێت کە ئەو کەسەی کە غەزەلەکەی پێشکەش دەکرێت یان کەسێکی لەوە گەورەترە کە تەنیا بە پێشکەش کردنی غەزەلێك بگاتە ئاستی قایل بوون بەوەی کە حەقی خۆیی پێدراوە یان دەشێ ئەو کەسە خۆشەویستەکەی بێت کە بێگومان ناشێت تەنیا غەزەلێك بەس بێت بۆ گوزارشت کردن لە خۆشەیستی ئەوو لە هەست و سۆزی ئەمی شاعیر بەرامبەری یان بە شێوەیەکی تر دەشێ وەهای لێکبدەینەوە کە ئەو واتە کەسی غەزەل پێشکەش کراو زۆر لەوە جوانترو مەزنترە لەلای ئەمی شاعیر کە بتوانێت بە تەنیا غەزەلێك گوزارشتی لێبکات ,یان خۆشەویستی خۆیی بۆ دەرببڕێت .

(2)

تا دێ شەوم درێژ دەبێ و رۆژانم کورت
تا دێ خەونم گەورە دەبێ و پشتیشم کوڕ
تا دێ دڵم کز دەبێت و زەینم فراوان
دەمەوێ بەرەو چیا بچم لە گۆڕ نزیك دەبمەوە

شاعیر لە دەستپێکی ئەم دەقە شیعریەدا کۆمەڵێك دووانە بنیاد دەنێت هەتا بیانکات بە بنەما بۆ درووست کردنی جۆرێك لە بەراود لە نێوان بارە تایبەتیەکانی خۆیدا و لەوێشەوە هەوڵدەدات دوو مێژوو لە پاڵ یەکتردا دابنێت و لە هەمان کاتیشدا جیاوازی نێوان ئەو دوو مێژووە بکات پەیوەست بە کەسێتی خۆی . مێژویەکیان لە رابردووەوە یان لە تافی منداڵیەوە دەست پێدەکات تاکو ساتەوەختی بەرهەمهێنانی دەقەکە . مێژووی دووەمیش لە ساتەوەختی بەرهەمهێنانی دەقەکەوە دەست پێدەکات بەرەو ئایندە . لە میانەی ئاماژە کردنەوە بۆ داهاتوو رووناکی دەخاتە سەر رابردووی خۆیی کەرابردوو بە گوێرەی ئەوو لە میانەی ئەوەی لە دەقەکەدا بەرجەستە کراوە قۆناغی لاوێتی و چالاکی جەستەیی و هەڵچوونی فیزیکی و سەردەمی پشت بەستن بەهێزو بەکارهێنانی هێزە . بەڵام ئایندە قۆناغی داڕمانی توانی جەستەیی و فیزیکی و چالاکی بەدەنی و هێزە , لە بەرامبەردا قۆناغی گەشەکردن و پەرەسەندنی عەقڵ و هۆش و زیهن و توانای لێکدانەوەیە .

وەك پێشتر گوتمان شاعیر لێرەدا کۆمەڵێك دووانە بنیاد دەنێت لەوانەش دووانەی (شەو/ رۆژ) ,(دڵ/ زەین) , (چیا/ گۆڕ) یان (هەڵچوون/مردن) کە ئەمەی دوایان لە ئامێزی دووانەی (چیا/ گۆڕ)ەوە بەرهەم دێت .لە تەنیشت یەکتر دانانی ئەم دووانانە بۆ ئەوەیە کە وێنەی کەسێتێکمان بۆ بەرجەستە بکات کە چۆن لە قۆناغێکی دیاری

کراوی ژیاندا دەگاتە ئەو ئاستەی کە بە شێوەیەکی واقیعانە بیر بکاتەوەو سەیری ژیان و دنیا بکات بە جۆرێك کە لە سەردەمی لاوێتیدا هەڵگری کۆمەڵێك حەزوو ئارەزوو ویستی دنیایەو هێزو چالاکی و جوڵەی فیزیکیش هۆکارو جوڵێنەری مرۆڤن بۆ ئەوەی لەو قۆناغەی تەمەندا بەو جۆرە رەفتار بکات . بەڵام کاتێ تەمەن دەچێتە سەرەوە و سەرچاوەی ئەو هێزوو جوڵەیە بەرەو لاوازی دەڕوات ئیتر قۆناغی گەڕانەوە بۆ لێکدانەوەو بیرکردنەوەو تێڕامان دەست پێدەکات . لێرەدا سەردەمی لاوێتی وەکو رۆژ نیشان دەدرێت و لەگەڵ هەڵچوونی تەمەندا ئەو رۆژە کورت دەبێتەوەو دیارە جەمسەری بەرامبەر بە رۆژ کە شەوە درێژ دەبێتەوە .کەواتە لێرەدا سەردەمی چالاکی جەستەیی و فیزیکی وەکو رۆژ نیشان دەدرێن و سەردەمی پیرێتیش کە سەردەمی کارکردنی عەقڵ و هۆش و بیرکردنەوەو لێکدانەوەیە بە شەو دەشوبهێنرێت .ئەمەش ئەو دەلالەتە هەڵدەگرێت کە لە گەڵ چوونە سەرووەی تەمەندا رووبەری بیرکردنەوەو کارکردنی عقڵ و هۆش فراوانتر دەبێت کە ئەمەش حاڵەتێکە لەگەڵ لۆژیکی بوونی مرۆڤ لەگەردووندا دەگونجێت کە تەمەنی عەقڵ و لێکدانەوە لە ئاستێکی دیاری کراوی تەمەنی بایۆلۆژیانەدا دەست پێدەکات .هەرچەندە لەو تەمەنەدا مرۆڤ بیەوێت وەکو سەردەمی گەنجێتی خۆی نیشان بدات ناتوانێت چونکە چەندێ تەمەن هەڵبکشێت مردن نزیکتر دەبێتەوە , ئەمەش دیسان ئەو دەلالەتە هەڵدەگرێت کە مرۆڤیش هەمان شێوەی سەجەم زیندەوەرانی تر مل کەچی یاساکانی سرووشتەو دوور لە ویست و ئیرادەی خۆی پیر دەبێت و دەشمرێت . بەڵام ئەوەی کە لەم دەقەدا بەرجەستە دەکرێت کە مرۆڤ لەگەڵ هەڵکشانی تەمەنیدا بەو ئەندازەی کە لە رووی فیزیکی و جەستەییەوە لاواز دەبێت لە رووی بیرو هۆش و لێکدانەوەو تێڕامانەوە بەهێزتر دەبێت ئەوەش بارێکی سرووشتیە .

تۆ وەك گیا وەك گەڵای پونگ
لە خەرەندی سەختی دڵی مندا شین بووی
بەڵام ئاخ وەکو تاوێرێ
بە دڵۆپی فرمێسکانم توایتەوە

لێرەدا (تۆ) دەشوبهێنرێت بە گیا و بە گەڵای پونگ کە هەردووکیان دوو رەگەزی نێو سرووشتن و هەڵگری خاسێتی جوانین و لە هەمان کاتیشدا کورت تەمەنن .لێرەدا تیشکێك دەخرێتە سەر شووناسی (تۆ) بە تایبەتیش کاتێ ئەمی شاعیر لەوە دەدوێت کە ئەو لە ناو دڵی ئەمدا کە بە شوێنێکی سەخت وەسفی دەکات , شین بووە , ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە لە دڵی ئەمدا جێگایەکی گرتووە واتە ئەمی خۆشی دەوێت , کەواتە ئێستا کەسێتی (تۆ) کە لە ناونیشانی شیعرەکەدا غەزەلێك بەشی ناکات , بریتییە لە ئەوی خۆشەویست , بەڵام ئەم خۆشویستە

هەرچەندە وەکو تاوێر وەسف دەکرێت کە دیارە تاوێر مادەیەکی رەقەو هەروا بە ئاسانی ناتوێتەوە کەچی ئەو بە فرمێسکەکانی ئەم دەتوێتەوە . هەڵبەت ئەوە ئاشکرایە کە تاوێر مادەیەکی ئەوتۆ نییە کە زوو بتوێتەوە بەڵام سەرباری ئەوەش ناتوانێت لەبەر فرمێسکەکانی ئەمدا خۆی رابگرێت , ئەمەش ئەو دەلالەتە هەڵدەگرێت کە فرمێسکەکانی ئەم فرمێسکی ئاسایی نین . دیسان ئەمەش ئەو دەلالەتە هەڵدەگرێت کە ئەم کەسێتیە کە دەنگی شاعیرە کەسێتیەکی ئاسایی نییە و دەشێ هەڵگری کۆمەڵێ ئازارو ژانی سەختی ئەوتۆ بێت کە کاریگەری فرمێسکەکانی لە تواندنەوەی تاوێردا بەجۆرێك سەختی و دژواری ژیانی خاوەنی فرمێسکەکە نیشان بدات .هەروەك لە هەمان کاتدا ئەوی دڵدار هەرچەندە دەشوبهێنرێت بە تاوێر بەڵام لە راستیدا دەشێ گەوهەرو ماهیەتێکی ناسکی هەبێت.

کە دەتێڕێی هێندە بەرز دەبیتەوە
بە ئاستەم لەو ئاسمانە دیاری
کە ئاشتیشت دەکەمەوە هێندە نەوی دەبیتەوە
بە ئاستەم لە ژێر زەمینەوە دەتبینم
چۆن بتگەمێ کە هەموو ژیانم
لە نێوان ئەو بەرز و نزمییە ئاوا دەبێ

شاعیر لە نێوان خۆی و ئەوی خۆشەویستدا وێنەی چەق و خولگە دەکێشێت کە خۆی دەبێتە چەق و ئەویش بە هێزێك پێوەی بەستراوە کە لە مەداری ئەمدا دەخولێتەوە . هەندێ جار ئەو لەو خولگەیە دەردەچێت ئەوەش کاتێك روو دەدات کە ئەو هێزەی کە بە چەقیەوە دەبەستێت لاواز بێت . لێرەدا شاعیر ئەم پەیوەندیە لە شێوازی یاسایەکی فیزیکیدا نیشان دەدات کە لە گەردووندا جگە لە هێزی راکێشانی زەوی هەریەکە لە هەسارەو ئەستێرەکانیش مەداری خولانەوەی خۆیان هەیە کە بەپێی یاسایەك رێکخراوە , دەرچوونی ئەو هەسارەو ئەستێرانەش لە مەداری خۆیان دەبێتە هۆی کارەساتی گەورەو ترسناك لە گەردووندا . بەڵام دەرچوونی ئەو لە مەداری ئەمی خۆشەویستی تا ئەندازەیەك دەشێ ببێتە هۆی ونبوونی . دیارە دەرچوونی هەسارەو ئەستێرەکان لە مەداری خولانەوەی خۆیان شتێکی مەحاڵ و چاوەڕوان نەکراوە , بەڵام دەرچوونی خۆشەویست لە مەداری خۆشەویستەکەی روو دەدات و لە خراپترین حاڵەتدا دەشێ ببێتە هۆی شکست هێنانی ئەو پەیوەندی خۆشەویستیەو ئاسەواری ئەو کارەساتەش رەنگە رووبەرێکی تەسك داگیر بکات بەڵام ئەگەر لەسەر ئاستی هەموو کۆمەڵگا و ژیان خۆشەویستی هەرەس بهێنێت ئەوا دەشێ خودی کۆمەڵگاش بەرەو هەرەس و کارەسات بڕوات چونکە یەکێك لەو هۆکارانەی کە بەردەوامی دەدات بە ژیان خۆشەویستییە . ئەو کاتانەی کە ئەوی خۆشەویست لە مەداری خۆشەویستی دەردەچێت

نزیکە لەوەی کە ون ببێت بەڵام هەر چۆن چەقی زەوی هەموو شتێك بە هێزێك بەلای خۆیدا رادەکێشێت ئەمیش بە هێزی خۆشەویستی ئەو بەلای خۆیدا رادەکێشێت و دەیهێنێتەوە ژێر سنووری دەسەڵاتی خۆی .لێرەشدا ئەوی خۆشەویست وەها وەسف دەکرێت کەهەمیشە لە بارێکی ناسایدایە لە روانگەی ئەو شوێنەوە کە تیایدایە کە ئەویش بارێکی مامناوەندی نییە بەڵکو یان ئەوەتا هێندە بەرزە کە ناتوانێت بیبینێت یان ئەوندە نزم دەبێتەوە دیسان لە مەودای بینین دەردەچێت واتە دەکەوێتە خوار ئاستی بینینەوە , ئەمەش وادەکات کە ئەم نەتوانێت پێی بگات لە کاتێکدا ئەو لە نێوان دوو جەمسەری دوور لەیەکتردا دێت و دەچێت .لێرەدا لە ئاستی نەگوتراوی دەقەکەدا ئەو دەلالەتە بەرهەم دێت کە وەستان لەسەر ئەم جەمسەر یان ئەو جەمسەر کارێکی گونجاوو لە بار نییە بەڵکو باری پەسەندو گونجاو لە ناوەنددا بوونە . ئەگەر ئەمە بگوازینەوە بۆ سەر ئاستی فیکر یان هەڵوێست وەرگرتن ئەوا هەریەکە لەو دوو جەمسەرە کە دەکەونە ئەمسەرو ئەو سەرەوە هەردووکیان دەلالەتی جۆرێك لە تووندڕەوی هەڵدەگرن و لە بارێکی وەهاشدا بوار بۆ بەیەکتر گەیشتن لەگەڵ ئەوانی دی یان ئەوانی جیاوازدا نامێنێتەوە .تەنانەت ئەم وەکو کەسێك کە دەیەوێت بەو بگات و رامی بکات لە نێوانی ئەو دوو جەمسەرە لەیەکتر دوورەدا ناتونێت بە هیچ لایەکیان بگات , هەرئەوەش وای لێدەکات کە هەست بە ونبوون بکات , ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە هەڵس و کەوت کردن لەگەڵ هەر ئاراستەیەکی ئەو پەڕیندا کارێکی زەحمەت و گرانە چونکە لە روانگەی فیکرو روانینەوە ئاستی ئەو پەڕین دەلالەتی جۆرێك لە رەهایی بوون هەڵدەگرێت کە لە بارێکی وەهاشدا هیچ بوارێك بۆ گفتوگۆو پێکەوە ژیان نامێنێتەوە , هەرئەوەشە کە وادەکات ئەم نەتوانێت ئەو ببینێت کە دەشێ مەست پێ َك نەگەیشتن و نەتوانینی پێکەوە ژیان بێت .

دەنگێ لە ژێر ئەو دار کاژەوە دێ
دەیناسمەوە رابردووم بیر دێنێتەوە
کە بۆی دەچم کپ دەبێ
کە دوور دەکەومەوە دێ
ئاخ چۆن ئەو رابردووە بدۆزمەوە

شاعیر باسی دەنگێ دەکات کە لە ژێر دارکاژێکەوە دێت , هەرچەندە ئەو شوێنەی کە دەنگەکەی لێوە دێت لە رووکەشدا وەها نیشان دەدرێت کە شوێنێکی دیار یان ناسراوە بەڵام لە راستیدا ئەو دەنگە لە شوێنێکی نادیارەوە دێت چونکە دارکاژەکە شتێکی نەناسراوە , بەڵام ئەوەی کە گرنگە ئەم ئەو دەنگە دەناسێتەوە ئەویش لەو روانگەیەوە کە رابردووی بیر دەخاتەوە , کەواتە لێرەدا تێدەگەین کە ئەو دەنگە

پەیوەندی بە رابردووەوە هەیە یان لە راستیدا دەنگی رابردووە واتە دەنگێگ لە مێژووەوە دێت , بەڵام دیسان ئەو دەنگەش لە ئاستێكدایە كە بە ئاسانی رام ناكرێت ,بۆیە لێرەدا ئەو پرسیارە سەرهەڵدەدات : ئایا لە راستیدا ئەو دەنگە چییەو لە كوێوە دێت و دنگی كێیەو چ پەیامێكی هەڵگرتووە ؟

كاتێ دەنگێ لە شوێنێكی نادیارەوە بێت ئەوا دەشێ وای بۆ بچین گوزارشت كردنە لە سەرچاوەی نادیار یان نەزانراوی ئەو دەنگە كە دەشێ لەوەشدا جۆرێك لە گەڵانەوە بۆ توانای سنووورداری مرۆڤ بێتە ئاراوە كە نەك هەتا ئێستا هەموو نهێنییەكانی گەردوونی ئاشكرا نەكردووە بەڵكو خۆی بە سرووشتی سەرچاوەی زۆرێك لە رووداو و دیاردەكانی نێو سرووشت دەسپێرێت بە نەزانراو و پێی وایە هێزێكی باڵا لە دەرەوەی تواناو دەسەڵاتی ئەم بەڕێوەیان دەبات .ئەو دەنگەی كە شاعیر وەكو قسەكەری شیعرەكە دەیبیستێ گوایە دەیناسێتەوە كە دەنگی رابردووە , بەڵام ئەم ناتوانێت رابردوو ركێف بكات یان دەستی بەسەردا بگرێت ئەمەش وادەكات كە نەتوانێت ئەو رابردووە كەشف بكات یان تەنانەت بیدۆزێتەوە . دەشێ لێرەدا لە سنووری دەقەكەوە بە ئاراستەی زەمینەی واقیعی مێژوویی خۆمان هەنگاو بنێین و بیر لە بوون و ئامادەبوونی خۆشمان لەو مێژووەدا بكەینەوە . دیارە ئاشكرایە كە رابردووی ئێمە وەكو كورد رابردوویەكی بۆ شووناسە لەو روانگەیەوە كە نەمانتوانیووە هیچ ئامادەبوونێكی لە رووی بەرهەمهێنانی شارستانی و خۆسەلماندنەوە تیا فەراهەم بكەین یان شووناسی رابردوویەكی ئامادەمان پێشكەش بكات , بەواتا ئێمە رابردوومان نییە ئەو دەنگەش تەنیا شتێكمان بەناوی رابردوو بیر دەخاتەوە نەك شووناسی رابردوویەكی ئامادە بێت , هەر ئەوەش وادەكات كە ئەم نەتوانێت بگات بەو رابردووە یان ئەو رابردووەی كە پێی وایە لێی ون بووە یان لێی زەوت كراوە بدۆزێتەوە لێرەوە تێدەگەین كە ئەم كەسێتیە بە جۆرێك لە هوشیارییەوە. دەزانێت شتێك هەیە بە ناوی مێژوو یان بەناوی رابردوو , هەروەك لە هەمان كاتیشدا ناراستەوخۆ پێمان دەڵێت ئەو رابردووەی ئێمە رابردوویەكی تەموو مژاوویەو تەنانەت لە ئێستادا ناتوانین لەسەر بنەمای عەقڵ و لێكدانەوە ئەو رابردووە ئاشكرا بكەین خۆ ئەگەر هەوڵێكی لەو جۆرەش بدرێت ئەوا كەمتر دەتوانێت بە بەڵگەو بە لێكدانەوەی ورد بسەلمێنرێت .كەواتە ئێستا ئەم كەسێتیە كە بەپێی لێكدانەوەی ئەرستۆیانە قسەكەری شیعرەكەیە بە گومانەوە دەڕوانێتە سەرچاوەی ئەو دەنگەی كە دەیبیستێ و بۆی رام ناكرێت .

هەموو یەكتر بە رێ دەكەین
هەموو دەچینەوە ئەوێ

ئەوێ نیشتمانی ئەبەدییە

شاعیر لێرەدا باسی ئەوە دەکات کە چۆن نەوە بە نەوە مرۆڤ یەکتر بەرێ دەکەن و بەرو دوا هەموو بەرەو یەك جێگا دەڕۆن بۆ جێگایەك کە دوا نیشتمانی هەمووانە . هەڵبەت ئەم کۆپلەیە ئەوە بەرجەستە دەکات کە هەموو زیندەوەران مل کەچی یەك یاسان ئەویش ئەو یاسایەیە کە هارمۆنیای سرووشتی رێکخستووەو خاسێتی گرێچنی ئەرستۆیی هەیە هەرچەندە گرێچنی ئەرستۆیی لەسەر بنەمای ئەوەی لە سەرزەمینەی واقیع پەیوەست بە ژیانی زیندەوەران هەیە بەرجەستە کراوە کە هەموو بوونەوەرێك سەرەتاو هەڵکشان و لوتکەو دابەزین و کۆتایی هەیە , کۆتایش ئەو خاڵەیە کە تیایدا نەوە بە دوای نەوەدا یەکتر بەڕێ دەکەن هەتا دەگەنە دوا مەنزڵ کە ئەویش بریتیە لە خاك واتە لێرەدا مرۆڤ دەگەڕێتەوە بۆ سەرچاوەی ئەسڵی خۆی .دیارە لێرەدا شاعیر پێمان دەڵێت ژیان لەسەر ئەم زەمینە شتێکی کاتییەو زەویش نیشتمانێکی کاتییە نیشتمانی هەتاهەتایی لە دوای مردنەوە دەست پێدەکات کە دەشێ لە ئاستی ئاسایدا وەکو خاك سەیری بکەین و لە ئاستی قوڵتری دەقەکەشدا مەبەست ئەو دنیای تەمەن درێژ و بێ کۆتایی بێت .لێرەوەو لەسەر بنەمای پشت بەستن بەم لێکدانەوەی سەرەوە روویەکی ئایینی جیهانبینی دەقەکە دەردەکەوێت کە لای کەریم دەشتی ئەو ئاراستەیە لە سنووری دەقەکەدا سیمایەکی تەسەوفیانە وەردەگرێت
.

شتێ هەمیشە بۆ لای خۆی رامدەکێشێ
منیش بێ ویست و ئارەزوو بۆ لای دەچم
نازانم چییە
بەڵام دەزانم گیانم پڕ خرۆش دەکا

ئەم یەکەم جار خۆی دەبووە چەق و ئەوی خۆشەویستی بە لای خۆیدا رادەکێشاو هەوڵیدەدا لە مەداری ئەو نەچێتە دەرەوە , بەڵام ئێستا جێ گۆڕکێ روو دەدات و لە بری ئەوەی کە ئەم ئەوی دی بەلای خۆیدا رابکێشێت هێزێکی تر ئەم رادەکێشێت بەلای خۆیداو ئەمیش بێ ویستی خۆی بەرەو ئەو هێزە کێش دەکرێت و ئەمەش ئەو دەلالەتە هەڵدەگرێت کە ئەم وەکو کەسێك خاوەنی بڕیاری خۆی نییە لە جوڵەو کردارداو دەشێ لە دەرەوەی ویست و ئارەزووی خۆی بڕیاری بۆ بدرێت و بجوڵێنرێت یان ئاراستە بکرێت , ئەمەش لە ئاستێکی قوڵتردا یان باشتر بڵێین لە ئاستی نەبینراوی دەقەکەدا ئەو دەلالەتە بەرهەم دەهێنێت ئێمە وەکو مرۆڤ کە لەم دەقە شیعرییەدا کە کەسێتی قسەکەری شیعرەکە نوێنەرایەتیمان دەکات تاکو ئێستا نەگەیشتووینەتە ئەو ئاستەی کە توانای بڕیار دانمان هەبێت و بتوانین بڕیاری چارەنووسی خۆمان بدەین چ وەکو تاکە کەس یان وەکو کۆمەڵگا , بەڵکو هەموو بڕیاریکی

پەیوەست بە چارەنووس و داهاتووی ئێمە وەکو مرۆڤ لە دەرەوەی ویست و دەسەڵاتی خۆمان دەدرێت و ئیِمە مەگەر زۆر بە دەگمەن ئەگینا توانای گۆڕینی هیچ شتێکی ئەوتۆمان نییە لەو بوارەدا .

ئێمە نازانین ئەو شتەی کە ئەم بەلای خۆیدا رادەکێشێت چییەو چ جۆرە هێزێکەو ئەو توانای کێش کردنەی ئەمی لە کوێوە بەدەست هێناوە , بەڵام بە جۆرێك کاریگەری لەسەر ئەم داناوە کە بێ هیچ بەربەستێك بەرەو ئەو هێزە کێش دەکرێت , بۆیە دەشێ وەهای لێك بدەینەوە کە ئەو هێزە هێزی خۆشەویستییە کە دەشێ بەجۆرێك کار لە مرۆڤ بکات کە هەموو ئیرادەیەکی لێ بسەنێتەوەو بیکاتە بوونەوەرێك یان پێکهاتەیەکی قەدەری کێش کراو بە دوای رووداوەکاندا .لە راستیشدا ئەم هیچ شتێك لەبارەی ئەو سەرچاوەوە نازانێت کە بەو جۆرە بەلای خۆیدا کێشی دەکات , بەڵام ئەوەی کە تێی دەگات ئەوەیە کە ئەو هێزە گیانی ئەم دەوروژێنێت واتە سەرگەرم و مەستی دەکات بۆ کەوتنە جوڵە بەو ئاراستەیەی کە دەیگەیەنێت بەو ناوەندە یان بەو چەقە . هێزێك ئەم بەلای خۆیدا کێش دەکات و کار لە هەست و سۆزی دەکات ودەیوروژێنێت ئەمەش دەری دەخات کە زیاتر پاڵنەرێکی دنیایی لە پشتی ئەو هێزەوەیە کە ئەم بەلای خۆیدا رادەکێشێت کە دەشێ ئەو هێزەش هەر ئەوی دڵدار یان خۆشەویست بێت کە ئەم هەوڵیدەدا لە سنووری مەداری خۆیدا بیهێڵێتەوە . هەروەك خرۆشان بۆ خۆی دەلالەتێکی سێکسی هەیەو لەو روانگەیەشەوە دەتوانین بڵێین ئەو هێزەی کە ئەم بەلای خۆیدا کێش دەکات دەشێ هێزێکی دنیایی بێت کە تەنیا لە ئەوی رەگەزی بەرامبەردا هەیە .کەواتە لێرەدا ئەوە زیاتر ئاشکرا دەبێت کە ئەو کەسەی شاعیر وەکو قسەکەری شیعرەکە دەیدوێنێت ئەوی خۆشەویست یان ئەوی ئافرەتە ئەگەر لە ئاستێکی گشتیدا سەیری بکەین .

هەموو ئەوانەی گەورەیان دەکەین
رۆژێ دێ جێمان دەهێڵن
هەموو ئەوانەی جێمان دەهێڵن
رۆژێ بچووك بووینە لای ئێمە

یاساکانی سرووشت بەو شێوەیە کە هەموو ئەو زیندەوەرانەی کە نەوە دەخەنەوە , نەوەکانی خۆیان گەورە بکەن تا ئەو کاتەی کە نەوەکان وایان لێ دێت پێویستیان بە باوانیان نەمێنێت . ئیتر ئەو کاتە باوانیان بە جێدەهێڵن و سەربەخۆیی خۆیان وەردەگرن . شکسپیر لە شانۆگەری بازرگانی ڤینیسیادا دەڵێت : هەموو بێچووە باڵندەیەك کەگەورە بوو ئارەزوو دەکات کە دایك و باوکی بەجێبهێڵێت . ئەمەش لەسەر زمانی یەکێك لە کەسێتییە دووەمیەکانی ئەو شانۆگەرییەوە بە شایلکۆك دەگوترێت لە کاتێکدا کە جێسیکای کچی شایلۆك لەگەڵ

لۆرینزۆی خۆشەویستیدا بە دزی شایلۆکەوە هەڵدێن . کەریم لێرەدا هەمان بۆچوون بەرجەستە دەکاتەوە و پێمان دەڵێت دەبێ ئەوە بە سروشتی وەربگرین کە یاسای سرووشت وەهایە کە هەموو زیندەوەرێك لە پێناوی سەریەخۆیی و سەلماندنی خۆیدا باوك و دایکی بەجێدەهێڵێت .
شاعیر لێرەدا قسە بۆ کەسێك یان بۆ کەسانێك دەکات بەڵام لە هەمان کاتدا وادەردەکەوێت کە بۆ ئێمە هەمووومان دەدوێت .هەروەك لە هەمان کاتدا ئەوەشمان پێدەڵێت کە هەموو ئەوانەی کە ئێستا ئێمە بەجێدەهێڵێن رۆژانێك لەلای ئێمە بچووك بوون . هەڵبەت لێرەدا قسە لەسەر مانای بەجێهێشتن دێتە ئاراوە کە ئەم وشەیە تەنیا کاتێك مانای تەواوەتی خۆی دەبەخشێت کە ئەوەی بە جێمان دەهێڵێ لە راستیدا دەبێ پەیوەستبوونێکی رەچەڵەکی یان مەعنەوی بەهێزی هەبێت پێمانەوە . دیارە ئەوانەی کە ئێستا ئێمە بەجێدەهێڵێن یان نەوەکانی خۆمانن یان خۆشەویستمانن یان کەسانێکن کە پەیوەندی بەهێز لە نێوانماندا هەیە .واتە لێرەدا ئەو دەلالەتە بەرهەم دێت کە ئەوانەی رۆیشتنیان دەبێتە مایەی خەم بۆمان ئەو کەسانەن نزیکن لێمان و جێمان دەهێڵێن کە لە راستیشدا خۆمان گەورەمان کردوون و دەشێ بەشێك بن لە خۆمان .
بێگومان ئێمە پێشتر ئاماژەمان بۆ ئەوە کرد کە یاساکانی سرووشت بەو جۆرە رێکخراون کە دەبێ هەر نەوەیەك بۆ ئەوەی ژیان بەردەوام بێت نەوەی نوێ بخاتەوەو پەروەردەشی بکات . نەوەی نوێش لەگەڵ پێگەیشتنیدا بەسرووشتی هەوڵی سەلماندنی بوونی خۆی دەدات, بە بێچوونێکی فرۆیدیانەش بۆ ئەوەی کە بوونی خۆی بسەلمێنێت دەبێ راستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ تاوانی کوشتنی باوك ئەنجام بدات کە دەشێ کرداری بەجێهێشتن لێرەدا وەکو ئەو تاوانی کوشتنە سەیر بکرێت .کە نەوەکان لە پێناوی سەلماندتی بوونی خۆیاندا ئەو تاوانە ئەنجام دەدەن . هەڵبەت لەم تاوانەشدا هیچ سزایەك بوونی نییە چونکە ئەم کارە بووەتە پێداویستیەکی رێکخستنی هارمۆنیای سرووشت و پێداویستیەکانی ژیانی بایۆلۆجی و مەعنەویش پێویستیان بەوەیە کە نەوەکان بۆ تەواوکردنی ئەرکی سرووشتی بایۆلۆجیانەی خۆیان و بۆ درێژە دان بە ژیان دەبێ ئەو رێگایە لەبەربگرن کە یاساکانی سرووشت سەپاندوێتی .دیسان دەشێ لە روویەکی تریشەوە وەهای لێکبدەینەوە کە هەموو بوونەوەران و لە سەرووی هەمووشیانەوە مرۆڤ بە خۆڕسکی ویست و ئارەزووی بە دەستهێنانی شووناسیان هەیە . بەدەستهێنانی شووناسیش تەنیا لە لە سەربەخۆیدا بەدی دێت , کەواتە هەوڵدانی ئەو بچووکانەی کە گەورە دەبن بۆ بەجێهێشتنی باوانیان یان گەورەکانیان لە پێناوی گەیشتن بە ئازادیدایە کە ئەوەش لەگەڵ خۆیدا ئامانجی بەدەستهێنانی شووناسی هەڵگرتووە .بە واتایەکی تر ناتوانین

تەسەوری بە دەستهێنانی شووناس لە دەرەوەی ئازادی یان بە بۆ ئازادی بکەین ئەگەر مەبەست لە شووناس و بە ەستهێنانی خۆسەلماندن بێت . بە چەمکی هیگڵی بە دەستهێنانی شووناس تەنیا لە گەیشتن بە ڕۆحی رەهادا بەەست دێت دیارە ئەوەش ئاشکرایە کە بەبێ گەیشتن بە ڕۆحی رەها قسەکردن لەسەر ئازادی هیچ مانایەکی نییە . لێرەدا ئەو دەلالەتە بەرهەم دێت کاتێ نەوەکان باوانیان بەجێ دەهێڵن مانای وایە لە پێناوی ئازادی تاکە کەسی خۆیاندا ئەوە دەکەن و لەو کارەشیاندا ڕۆحی تایبەتیان دەگاتە ئاستی بڵندبوون بۆ ئاستی رەها .

ئێمە بە خاتری تۆ بوو پەنجەرەکانمان واڵا کرد
بەڵام تۆ هەموو دەرگاکانت لێ داخستین .
ئێمە دوو دنیای جیاوازین
یەکمان دڵی پڕ ئاگرە
ئەوی تر یەك پارچە بەفر
ئاگر بەفر دەتوێنێتەوە
بەفر ئاگر دەکوژێنێتەوە

شاعیر پێشتر بە ناوی کەسی یەکەمی تاکەوە دەدوێت , بەڵام لێرەدا بەناوی کەسی یەکەمی کۆوە خۆی پێشکەش دەکات , دیسان ئەوی بەرامبەر هەر بریتییە لە کەسی دووەمی تاك واتە (تۆ). ئەمان لەبەر خاتری ئەو هەموو پەنجەرەکان واڵا دەکەن بەڵام ئەو نەك هەر پەنجەرە ناکاتەوە تەنانەت دەرگاکانیش بە روویاندا دادەخات .لێرەدا قسەکەری شیعرەکە دەیەوێت وای نیشان بدات کە ئەمان کەسانێکی بەخشندەن و بۆ پێك گەیشتن لەگەڵ ئەودا هیچ بەربەستێکیان نەهێشتۆتەوە کەواتە ئەمان هەڵگری پرۆژەی گوێ لەیەکتر گرتن و لێکتر تێگەیشتن و یەکتر قبوڵ کردنن , بەڵام ئەو هیچ ئامادەگیەکی نییە بۆ ئەو مەسەلانە , بێگومان لە بارێکی لەو جۆرەشدا رووبەرێك بۆ پێکەوە ژیان نامێنێتەوە .لە راستیشدا ئەگەر لەسەر زەمینەی واقیعی کۆمەڵایەتی کۆمەڵگای کوردی بۆ هاوشێوەی ئەو بۆچوونە بگەڕێین ئەوا دەتوانین بڵێین ئەم بۆچوونە یان ئەم حاڵەتە کۆنترۆڵی واقیعی کەلتووری و عەقڵی ئەم کۆمەڵگایەی کردووە .راستە لێرەدا قسەکەر لە شیعرەکەدا بەناوی کەسی یەکەمی کۆوە دەدوێت بەڵام زیاتر پێ دەچێت کە هەر خۆی بێت بەتەنیا بەڵام بەمەبستی بەهێزکردنی هەڵوێستی خۆی بەناوی کەسی یەکەمی کۆوە دەدوێت .

قسەکەری شیعرەکە رایدەگەیەنێت ئەم و ئەو کەسەی کە دەیدوێنێت دوو کەسی جیاوازن و تەنانەت لە بری ئەوەی وەکو تەواوکەری یەکتری سەیریان بکات وەکو دوو دژ لێیان دەڕوانێت کە هەریەکەیان وەکو لەناوبەری ئەویتریان دەردەکەوێت .لە سنووری دەقەکەدا ئەم و ئەو

وەکو (ئاگر و بەفر) پێشکەش دەکرێن بەڵام ئەوە دیاری نەکراوە کە کامیان بەفرەو کامیان ئاگرە , بەڵکو ئەوەی مەبەستە ئەوەیە کە ئەم دوو رەگەزە وەکو دوو دژ لەبەرامبەر یەکتردا دادەنرێن و هەریەکەش دەتوانێت ئەویتریان لەناو ببات .هەرچەندە ئەوە ئاشکرایە کە دژەکانیش تەواوکەری یەکترین .دیسان لە بەرجەستەکردنی ئەم دوو کەسێتیەدا لە شێوەیەکی دژ بەیەکی ئەوتۆدا شاعیر دەیەوێت پێمان بڵێت هارمۆنیای سووشت لەسەر بنەمای بوون و بەرامبەر یەکتر وەستانی دژەکان بنیاد نراوە , بەواتا لەبەرامبەر یەکتر وەستانی دژەکاندا جۆرێك لە هاوسەنگی پێك دێت کە ئەوەش لە دوای ململانێ و ناکۆکی دەگاتە ئەنجام . دیارە ئەوەش ئاشکرایە کە ئەو ململانێ و ناکۆکیانە رۆڵی گرنگ دەگێڕن لە درووست کردنی گۆڕانکاریدا و بە جۆرێکی ئەوتۆ کە دەتوانین بڵێین بەرەو پێشەوە چوونی کۆمەڵگاو بنیادنانی شارستانێتیەکان بەرهەمی ئەو ماملانێ و پێکدادانانەن کە نەگەیشتوونەتە ئەو ئاستەی کە وێرانکاری درووست بکەن . ئاگرو بەفر ئەگەر بە شێوەیەکی راستەوخۆ بەریەکتر بکەون ئەوا دەشێ هەردووکیان دووچاری لە نێوچوون ببن واتە وەکو ئەوەی لە دەقەکەدا هاتووە ئاگر بکوژێتەوەو بەفریش بتوێتەوە . بەڵام ئەگەر ئەم دوو رەگەزە لەگەڵ یەکتر ناکۆکە بە شێوەیەکی هێمن و گونجاو بەریەك بکەون یان لەیەکتر نزیك ببنەوە دەشێ ئاگر هەندێ سارد ببێتەوەو بەفریش ببێت بە ئاو بەڵام هیچیان لە ناو نەچن .ئەمەش ئەو حاڵەتەیە کە بە ئاستی ناوەند ناودەبرێت کە ئەگەر لەسەر ئاستی کۆمەڵگاو ژیانی کۆمەڵایەتی سەیری هاوشێوە یان وێنای ئەم حاڵەتە بکەین ئەوا دەبێ چاوەڕوانی درووستبوونی بارێکی ئەوتۆ بکەین کە تیایدا گفتوگۆو لێك تێگەیشتن و یەکتر قبوڵکردن و پێکەوە ژیان دێتە ئاراوە .

هەموو شتێ وەختی خۆی هەیە و بەسەر دەچێ
بەڵام کە وەختی هاتەوە سەردەردێنێ
مرۆڤ نەبێ کە وەختی هات
بۆ ئەبەد بەسەردەچێ و ناگەڕێتەوە

ژیانی بوونەوەران سەرەتاو بەرزبوونەوەو لوتکەو هاتنە خوارەوەو کۆتایی هەیە . زۆرێك لە توخم و رەگەزەکانی نێو سرووشت بە رووەك و ئاژەڵەوە ساڵانە سووڕی خۆیان دووبارە دەکەنەوەو ئەوەی پایزی ئەمساڵ پیر دەبێت و دەمرێت , ساڵی ئایندە لە بەهاردا سەرلەنوێ سووڕێکی تر دەست پێدەکاتەوەو ئەمەش بەردەوامی ژیان درووست دەکات . شاعیر, مرۆڤ لە هەموو توخم و رەگەزەکانی تری سرووشت جیا دەکاتەوە بەوەی کە مرۆڤ تەنیا یەك سووڕی ژیانی هەیەو کە دەمرێت جارێکی دی ناگەڕێتەوە . دەشێ لێرەدا ئەو پرسیارە سەرهەڵبدات :ئایا زیندەوەرانیش نامرن و لە ناو ناچن هەمان شێوەی مرۆڤ ئیتر بۆ دەبێ

تەنیا بەسەرچوونی مرۆڤ یان مردنی مرۆڤ ئەبەدی بێت ؟ بێگومان ئەگەر بەشێوەیەکی سادە وەڵامی ئەم پرسیارە بدەینەوە ئەوا دەتوانین بڵێین کە زیندەوەرانیش هەمان شێوەی مرۆڤ دەمرن . کەواتە بۆچی شاعیر دەڵێت تەنیا مردنی مرۆڤ ئەبەدیە ؟ لە راستیدا لێرەدا ئەوە بەرجەستە دەبێت کە مرۆڤ لە هەموو زیندەوەران و بوونەوەرانی تر جیاوەزە ئەویش لە رووی هۆش و عەقڵەوە کە ئەمەش وادەکات کە هەر مرۆڤێك خاوەنی شووناسی تاکە کەسی خۆی بێت کە بەو پێیەش خاوەنی تایبەتمەندی خۆی دەبێت چ لە رووی بیرکردنەوەو بەرهەمهێنان و ئامادەبوونەوە چ لە رووی ژیانی بایۆلۆجی و فیزیکیەوە, کاتێکیش کە مرۆڤێك دەمرێت بە خۆیی و تواناکانییەوە دەڕوات دەشێ بە ملیۆنەها مرۆڤی تر هەبن بەڵام ناشێت تەسەوری ئەوە بکەین کە هیچ کەس ببێتە هاوشێوەی هیچ کەسێکی تر بۆیە ئەو کەسەی کە دەمرێت لە هەر ئاستێکدا بێت بێ هاوشێوە دەمێنێتەوە , بەڵام بەگوێرەی بوونەوەرانی تر لەبەر ئەوەی خاوەنی هۆش وعەقڵ و تواناکانی مرۆڤ نین و تایبەتمەندی خۆیانیان نییە لە سنووری پۆلەکەی خۆیاندا بۆیە بە ئاسانی جێگایان پڕ دەبێتەوەو ئەو بێچووەی کە لە دوای دایك و باوکەکەی دێت دەشێ هەموو ئەو ئەرکانە جێبەجێ بکات کە ئەوان پێش ئەم ئەنجامیان داون .یان دەشێ ئەو رووەکە نوێیەی لە شوێنی رووەکێکی پیردا دەڕوێنرێت یان سەوز دەبێت هیچ جیاوازییەکی نەبێت لەگەڵ ئەوی پێشوودا .

دیسان لێرەدا قسەکردن لەسەر چارەنووسی مرۆڤ دێتە ئاراوە کە چۆن پێکهاتەیەکە یەك مێژووی هەیە ئەویش ئەو مێژووەیە کە تیایدا دەژی , ئەگەر نەیتوانی لەو مێژووەدا بوونی خۆی بسلمێنێت , ئەوا پێ ناچێت هەلێکی تری دەست بکەوێت بۆ خۆ سەلماندن . لێرەدا لە ئاستی نەگوتراوی دەقەکەدا ئاماژە بۆ چارەنووسی ونی مرۆڤ دەکرێت کە یەك جار دەژی و دەمرێت و لە ناو دەچێت ., نە ئومێدی گەڕانەوەی هەیە نە لە دەقەکەشدا ئاماژەش بۆ ئەوە دەکرێت کە بە پێی بنەماکانی ئایین ژیانێکی تر هەیە کەژیانی ئەبەدییە و مرۆڤ کە زیندوو دەبێتەوە ئیتر بۆ هەتاهەتایە دەمێنێتەوە . لە راستیدا لێرەدا ئەو بێ ئومێدییەی کە بەرامبەر بە چارەنووسی مرۆڤ دەردەکەوێت ئەو دەلالەتە هەڵدەگرێت کە کەسی قسەکەری شیعرەکە بە گومانەوە بڕوانێتە ژیانی دووەم یان ئەو دنیا بۆیە پێی وایە نەمری لە ژیانی سەرزەویدا بەدەست دەهێنرێت و ئەوی نەتوانێت لێرە بوونی خۆی بسەلمێنێت مانای ئەوەیە ئیتر لە ناو دەچێت و دەسڕێتەوە چونکە بەپێی ئەو بۆچوونەی کە لێرەدا بەرجەستە دەبێت مرۆڤ یەك زەمەنی مێژوویی هەیە کە تیایدا بژی .

ئەمشەو کەسێك مرد

تەواوی شارەکەم خەمگین بوو
تەنها ئاو لە هیچ شتێ ناچێ
تەنها ئاو وەك ئاو وایە

شاعیر لە رستەیەکی راگەیاندندا هەواڵێك دەگەیەنێت کە ئەویش هەواڵی مردنی کەسێکە بەڵام هیچ لە بارەی شووناسی ئەو کەسەوە پێشکەش ناکات , هەرچەندە لە رستەیەکی تری راگەیاندندا پێمان دەڵێت ئەو کەسە خاوەنی پێگەو جەماوەرێکی دیار بووە لە شارەکەدا هەر بۆیە تەواوی خەڵکی شار بۆی خەمبار بوون . بەڵام لێرەدا ئەو پرسیارە سەرهەڵدەدات : ئایا ئەو کەسە کێیە ؟ ئەی ئەو شارەی کە لێی مردووە کوێیە ؟ ئایا بۆچی تەواوی خەڵکی شار بۆی خەمگین بوون ؟ هەوڵدان بۆ وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارانە رووناکی دەخاتە سەر شووناسی ئەو کەسەو ئەوەشمان بۆ دەردەکەوێت کە کەسێکی بە ناوبانگ و ناسراو بووەو ئامادەبوونی هەبووە هەر بۆیە مردنی دەبێتە هۆی خەمباربوونی هەموو شار . راستە پێشتر لەم دەقەدا باسی ئەوە کراوە هەموو ئەوانەی دەمرن لە وەرزێکی تردا نوێ دەبنەوە تەنیا مرۆڤ نەبێت کە تەنیا جارێك لە دایك دەبێت و تەنیا جارێکیش دەمرێت و گەڕانەوەی نییە , بۆیە ئاساییە کە مردنی مرۆڤ زیاتری خەم لەگەڵ خۆیدا بهێنێت بە تایبەتیش ئەگەر ئەو کەسە خاوەنی شووناس و ئامادەبوون بێت ئەوا خەمی لە دەستچوونی گەورەترە .

شاعیر شتێکمان پێ دەڵێت کە رۆژانە چەندین جار دەیبینین و رەنگە هیچ بیریشی لێنەکەینەوە کە ئەویش ئاوە . ئەو پێمان دەڵێت تەنها ئاو لە هیچ شتێك ناچێت , یان ئاو تەنها وەك ئاو وایە .بە مانایەکی تر شاعیر دەیەوێت پێمان بڵێت جگە لە ئاو شتەکانی تر لێچوون و هاوشێوەیان هەیە بەڵام بە گوێرەی ئاو هیچ هاوشێوەیەکی نییە . ئەمەش ئەوە نیشان دەدات کە ئاو تاکە رەگەزێکە کە خاوەنی شووناسی دیارو تایبەتی خۆیەتی و بەبێ هاوشێوەکردن یان بەراوردکردن لەگەڵ توخم و رەگەزەکانی تردا دەناسرێتەوە . ئەگەر لە ئاستێکی قوڵتریشدا سەیری ئاو بکەین ئەوا دەزانین کە ئاو سەرچاوەی بوونە ئەویش تەنیا لەو روانگەیەوە نا کە رەگەزێکی سەرەکیە بۆ ژیان , نەخێر بەڵکو هەموو زیندەوەران سەرچاوەی بوونیان ئاوە .سپێرم و هێلکە پێش پیتاندن لەناو ئاودان و لە ناو ئاویشدا کرداری پیتاندن روودەدات و کۆرپەلەش لە منداڵدانی دایکیدا لە ناو ئاو یان شلەمەنیدا دەژی و لە دوای لە دیکبوونیش دیسان ئاو سەرچاوەی ژیانێتی . هەروەك لە گەردوونیشدا تەسەوری ئەوە ناکرێت کە بەبێ ئاو ژیان هەبێت . ئەمە سەرباری ئەوەی کە بەپێ تیۆری کلاسیکی درووست بوون و پێکهاتنی گەردوون ئاو یەکێکە لەو چوار رەگەزە سەرەکیەی کە گەردوونیان لێپێکهاتووەو جگە لە

مرۆڤ و وشکاوەکیەکان و بەشێك لە رووەکەکان , بوونەوەرانی ترو زۆرێك لە رووەکەکانیش لە نێو ئاودا دەژین کەواتە ئاو سەرباری ئەوەی کە سەرچاوەی ژیانە ناوەندێکیشە بۆ ژیان . هەروەك بەپێی سەرچاوە ئایینیەکانیش هەموو شتێك بە ئاو خاوێن دەکرێتەوە .کەواتە ئەو تایبەتمەندیانەی کە ئاو هەیەتی وای لێکردووە کە ئاو تەنها لە خۆی بچێت و لە هیچ شتێکی تر نەچێت و هیچ شتێکیش نەبێت کە لە ئاو بچێت .

تۆ ئەی تۆ
کەی جریووەیەك دەخەیتە ناو نامەیەك
دڵ ئاوەدان دەکەیتەوە
کە شەونمێ لە روخسارت دەدەی بە با
جارێ بۆ لای من بێتەوە
کەی لە نێو کتێبەکانم دێیتە دەرو
تۆزێ سەیری سیمام دەکەی ؟

شاعیر جارێکی تر دەگەڕێتەوە بۆ دواندنی ئەو کەسەی کە پێشتر وەکو خۆشەویست راستەوخۆ یان ناراستەوخۆ دەیدواند , بەڵام لێرەدا شووناسی کەسی بەرامبەر زیاتر ئاشکرا دەبێت و قسەکەری شیعرەکە وای نیشان دەدات کە بوون و ژیانی ئەم بەستراوە بەوی بەرامبەر یان رەگەزی بەرامبەرەوە , هەروەك لە ئاخاوتنیدا لەگەڵ ئەودا وێنای عاشقێکی رۆمانسیمان بۆ دەکات کە لە پشتی وشەکانەوە ئەو بۆچوونە راوەستاوە کە عاشق بوون سەرچاوەی ژیانە یان بە دەربڕینێکی تر ژیان لە دەرەوەی عیشق هیچ مانایەکی نییە .ئەم وەها خۆی پێشکەش دەکات کە لەدەرەوەی عیشق و خۆشەویستی دڵ بریتیە لە وێرانەیەك.هەربۆیە لەو دەپرسێت کەی بە دەنگێك کە ئەو بە جریووەیەك بەرجەستەی دەکات دڵی ئەم ئاوەدان دەکاتەوە , واتە تەنیا دەنگێك کە هەڵگری پەیامی عیشق بێت دەتوانێت دڵی ئەم ئاوەدان بکاتەوە . ئەم چاوەڕوان دەکات کە شەونمی رووخساری ئەو لەگەڵ بادا بێت و بگاتە لای ئەم . هەروەك لێشی دەپرسێت داخۆ کەی لە کتێبەکان دێتە دەرەوەو سەیری سیمای ئەم دەکات .

کەسی قسەکەری شیعرەکە چاوەڕوانی درووستبوونی دەنگ دەکات لە لایەن کەسی بەرامبەرەوە کە بە (تۆ) ناوی دەبات واتە وەکو گوێگر دەیدوێنێت .لێرەدا مەسەلەی درووستبوونی دەنگ دێتە ئاراوە کە چۆن دەنگ وەکو بەرهەمی بوویەکی ئامادە یان خاوەن شووناس لێکدەدرێتەوە , واتە کاتێ دەنگ درووست دەبێت مانای وایە ئەو سەرچاوەیەی کە دەتوانێت دەنگ بەرهەم بهێنێت بوون و ئامادەبوونی هەیە . کاتێ زەمینەیەك لەو ئاستەدا نەبێت کە دەنگ درووست بکات مانای وایە نەگەیشتۆتە ئاستێك کە بوونی هەبێت کە ئەوەش لەگەڵ وێرانەدا

هاوشێوەیە کە لە سنووری دەقەکەدا بە چۆڵەوانی ناودەبرێت , کاتێ کە باس لەوە دەکات کە چۆن جریووەیەك دێ ئاوەدان دەکاتەوە .کەواتە هەرچۆن عیشق سەرچاوەی ژیانەو بەبێ عیشق , بوون هیچ مانایەکی نییە , بەهەمان شێوە ناتوانرێت تەسەوری بوون بکرێت بەبێ بوونی دەنگێك کە هەڵگری توخم و رەگەزەکانی بوون و خۆسەلماندن بێت.

شاعیر دنیایەك درووست دەکات کە دەتوانین پێی بڵێین دنیای کتێب کە وای نیشان دەدات ئەو کەسەی کە دەیدوێنێت لە نێو ئەو دنیایەدا زیندانی کراوە یان بە ویستی خۆی لەوێدا خۆی حەشار داوە , ئێستا ئەم داوای ئەوە دەکات کە دیوارەکانی دنیای داخراوی کتێبەکانی بڕوخێنێت و بێتە دەرەوە , کە دەشێ لێرەدا مەبەست ئەوە بێت کە بە بڕوای شاعیر ئەو کەسەی کە ئەم لە دەقەکەدا دەیدوێنێت کەسێکی ناواقیعی بێت و زیاتر لە وەهمدا بژی و بێئاگا بێت لە ژیانی راستەقینەی نێو واقیع .بە واتایەکی تر مەبەست لە نێو کتێبەکان زەمینەیەکی دوور لە واقیع بێت کە ئەوەش وای لەم کەسێتە کردبێت نەتوانێت واقیع وەکو ئەوەی کە هەیە ببینێت یان لێی تێ بگات . کاتێکیش کە داوای لێ دەکات کە لە نێو کتێب بێتە دەرەوەو سەیری سیمای ئەم بکات , مەبەستی ئەوەیە کە ئەوی بەرامبەر لە وەهمدا دەژی و ئەم دەیەوێت لە ئەنجامی سەرنج دانی ئەمەوە ئەو پرسیارەی لا دروست ببێت کە ئایا ئەم لە کوێدایەو چۆن دەژی و چی پێ دەکرێت . هەروەك دەشێ سیمای ئەم وای لێبکات بە ناخی خۆیدا شۆڕبێتەوەو لە هەمان کاتیشدا ئەو سیمایە دەشێ پاڵنەری مرۆق بێت بۆ تێڕامان و خوردبوونەوە وهەڵسەنگاندن .

تۆ لە مێژە لە ناو کتێبەکانم خەوتووی
جارێ واگا ناێیتەوە
دروودێ بەخشی بە رۆحم

ئێستا ئەو پرسیارە سەرهەڵدەدات : ئایا شاعیر مەبەستی کێیە یان مەبەستی لە چییە کاتێ بە نووستووی ناو کتێبەکانی خۆی دادەنێت ؟دەشێ لە ئاستی بینراوی دەقەکەدا وای لێك بدەینەوە کە مەبەست لەو کەسە خۆشەویستەکەیەتی و مەبەست لە کتێبەکانیش ئەو دنیایە کە ئەوی تیادا دەژی و دەشێ لە بارێکی خامۆشدا بێت بە جۆرێك کە ئاگای لەم نەبێت .ئەم دەخوازێت کە جارێ ئەو بە ئاگا بێتەوەو لە عیشق و خۆشەویستی ئەم تێ بگات , بەواتایەکی تر ئەم وای دەردەبڕێت کە سەرباری ئەوەی کە ئەم خۆشی دەوێت , پێ دەچێت ئەو لەم بێ ئاگا بێت و دەخوازێت لە هەست و سۆزو خۆشەویستی ئەم تێ بگات و هەست بە بوونی ئەم بکات , ئەمەش ئەو حاڵەتەیە کە ئەم تیایدا ئاسوودە دەبێت و رۆحی پەشێوی ئارام دەگرێت. بێگومان دەشێ لە ئاستی قوڵ یان نەبینراوی دەقەکەدا جۆرە لێکدانەوەیەکی تر بێتە ئاراوە ئەویش

ئەوەیە کە شاعیر باسی ئەزموونی شیعری خۆی بکات و پێی وابێت کە ئەو ئەزموونەی ئەم لە جوگرافیای شیعری کوردیدا تاکو ئێستا لە سنووری داخراوی کتێبەکانیدا ماوەتەوە و نەبێتە ئەزموونێکی باوو باڵا دەست کە بتوانێت کۆنترۆڵی ناوەندی ڕۆشنبیری یان ناوەندی شیعری کوردی بکات , کە دیارە ئەگەر ئەوە رووی بدایە ئەوا ئەو لە سەر جوگرافیای شیعری کوردی پێگەو دەسەڵاتێکی بەرفراوانی بە دەست دەهێنا و ئەوەش ئاسودیی بە ڕۆحی دەبەخشی چونکە ئەوسا دەگەیشت بەو یەقینەی کە ناوەندی ڕۆشنبیری کوردی دان بە بوونیدا بنێت . ئەمە سەرباری ئەوەی کە دەزانین داهێنان خاسێتێکی زۆر تایبەتمەندەو مەرجیش نییە ئەو داهێنانە لە سەردەمەکەی خۆیدا ئەو ناوبانگە بەدەست بهێنێت , بەڵام ئەوەی بەڵگە نەویستە ئەوەیە کە داهێنەر کەسێگی خاوەن شووناسە هەرچەندە لەوانەیە لە سەروەختی خۆیدا دان بەو شووناسەیدا نەنرێت .کەریم دەشتیش یەکێکە لەو دەنگە دیارانەی کە لە شیعری کوردی نەوەی دوای حەفتاکاندا جێگەو پێگەی خۆیی هەیەو ڕەنگە بە هەڵەشدا نەچووبین کە بڵێن کەریم دەشتی ئەو شاعیرەیە کە خاونی ئەزموونی دیاری خۆیەتی , بەڵام وەکو زۆرێك لە شاعیرانی پێش خۆیی و دوای خۆیشی شوێنی ئەم شاعیرە دەست نیاشان نەکراوە .واتە ئەوەی کە کەریم بە ئەزموونی خۆیی دەزانێت تاکو ئێستا لە سنووری دەقەکانیدا ماوەتەوەو وەکو پێویست و بەراورد بە ئاستی داهێنانی مافی خۆیی نەدراوەتێ وەکوپێویست قسەی لەبارەوە نەکراوەو ڕەهەندەکانی ئەزموونی شیعری ئەو بە شێوەیەکی تایبەت و بە جۆرێك کە توانای دەشتنیشان کردنی هەبێت دیاری نەکراوە تابەو پێیەش ئاخاوتنی پرسیاری سەرەکی دەقەکانی کرابێت و جیهانبینی شیعری ئەو دیاری کرابێت ئەگەر قەسەیەکیش لەسەر ئەزموونی شیعری ئەو کرابێت ئەوە زیاتر بە شێوەیەکی گشتی و لە چوارچێوەی ئەو قسانەدا بووە کە لە سەر ئەزموونی شیعری نەوەکەی ئەو کراوە بەبێ ئەوەی رەچاوی تایبەتمەندییەکانی شیعری ئەو کرابێت . دەشێ ئەوەی کەریم باسی دەکات و داوادەکات لە سنووری کتێبەکانی بێتە دەرەوە ئەزموونی شیعری ئەو بێت بە جۆرێك کە بدوێنرێت و لە سنووری داخراوی دەقەکانییەوە بگوازرێتەوە نێو نێوەندی ڕۆشنبیری و لایەن و ئاستە شاراوەکانی ئەو ئەزموونە بە جۆرێك دەربخرێت کە چیتر وەکو نهێنی یان بابەتێکی پەردە لەسەرنراو نەمێنێتەوە . دیارە ئەوەش مایەی نیگەرانی و جۆرێك لە ئازاریشە کە ئەو وەکو شاعیر هەست بکات ئەوەی ئەو کردویەتی وەکو پێویست دەنگدانەوەی نەبووە ئەویش لەبەر ئەوەنا کە جێگای بایەخ نییە , نەخێر بەڵکو لەبەر ئەوەی ئاستی تێگەیشتنی ناوەندی ڕۆشنبیری کوردی لە داهێنان و لە ئەفراندن ئەوەندە لاوازە ناتوانێت دەقی زیندوو لە دەقی مردوو جیا بکاتەوە , ناتوانێت

داهێنان لە هەر شتێك یان نووسینێكی تر جیابكاتەوە كە بە ناوی داهێنانەوە فڕێ دەدرێتە نێو پانتایی رۆشنبیری كوردییەوە . كەریم هەست بەو ئازارە دەكات كە وەكو پێویست و بەپێی ئاستی ئەوەی پێشكەشی كردووە پێگەو جێگەی لە سەر جوگرافیای شیعری كوردی پێ نەدراوە , ئەوەش لە بری خۆشی و ئاسوودەیی بەخشین بە رۆحی ئەو نیگەرانی و خەم و پەشێویی پێبەخشیوە . ئیستا دەخوازێت دەسەڵاتی ئەزموونی ئەو بە جۆرێ بەهێز بێت كە سنووری دەقەكانی بەجێ بهێڵێت و بەلایەنی كەمەوە دەسەڵات بەسەر بەشێك لە پانتایی و ناوەندی رۆشنبیری كوردیدا بكات , بێگومان ئەوەش ئاسوودەیی رۆحی و دەروونی پێ دەبەخشێت .

من هەمیشە گەڕیدەم و نازانم بۆچی دەگەڕێم
من هەمیشە هەر رادەكەم نازانم بۆچی رادەكەم
من هەمیشە خەیاڵێ دوور دوورم دەبات و
نازانم بۆ كوێم هەڵدەگرێ
ئەوە نەبێ كە سەر بە كتێبێ دەكەم
خەون بە تۆوە دەبینم

شاعیر لە وەسف كردنی خۆیدا وێنەی مرۆڤێكی هەستیارمان بۆ بەرجەستە دەكات كە دەشێ بە مرۆڤی ئەم قۆناغە جەنجاڵەی ئێستای ناو ببەین كە هەمیشە لە جوڵەدایەو لە هیچ شوێنێك ئۆقرە ناگرێت و بەپێی ئەو وەسفەی كە لەدەقەكەدا هاتووە ئەم مرۆڤە ناشزانێت بۆچی دەگەڕێت و بە دوای چیدا رادەكات .دەشێ لە ئاستی بینراوی دەقەكەدا وای لێك بدەینەوە كە ئەوەی شاعیر وێنای كردووە هەر مرۆڤێكی ئاساییە كە سەوداسەری بە دیهێنانی پێداویستییەكانی ژیانەو لەو پێناوەشدا دەگەڕێت و لە جوڵەی بەردەوامدایە .بەڵام دەشێ لە پشتی ئەم لێكدانەوەیەوەو لە ئاستی نادیاری دەقەكەدا وێنەی كەسێكی داهێنەر بەرجەستە ببێت كە لە هیچ شوێنێك ناحەوێتەوەو سەقامگیر بوون بە خۆیەوە نابینێت هەرچۆن دەقی داهێنەرانە یان هەر بەرهەمێكی داهێنراو بریتییە لە گەڕانی هەمیشەیی و بەردەوام بە دوای پرسیارە گرنگ و ئەنتۆلۆجیەكانی مرۆڤدا هەر بەهەمان شێوە كەسی داهێنەریش كە هەمیشە كەسێكی گومانكەرو دوو دڵ و نیگەرانە زەمەنێكی نییە بۆ ئۆقرە گرتن و شوێنێكیشی نییە تا تیایدا سەقامگیر ببێت بحەوێتەوە چونكە ئەو لە رووی رۆحی و دەروونییەوە ناسەقامگیرە . كەریم دەشتی لە دەربڕینێكی ناراستەوخۆدا باس لەو نیگەرانی و ناسەقامگیرییە دەروونی و رۆحییەی خۆی دەكات كە دەشێ ئەوەش بەرهەمی خەیاڵ و نەست بێت و هیچ نەخشەیەكی داڕێژراو لە پشتییەوە نەبێت .بەواتا دەتوانین بڵێین ئەو گەڕانەی كە كەریم باسی دەكات گەڕانی كەسی داهێنەرە بە دوای ماناو بە دوای دۆزینەوەی پرسیارە گرنگەكانی

مرۆڤدا و بە دوای بەرهەمهێنانی جیهانبینی نوێ و ئەزموونی نوێدا .
هەڵبەت گەیشتنیش بە ئاستێك یان بەخاڵێك كە جێگای قایل بوون بێت بۆ كەسی داهێنەرو ئەزموونگەر شتێكی مەحاڵە چونكە داهێنان نە سنووری هەیەو نە هیچ سنوورێك دەناسێت , هەر بۆیە كەسی داهێنەر هەمیشە لە گەڕاندایەو ناگاتە حاڵەتی وەستان چونكە وەستان بۆ كەسی داهێنەر تەنیا كاتێك دەبێت كە بگات بە یەقین , بێگومان گەیشتنیش بە یەقین مانای كۆتایی هاتنی گومان و نیگرانییە ئەوەش بۆ داهێنەر مانای مردن دەبەخشێت .
شاعیر باسی خەیاڵی خۆی دەكات كە خەیاڵێكی فراوانەو سنوورەكانی دیار نییەو ئەم وەكو شاعیریش هیچ دەسەڵاتێكی بەسەر ئەو خەیاڵەدا نییە چونكە ئەوە ئاشكرایە كە خەیاڵی داهێنەر خەیاڵێكی نائاساییە و هەر ئەو خەیاڵەش یەكێكە لە پایە سەرەكیەكانی داهێنان و دەشێ كەسی داهێنەر بەرەو نهێنی و نەزانراو و نائاشكرا ئاراستە بكات یان بیجوڵێنێت و لەوێڕا واتە لەو رووبەرە نەزانراوەدا كە دەشێ تەنیا لە خەیاڵێدا بوونی هەبێت یۆتۆپیایەك درووست بكات كە دەشێ بەهەشتێك بێت بە هەموو جوانییەكانیەوە یان دۆزەخێك بێت بە هەموو ناشیرینی و هەموو ئازارو ناشیرینییەكانیەوە.بە هەرحاڵ بە گوێرەی شاعیر ئەو خەیاڵەی كە دەیبات خەیاڵێكی مەودا نادیارەو لە راستیشدا ناتوانرێت خەیاڵ بەپێی بەرنامەو نەخشەی دیاریكراو ئاراستە بكرێت , هەر ئەوەشە وا لە شاعیر دەكات نەزانێت ئەو خەیاڵە بۆ كوێی دەبات , كەواتە لێرەدا ئەوەشمان بۆ ئاشكرا دەبێت كە كەریم دەشتی وەكو شاعیرێك دەیەوێت پێمان بڵێت كە ئەو لە بەرهەمهێنانی شیعردا بڕوای بە هیچ بەرنامەیەكی پێش وەختە نییە بۆ نووسین بەو ئەندازەی كە خەیاڵی خۆی رەها دەكات بۆ ئەوەی بجوڵێت , ئەمەش رێگا خۆشكەرە بۆ ئەوەی لە پاڵ كاركردنی خەیاڵدا رۆڵی نەستیش لە بەرهەمهێنانی دەقەكانیدا دەربكەوێت , كە كاركردنی ئەم دوو پایە سەرەكیەی بەرهەمهێنانی شیعر پێكەوەو لەگەڵ تواناو لێهاتوویی شاعیردا لە ئاستی زمانی شیعری و شێوازی شیعری و سەرجەم رەگەزە هونەرییەكاندا كە ئەزموونی نووسینی ئەم یان شێوازی ئەم پێك دەهێنن هەموو پێكەوە تاكو ئێستا لە لایەك بە هەرجۆرێك بێت یان هەر هۆكارێكی لە پشتەوە بێت وەكو پێویست نەبووەتە ئەزموونێكی خاوەن شووناس و باڵادەست لە نێوەندی رۆشنبیری كوردیدا, لە لایەكی تریشەوە هێشتا لە سەر پانتایی رۆشنبیری كوردی ئاخاوتنێكی وەهای لەسەر نەكراوە كە بنەماو رەهەندەكانی دیاری بكرێت .بەڵام ئەوەی گرنگە ئەو هەڵوێستەی كە لێرەدا شاعیر لێی دەدوێت هەڵوێستی كەسی داهێنەرە كە نەخاوەنی خەیاڵێكی سنوور دیاریكراوە ,نە خاوەنی شێوازێكی تەقلیدییە لە نووسیندا . هەروەك دەقەكانی هەڵگری

پرسیاری جدین لەو روانگەیەوە کە هەڵگری پرسیارن سەبارەت بە نەزانراو .

ئەو خەیاڵە مەودا فراوانەی کە شاعیر باسی دەکات و ناشزانێت بەرەو کوێی دەبات , سەرئەنجام ئەم دەخاتە سەر رێگایەك بۆ کار کردن یان گەڕان بە دوای دۆزینەوەی یان ئاشکرا کردنی نەزانراودا , کە ئەوەش بێگومان تەنیاو بەس تەنیا لە کتێبدا دەدۆزرێتەوە یان ئاشکرا دەکرێت .چونکە ئاشکرایە سەرچاوەی هەموو زانینێك هەر کتێبە , ئەمیش لە رێگای ئەو خەیاڵە مەودا قوڵەی کە هەیەتی هەر دەگەڕێتەوە بۆ ئامێزی کتێب .واتە لە نێو کتێبدا هەوڵدەدات ئەوەی کە دەیەوێت بیدۆزێتەوە یان لە بارێکی تردا خەیاڵ ئەم دەباتەوە بۆ نێو کتێب .

دەشێ مەبەست لەمەش ئەوە بێت کە بەرهەمی خەیاڵەکانی ئەم بەرهەم هێنانی ئەو دەقانە بێت کە هەڵگری ئەزموونی ئەمن و ئەو ئەزموونەش لە نێو کتێبەکاندا ماونەتەوە و تاکو ئێستاش وەکوپێویست نەبووەتە ئەزموونێکی وێنراوو قسە لەسەر کراو لە نێوەندی رۆشنبیری کوردیدا .بەڵام خەیاڵ لە رێگای کتێبەوە دەیگەیەنێتەوە بە ئەو بێگومان ئەو گەیشتنەش کە لە رێگای خەیاڵەوە دەبێت مەودای فراوانی ئەو خەیاڵە دەردەخات ئەمەش دەوڵەمەندی یەکێك لە پایە سەرەکیەکانی شیعری ئەم شاعیرە دەردەخات چونکە ئەوە ئاشکرایە کە یەکێك لە پایەکانی بەرهەمهێنانی شیعر خەیاڵە , بەڵام دەبێ ئەو کێ بێت کە ئەم لەقوڵایی خەیاڵەکانیدا خەونی پێوە دەبینێت .بێگومان ئێمە دەزانین هەر لەسەرەتای دەقەکەوە قەسەکەری شیعرەکە کەسێك دەدوێنێت کە دەشێ ئەوی دڵدار یان خۆشەویست بێت. بەهەر حاڵ لێرەدا دەشێ وەهایشی بۆ بچین کە گەڕانی ئەوی شاعیر گەڕان بێت بە دوای ئەزموونی نوێ و پرسیاردا واتە پرسیارێك کە شووناسی پرسیاری هەبێت بەو مانایەی کە پرسیار بێت سەبارەت بە نەزانراو واتە لێرەدا دەتوانین بڵێین ئەوی شاعیر کەسێ َکە هەمیشە بە دوای نامەئلوفدا دەگەڕێت کە ئەویش لە پرسیار و ئەزموونی نوێدا بەرجەستە دەبێت .کەواتە ئەو خەونەی کە ئەم دەیبینێت خەونە بە بەرهەمهێنانی دەقی زیندووەوە ئەمەش شووناسی شاعیر وەکو بەرهەمهێنی دەقەکە دەردەخات کە چۆن لە خەمی داهێناندایە .

دەزانم کە کەسێ هەیە
ئەمانەتی من دراوەو
لە ناو دڵی شیعرەکانم
لە سەر بەرگی کتێبەکانم
لە ناو رەفەی وشەکانمدا خەوتووە
خودایە چۆن واگای بهێنمەوە
کە دەزانم ئەگەر وەئاگا بێتەوە

دووبارە ون دەبێتەوە .
شاعیر باسی ئەوە دەکات کە ئەم لەوە تێگەیشتووە کە ئەدەب بە گشتی بۆ ئەرك نییە بەڵکو ئەم وەکو شاعیر باوەڕی بەوە هەیە کە هەموو دەقێکی زیندوو یان هەموو بابەتێکی ئەدەبی و هونەری هەڵگری ئەرکن کە دەشێ ئەو ئەرکە ئەرکێکی کۆمەڵایەتی یان ئەخلاقی یان ئێستەتیکی بێت کە ئەمەی دواییان زیاتر مەسەلەی چێژ وەرگرتن دەگرێتەوە .ئەم پێی وایە کەسێك خراوەتە ئەمانەتی ئەمەوەو لە ناو دڵی شیعرەکانیدا و لە سەر بەرگی کتێبەکانی و لە ناو وشەکانیدا جێگیر بووە . دەشێ ئەو کەسەی کە ئەم باسی دەکات گەوهەرو ماهیەتی داهێنان بێت یان دەشێ ئەو پرسیارانە بێت کە هەر شیعرێکی ئەم بەرزی دەکەنەوە یان لەوانەیە ئەو ماناو دەلالاتانە بێت کە دەقەکانی ئەم هەڵیان دەگرن یان بە شێوەیەکی گشتگرتر ئەو جیهانبینییە بێت کە دەشێ هەر دەقێکی ئەم هەڵی بگرێت . ئێستا ئەم بە دوای ئەو شێواز یانە ڕێگایەدا دەگەڕێت کە چۆن ئەو پرسیارانەی پێ ئاراستە بکات یان چۆن بتوانێت ئەو دەلالات و مانایانە لە باری نەگوتراو یان نەدرکێندراوەوە بێنێت و بدرکێنێ کە ئەوەش لە کرداری گواستنەوەیاندا دەبێت بۆ نێو پێکهاتەی زمانی دەقەکە یان بەمانایەکی تر بارگاوی کردنی ئەو زمانەی کە دەقەکەی پێ بەرهەم دەهێنێت بەو ماناو دەلالاتانەی کە دەشێ هەریەکە لە دەقەکانی ئەو هەڵیان بگرن .
ئەم دەپرسێت چۆن و بە چ شێوازێك ئەوەی مەبەستێتی کە پێشتر وەکو ئەرکی نووسین باسمان کرد بەرجەستە بکات یان بیدرکێنێ کە دیسان ئەم وەکو سیحری نووسین یان سیحری داهێنان سەیری دەکات و دەترسێ لەوەی کە ئاشکرا کردنی ئەو سیحرە ببێتە هۆی پوچ بوونەوەی هەرچەندە ئێمە دڵنیاین کە مەسەلەی داهێنان ئەوەیە کە نەکات و نە شوێن و نە هیچ ڕووداوێك ناتوانێت هەڵیبووەشێنێتەوە یان پووچی بکاتەوە , بۆیە دەبێ شاعیر لەوە دڵنیا بێت ئەگەر ئەوەی لە پشتی دەقەکانی ئەوەوەیە دوای بەئاگا هێنانەوەشی ون ببێتەوە ئەوە گومانی تێدا نییە کە دیسان جارێکی ترو دەشێ لە کاتێکی تردا یان لە شوێنێکی تردا ئامادەبوونی خۆی بسەلمێنێتەوە .
دەشێ وەهایشی لێك بدەینەوە کە ئەو کەسەی کە ئەم باسی دەکات و پێی وایە لە ناو وشەو لە دڵی شیعرەکانیدا ئامادەیەو بوونی هەیە لەوانەیە سەرچاوەی بەخشینی ئیلهام بێت و مێتیقی بەرهەم هێنانی شیعریش بێت لە لای ئەمی شاعیر ,کەواتە دەبێ ئەو کەسە کێ بێت ؟ بێگومان ئەم کەسە هەر هەمان ئەو کەسەیە کە لەم شیعرەدا هەر لە سەرەتاوە شاعیر یان قسەکەری شیعرەکە دەیدوێنێت , هەڵبەت ئەوەش ئاشکرا کە ئەو کەسە خۆشەویست یان دڵدار یان بە شێوەیەکی گشتی

رەگەزی بەرامبەرە کە دەشێ وەها سەیری رەگەزی بەرامبەر بکرێت کە هۆکاری بەرهەم هێنانی دەقەکەیە یان بە شێوەیەکی گشتی پاڵنەری جوڵێنەرە بۆ بەرهەم هێنان و بنیادنان و ئاوەدان کردنەوە کە داهێنانیش وەکو بەرهەمی فیکری و موعریفی و ئێستەتیکی دەکەوێتە ئەو رووبەرەوە . بەهەرحاڵ ئەو کەسەی یان ئەو شتەی کە شاعیر وەکو بەرامبەرێك دەیدوێنێت و ژیان و بوون و مانەوە لە بوونی ئەوو خۆشەویستی ئەودا دەبینێت شووناسێکی گشتی هەیەو دەشێ لێکدانەوەی جیاوازی بۆ بکرێت لە نێوان ئەوی ئافرەت و گەوهەرو ماهیەتی ژیان دۆستی و گەوهەرو ماهیەتی داهێنان و ئەزموونگەری و بەرزکردنەوەی پرسیاری جۆراو جۆر سەبارەت بە مەسەلە گرنگ و پەیوەستەکانی ژیان و بوون و شوێنی دیاری مرۆف و جیاکردنەوەی لە سەرجەم بوونەوەرانی ترو لە هەمان کاتدا ئاخاوتن لەسەر شووناسی کەسی داهێنەر دەکات کە کەسێکە لە هیچ شوێنێك ئارام ناگرێت و هەمیشە لە گەڕاندایە بە دوای دۆزینەوەو ئاشکرا کردنی نەزانراوو نادیاردا .

(٣)

ئەم دەقەی کەریم دەشتی بەرجەستەی ئەو کەسێتە دەکات کە بە گومانەوە دەڕوانێتە هەموو شتێك و وەهاش سەیری مرۆف و سەرجەم بوونەوەرانیش دەکات کە لە بەردەم مەترسی مردن و لە نێوچووندان , بەڵام چارەنووسی مرۆف لە هەموو بوونەوەرانی تر زیاتر لە مەترسیدایە چونکە مرۆڤ تەنیا یەك مێژووی هەیە کە تیایدا بژی و لەگەڵ مردنیدا کۆتای پێ دێت. لێرەدا ناراستەوخۆ ئەو دەلالەتە بەرهەم دێت کە مرۆڤی داهێنەر دەکەوێتە دەرەوەی ئەم بۆچوونە چونکە داهێنەر جۆرێك لە نەمری بەدەست دەهێنێت و سنووری دیاری کراوی کات دەبەزێنێت و دەشێ مێژوویەکی درێژتری هەبێت بۆ مانەوە . هەر لێرەشەوە دەردەکەوێت گەڕانی بەردەوامی کەسێتی شیعرەکە کە دەشێ بڵێین شاعیر خۆیەتی گەڕانە بە دوای داهێناندا بەو ئومێدەی کە داهێنان نەمری پێ ببەخشێت و نەبێتە ئەو مرۆڤە ئاسایيەی کە تەنیا لە زەمەنێکی دیاری کراودا دەژی و دوای مردنی بایۆلۆجیانەی ئیتر بوونی نامێنێت بەڵکو ئەم دەیەوێت لە رووی مەعنەوییەوە نەمری بەدەست بهێنێت , کەواتە ئەوی شاعیر لە سنووری ئەم دەقە شیعرییەدا بەدوای ئەو نەمرییەدا دەگەڕێت .رۆحی ئەو نەمرییەش ئەوەیە کە لە ناو دێڕو وشەکانیدا لە گەوهەری ئەزموونی شیعری ئەمدا خەوتووە بەڵام گرنگ ئەوەیە ئەم بەچ شێوەیەك بەرجەستەی دەکات و دەیکاتە حاڵەتێکی باوو ئامادەی ئەوتۆ کە تیایدا هەست بە نەمری خۆی بکات و لە مەترسی ونبوون و سڕینەوەی دوای مردن رزگاری ببێت .

پێگەی تایبەتی ٨ی مارس لە شۆڕشی ژنان.. و: کاوە عومەر

حەسەن ساڵحی: ئەمە لە سەروبەندی ٨ی مارسدا، ١٧ی ئەسفەند، ڕۆژی جیهانی ژناندایین. لە کۆمەڵگای ئێراندا حەماسەتێکی زۆر هەیە بە ئەوەی ئەم ڕۆژە تا ئەو جێگایەی کە دەکرێت بە شکۆمەندانە لەسەر تەوەری شۆڕشی ژن، ژیان ئازادی، بەرز ڕابگرن. لەم پێوەندییەدا کۆمەڵێک پرسیار لەگەڵ حەمید تەقوای دەخەینە بەرباس.

حەمید تەقوایی، هەموو ساڵێک لە ٨ی مارسدا گردبوونەوە و مەراسیم ئەنجام دەدرا و لەو کۆبوونەوانەشدا باس لە بە مافی ژنان و داواکارییەکانی ژنان دەکرا. بەڕای ئێوە ٨ی مارس ١٧ی ئەسفەند ١٤٠١ لەسەر بەستێنی شۆڕشی ژناندا دەبێت چۆن بێت؟

حەمید تەقوایی: هەروەک ئاماژەت پێدا، هەشتی مارس، ڕۆژی جیهانی ژنان، هەمیشە بۆنەیەکی تایبەت بووە بە ناڕەزایەتی دەربڕین لە ئێران، چونکە حکومەتێکی دژە ژن، حکومەتێک کە تا سەر مۆخی ئێسک کۆنەپەرستانە و هەموو مافەکانی ژنان پێشێل دەکات، حوکمڕانی کۆمەڵگا دەکات. پرسی حیجاب وەربگرن، کە هەر لە یەکەم مانگی هاتنە سەرکاری کۆماری ئیسلامییەوە، ناڕەزایەتییەکی بەرفراوانی لێکەوتەوە، لە ناڕەزایەتی کچانی شەقامی ئینقلابەوە تا تێکۆشانی ژنان بۆ سەرەتاییترین مافەکانیان، مافی سەفەرکردن، مافی سەرپەرشتیکردنی منداڵ، مافی بەشداریکردن لە چالاکییە کۆمەڵایەتییەکان، تەنانەت مافی گۆرانی وتن، مافی وەرزشکردن، مافی بەشداریکردن لە یاریگا وەرزشییەکان و هتد. ژنان هەمیشە خەباتیان کردووە، بەڵام ئەمساڵ ناڕەزایەتی لە ڕۆژی جیهانی ژناندا تایبەتمەندییەکی زۆر بەرچاوتر و گرنگتری هەیە و لە ڕەوتی پێشهاتە سیاسییەکاندا یەکلاکەرەوەترە. هۆکارەکەی ڕوونە. ئێستا زیاتر لە پێنج مانگە شۆڕشێکی ژنان لە ئارادایە. شۆڕشی ژنان بەو مانایەی کە یەکێک لە ئامانجە گرنگەکانی بریتییە لە نەهێشتنی هەر جۆرە هەڵاواردن و نایەکسانییەک بەرامبەر بە ژنان و هەروەها بەو مانایەی کە هێزی چالاک و پێشەنگایەتییەکەی ژنانی کۆمەڵگایە. بەتایبەت کچان و ژنانی گەنج. بەم مانایە ڕۆژی جیهانی ژنانی

ئەمساڵ بارودۆخێکی زۆر تایبەتە و بەنەیەکی زۆر تایبەتە لە کۆمەڵگای ئێراندا. ڕێژەکە لە چوارچێوەی سەرهەڵدانی کۆمەڵگا بۆ ڕووخاندنی کۆماری ئیسلامی و بە دروشمی کۆماری ئیسلامیمان ناوێت و دروشمی مەرگ بۆ ئەم حکومەتە دژە ژنە! هەر لەو چوارچێوەیەدایە کە نەک هەر ژنان دژی نادادپەروەری و ئاپارتایدی جێندەرین، بەڵکو هەموو خەڵک دژی ئەم حکومەتە دژەژنە جارێکی دیکە دەڕژێنە سەر شەقام و ناڕەزایەتی دەردەبڕن و کۆدەبنەوە و خۆپیشاندان دەکەن و من هیوادارم، و دەکرێت چاوەڕوانیش بکرێت، ئەو ٨مارسی ئەمساڵ ببێتە ڕۆژی ئەنجامدانی شۆڕشێکی شکۆمەند و سەرتاسەری ژن، ژیان، ئازادی دژ بە حکومەت.

حەسەن ساڵحی: بابەتێک کە دەتوانێت کاریگەری لەسەر ٨ی مارس هەبێت لەم دۆخەی ئێستادا، پرسی ژەهراویکردنی زنجیرەیی قوتابیانی قوتابخانەکانی کچانە. تا ئێستا زیاتر لە ٨٠٠ منداڵ و هەرزەکار ژەهراوی بوون. ئەم ڕووداوە وەک تاوانێکی بە ئەنقەست، تیرۆری بایۆلۆجی دژ بە خوێندکاران و بە تایبەت خوێندکارانی کچ باسی لێوە دەکرێت. جێگای ئەم تاوانە قێزەونە لە ٨ی مارس چییە؟

حەمید تەقوایی: پێموایە ئەم بابەتە دەبێتە یەکێک لە ئامانجە گرنگەکان و یەکێک لە پایەکانی ناڕەزایەتییەکانی ٨یمارس. وەک ئاماژەت پێدا، ئەمە کارەساتێکە، کارەساتێکی تەواو و سەرتاسەری وڵات. ئێستا مەسەلەکە لە قوم و بروجەرد و هەندێک شاری دیکە تێپەڕیوە و زیاتر لە ١٣ شاری گرتەتەوە. بەپێی ئەو کەمترین ئامارەی کە دراوە، ئێستا زیاتر لە ٣٠ قوتابخانە بەدەست ئەم کێشەیەوە دەناڵێنن. سەدان کەس ژەهراوی بوون و خەوێندراون لە نەخۆشخانە و کچێکی قوتابخانەی تەمەن ١١ ساڵ بە ناوی فاتمە ڕەزایی بەهۆی ژەهراوی بوون گیانی لەدەست دا. ئەمە کارەساتێکی شۆککەر و قووڵایی تاوان و دڕندەیی حکومەت نیشان دەدات. ئەم کارەساتە دژایەتی حکومەتی ئیسلامی بەرامبەر ژنان و کچان نیشان دەدات و ماهیەتی کۆنەپەرستانەی خۆی لە پێشێل کردنی مافی هەموو خەڵکدا ئاشکرا دەکات. چونکە ئەم بابەتە تەنها پەیوەندی بە خوێندکاران و خێزانەکانیانەوە نییە، بەڵکو پرسی هەموو خێزانەکان و هەموو خەڵکە. ئەم هێرشە لەدژی قوتابیانی کچ دەستی پێکرد و ئێستا تەشەنەی کردووە بۆ قوتابخانەی کوڕان و زانکۆکانیش لەگەڵ ژەهراوی بووندا سەرقاڵن. ئەم کارەساتە لە هەموو شارەکاندا خەریکە دەبێتە کێشەیەکی سەرتاسەری. بەم مانایە کێشەی هەموو خەڵکە و پێموایە ٨ی مارس یەکێکە لە گرنگترین پرسەکان کە دەتوانێت ببێتە هۆی ئەوەی

ژمارەیەکی زۆر لە خەڵک بە هێزێکی زیاترەوە بێنە سەر شەقام و دژی کۆماری ئیسلامی بوەستن، ئەم پرسی ژەهراویکردنەی کچانە.

لەسەر ئاستی جیهانی نابێت چاوەڕێی هەفتەیەکی تر بکەین، بەڵکو لە ئەمڕۆوە کارەساتی ژەهراویکردن بکەینە گوتاری گشتی و ڕای گشتی خەڵکی جیهان لەو تاوانە ئاگادار بکەینەوە. به تایبه تی به مه به ستی مه حکووم کردنی ئه م تاوانەی کۆماری ئیسلامی و داوای ده رکردنی له دامووده زگا نێوده وڵه تییه کان و داوای به زوترین کات ڕاگرتنی ئه م تاوانه ، له ڕێگه ی ڕێکخراو و دامووده زگا و حکوومه ت و حیزب و هێزه سیاسیه جۆراوجۆره نێوده وڵه تییه کانەوەداوا بکرێت. ئەم کۆکردنەوە جیهانییە دەتوانێ کاریگەر بێت و کار بکات، هەروەها ئەمەش ئەرکی حزبە ڕادیکاڵ و شۆڕشگێڕەکانی وەک حزبی ئێمەیە کە ئەم بابەتە بەرەو پێشەوە ببەن. هیوادارم لەو ڕۆژانەی کە لە ٨ی مارس نزیک دەبێتەوە، بتوانین گوشارە جیهانییەکان لەسەر حکومەتی ئیسلامی زیاد بکەین و نەک هەر هێرشی کیمیاوی حکومەت بۆ سەر کچان و منداڵ و هەرزەکاران ڕابگرین، بەڵکو گورزێکی بەهێزی دیکەش لەم حکومەتە منداڵکوژە بدەین.

حەسەن ساڵحی: با ئاوڕێک لە کاریگەرییەکانی شۆڕشی ژنان لە ئێران بدەینەوە لەسەر پرۆسەی یادی ٨ی مارس لە جیهاندا. ئەمڕۆ دروشمی ژن ژیان ئازادی دروشمێکی جیهانییە. ئەم دروشمە بە زمانی جیاواز هاوار دەکرێت. پرسیار ئەوەیە، شۆڕشی ئێستای ئێران دەتوانێت چ کاریگەرییەکی لەسەر پرۆسەی یادکردنەوەی ٨ی مارس لە ئاستی نێودەوڵەتیدا هەبێت؟

حەمید تەقوایی: پێموایە کاریگەرییەکی زۆر گرنگی هەیە. تا ئێستا بەشێک لە ڕێکخراوە فێمینیستەکان و داکۆکیکارانی مافی ژنان ڕایانگەیاندووە کە تەوەرێکی گرنگی کۆبوونەوە و خۆپیشاندانەکانیان لە ڕۆژی جیهانیی ژناندا پشتیوانیکردنە لە شۆڕشی ژن ژیان ئازادی لە ئێران و پێم وایە لە وڵاتانی جۆراوجۆری ئەوروپادا شاهیدی ئەو دەبین حزب و هێزە سیاسییەکان ، و ناوەند و ڕێکخراوەکانی پشتیوانی لە مافەکانی ژنان پێویستە زیاتر سەرنجیان لەسەر ئەم بابەتە بێت و ئەم بابەتە بخەنە بەرنامەی کاری ناڕەزایەتی یان ڕێپێوانەکانی ٨ی مارسەوە. بێگومان ئەو کاریگەرییەی کە شۆڕشی ژن ژیان ئازادی لەسەر هەیبووە، لەوە زیاترە. شۆڕشی ژنان لە ئێران پرسی ژنان لە جیهاندا بە پێشهاتە سیاسییەکانەوە گرێداوە. لە زۆرێک لە وڵاتانی ئەورووپایی ڕۆژی جیهانی ژنان وەک ڕۆژی خەباتی یاسایی و هەڵمەتی یاسایی بۆ مافەکانی ژنان دادەنرێت. بەڵام ئەمساڵ بە هۆی شۆڕشی

ژنان لە ئێران داخوازی مافی ژنان بۆتە بزووتنەوەیەکی دژ بە ئایین، دژی بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی، دژی حکوومەتە دژە ژنە نەک تەنیا لە ئێران، بەڵکو لە ئەفغانستانیش لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست ، و تەنانەت دژی بێمافی ژنانیش، کە لە وڵاتانی ڕۆژئاواش حکومەت، ئایین و هێزە ڕاستڕەوە توندڕەوەکان و فاشیستەکان لێی بەرپرسیارن. دەمەوێت بەڵام شۆڕشی ژن ژیان ئازادی کێشەی ژنانی بردەوەتە سەر ڕەنگ و ڕیشە ڕاستەقینەکەی ، ڕەنگ و ڕیشە سیاسی و چینایەتییەکانی لە هەموو جیهاندا و بەتایبەتی هێزە چەپەکان زیاتر و زیاتر درک بە گرنگی ئەم شۆڕشە دەکەن و پشتیوانی لێدەکەن. لەبیرمان نەچێت پێش ئەم تێزە کۆنەپەرستانەی وەک ڕێژەگەرایی کولتووری، وەک نەترسان لە ئیسلام و هتد و تەنانەت هێزە چەپەکانیش بەم تێڕوانینە لە کۆماری ئیسلامی و پێگەی ژنان لە ئێران و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست نزیک دەبوونەوە. ساڵانێکە ئەمە لەدژی ئەم تێڕوانینە کۆنەپەرستانە دەجەنگین کە ڕۆڵی ئیسلام و دەوڵەتە ئیسلامییەکان لە وڵاتانی وەک ئێران و وڵاتانی ئیسلامیکراودا پاساوی ئەدەن. خۆشبەختانە ئەمڕۆ لە سایەی شۆڕشی ژناندا، ئەو تێز و تیۆرییە کۆنەپەرستانەی ڕێژەگەرایی کولتووری و ئیسلامۆفۆبیا و وازیان لە هێنراوە و ڕوون بووەتەوە کە پرسی مافەکانی ژنان پرسێکی جیهانییە. وە ئەم ڕاستییە زیاتر و زیاتر دەرکەوتووە کە بەرگریکردن لە مافەکانی ژنان لە هەر وڵاتێک، لە هەر شوێنێکی جیهان، لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست یان لە دەی ئەوروپا، پایەیەکی گرنگە لە بەرگریکردن لە بەها گشتگیرەکان و ئازادییەکان و مرۆڤایەتی. خۆشبەختانە ئەمڕۆ شۆڕشی ژنانە لە ئێران، شۆڕشێک کە بەرگری لە ژن لەگەڵ بەرگری لە ژیان و ئازادی تێکەڵ دەکات، ئەم ئاڵایەی بەدەستەوەیە و هیوادارم و پێموایە لە ٨ی مارسدا ئەم دروشمە و ئەم پەیامە بگوازرێتەوە بە هەموو جیهان، لە بەرگریکردن لە مافەکانی ژنان، یەک دەنگ لە دژی حکومەتە کۆنەپەرستەکان، دژی ئایینەکان، دژی هێزە سیاسییە ڕاستڕەوەکان کە لە هەموو شوێنێک تووشی شۆڤێنیزم و پیاوسالاری بوون بێتە دەرەوە وپاشەکشەیان پێبکات..

حەسەن ساڵحی: ئایا دەتوانین چاوەڕوانی ئەوە بین کە ئاهەنگی ٨ی مارس کە هاوکاتە لەگەڵ ڕۆژی چوارشەممە ١٧ی ئەسفەندی ئەمساڵ سەرەتایەکی نوێ بێت لە شۆڕشی ژن ژیان ئازادیدا، وەک ئەوەی لە ٢٧ی بەهمەندا ڕوویدا؟ لە هەلومەرجێکدا کە ڕژیم بانگەشەی ئەوەی دەکرد کە بزووتنەوەکە کۆتایی هاتووە، لە ٢٧ی بەهمەندا لە زیاتر لە بیست شاردا شاهیدی ناڕەزایەتییەکان بووین. ئایا ٨ یمارس دەتوانێت ببێتە ڕۆژێکی وا؟

حەمید تەقوایی: گەشبینم و هیوادارم ئەمە ڕووبدات. ئاماژەکان هەن کە ئەمە بەرەو ئەم ئاراستەیە دەڕۆین.

دەبینیت لەسەر ٢٧ بەهمەن، کە ئاماژەت پێدا، بزووتنەوەیەکی ڕێکخراو بوو، بزووتنەوەیەکی خۆبەخۆ نەبوو بە تەنها بانگەوازێکی گشتی، بەڵکو ٥٠ ڕێکخراو لە تۆڕێکی چالاکی خوێندکاری، گەنجانی گەڕەک، ڕێکخراوەکانی بەرگری لە مافی ژنان، پزیشکان و …هتد. ئەم بانگەوازەیان ڕاگەیاند و لەوەش گرنگتر ئەوان ڕێکیان خستبوو. ئێستا هەمان هێز بۆ ٨ی مارس بەکارهێنراوە. ٥٢ ڕێکخراو ئەم بانگەوازەیان داوە و بەهۆی ئەم ڕێکخراوبوون و ڕێکخراوکردنەوە، چونکە کۆمەڵگە خۆی پێکهێناوە و بەتایبەتی گەنجان، خوێندکاران، ڕێکخراوەکانی داکۆکیکار لە مافی ئافرەتان، گەنجانی گەڕەکەکانی شارە جیاجیاکان لەم تۆڕەدان و چالاکن، هیوادارم کە ١٧ی ئەسفەند ئەمساڵ زۆر زیاتر ببێتە بزووتنەوەیەکی گشتی بە شێوەیەکی بەرفراوانتر لە ٢٧ بەهمەن. گرنگی بەو ڕاستییە بدەن کە ئێستا کۆمەڵگا زۆر تووڕە بووە و ڕق و کینەی لەحکومەت گەیشتووەتە ئاستی تەقینەوە لە ئەنجامی ئەم کارەساتەی کیمیابارانی کچانی قوتابخانە و ئەمەش فاکتەرێکە کە دەتوانین لە وەڵامدانەوەیدا ئومێدی پێبکەین ئەم کارەساتە لەسەر ئاستێکی فراوانی کۆمەڵگا دەست بکە بە ناڕەزایەتی و ڕووبەڕووی ئەنجامێکی زۆر بەهێزتر دەبینەوە لە ٢٧ی بەهمەن یان ڕۆژانی پێشوو.

حەسەن ساڵحی: پلانی حیزبی کۆمۆنیستی کرێکاریی ئێران بۆ بەرزڕاگرتنی ڕۆژی جیهانی ژنان چ لە ناوخۆ و چ لە دەرەوەی وڵات چییە و جەخت لەسەر چ خاڵێکی سەرەکی دەکەیتەوە؟

حەمید تەقوایی: لە وڵاتدا، تا ئەو جێگایەی ئەمە پەیوەندیمان هەیە و ڕێکدەخەین و بەشدار دەبین لەو بزووتنەوەیانە، هەموو هەوڵێک دەدەین بۆ ئەوەی ڕۆژی هەشتی مارس ببێتە دەرئەنجامێکی بەهێز لە شۆڕشی ژن،ژیان، ئازادیدا. بێگومان لەگەڵ گرنگیدان بە پرسی بە مافی ژنان و بەداخەوە ئەمڕۆ ناچارین بڵێین کوشتنی ژنان بەتایبەتی لە ناڕەزایەتی بەرامبەر هێرشکردنە سەر قوتابخانەکانی کچان. با ئەوەش بڵێم، کیمیابارانکردنی کچان هاوشێوەی فڕێدانی تێزابە بەسەر دەموچاوی ژنان، یان تەقەکردن لە فڕۆکە، یان ئاگرنان بە زیندانی ئەفین، هەنگاوێکی بە ئەنقەست و پلان بۆ داڕێژراو. بۆیە لە ناڕەزایەتییەکان بەرامبەر بەو سیاسەتە تاوانکارییانە، هەموو سیستەمەکە نیشانەیە. لەم ڕوانگەیەوە ٨ی مارسی ئەمساڵ دەخرێتە چوارچێوەی شۆڕشی دژ بە حکومەت.

بەم هەڵسەنگاندنە پێشوازی لە ٨ی مارسی ئەمساڵ دەکەین. تا ئەو شوێنەی پەیوەندی بە ناوخۆی وڵاتەوە هەیە، ئێمە لە هەموو ئەو ڕێکخراوانەین، لەوانەش ئەو ٢٠ ڕێکخراوەی کە جاڕنامەی کەمترین داواکاریان بڵاوکردەوە و ئەو ٥٢ ڕێکخراوەی کە داوای ٨ی مارسیان کردبوو، هەروەها ڕێکخراوە ناحکومییەکان و کۆمەڵە، ناوەندەکان،ئەنجومەنەکان، و شورا.کرێکارییەکان و بزووتنەوەی مافی ژنان، بزووتنەوەی داوای یاسایی و بزووتنەوەکانی تر، و بانگەوازەکەمان ئەوەیە لە ٨ی مارسدا بە پێدانی لێدوان و ڕاگەیاندن پێکەوە و بە هاوبەشی لەگەڵ یەکتر یەکبگرین و بە تایبەتی دژی ئەم سیاسەتە تاوانکاریانەی حکومەت، وەک تیرۆری کیمیایی .خوێندکاران، بێنە سەر شەقامەکان و ناڕەزایەتی دەرببڕن. لەم ڕۆژەدا پێویستە قوتابخانە دابخرێت، بازاڕ دابخرێت. زانکۆکان دەبێ مان بگرن و بەم مانایە ڕۆژی جیهانی ژنان بزووتنەوەیەکی بەهێز بێت لە پڕۆسەی ڕووخاندنی کۆماری ئیسلامیدا.

لە هەمان چوارچێوەدا چالاکیی ناڕەزایەتی لە دەرەوەی وڵات ڕێکدەخەین. لە دەرەوەی وڵاتیش، حیزب لە شارە جیاجیاکان ڕۆژی شەممە بزووتنەوەی ناڕەزایەتی ئەنجام دەدات، ئەمەش ڕۆژی چوارشەممە ٨ی مارس بزووتنەوەی ناڕەزایەتی ڕێکدەخەین. لە ٨ی مارسدا ژمارەیەک لە ڕێکخراو و تەشکیلاتەکانی وڵاتانی ڕۆژئاواش دەبنە سەر شەقامەکان و هەوڵ دەدەین پرسی شۆڕشی ژن، ژیان ئازادی و پشتیوانی لەم شۆڕشە و شەرمەزارکردنی کۆماری ئیسلامی و بە تایبەتی بایکۆتی ئەم حکومەتە بکەینە ئەو ڕاگەیاندن و لێدوانانەی کە ئەم ڕێکخراوە چالاکانە لە ٨ی مارسدا بڵاوی دەکەنەوە، ببێتە گوتار و ناوەڕۆکی بڕیارنامەکە. حیزب خۆی لە هەر شوێنێک کە بتوانێ لە شارەکانی ئەوروپا و ئەمریکای باکوور خۆپیشاندان و چالاکیی بۆ ئەم ڕۆژە ڕێکدەخات. بەم شێوەیە هیوادارم چ لە ناوخۆی وڵات و چ لە خۆپیشاندان و گردبوونەوەکانی دەرەوەی وڵات، لە ٨ی مارسدا بزووتنەوەیەکی شکۆمەند و سەرتاسەری پێکبهێنرێت و بتوانین گورزێکی توند لە حکومەتی منداڵکوژ و دژە ژنی کۆماری ئیسلام یبدەین.

حەسەن ساڵحی: باست لە ٢٠ ڕێکخراو کرد کە جاڕنامەی لانی کەمی داواکارییەکانیان دەرکرد و لە ٨ی مارسدا بەیاننامەیان دەرکرد. پێت وایە ئەم جاڕنامەیە چ کاریگەرییەکی لەسەر لێدوان و ناڕەزایەتییەکانی ٨ی مارس دەبێت؟

حەمید تەقوایی: بەڵگەیەکی گرنگی ئەم جاڕنامەیە پەیوەندی بە پرسی ژنانەوە هەیە، ئەویش بە شێوەیەکی زۆر ڕوون وئاشکرا و چارەنووسساز

و ڕادیکاڵ ئەم بابەتەی وروژاندووە و داوای یەکسانییەکی تەواو لە نێوان ژن و پیاودا دەکات. داواکاریی گرنگی تریش پێشنیار کراون، وەک ئازادیی بێ مەرج و جیایی ئایین لە دەوڵەت و یاساکان و هتد، کە هەموو ئەمانە پەیوەندییان بە پرسی ژنەوە هەیە.

جگە لەوەش جاڕنامە دەنگ و مانیفێست و دەکرێ بڵێین ئاڵای شۆڕشی ژن ژیان ئازادییە. هەر هێزێکی شۆڕشگێڕ کە سەرکەوتنی ڕاستەقینەی شۆڕشی ژن ژیان ئازادی دەیەوێت، پێشبینی ئەوی لێدەکرێت کە لە هەموو شوێنێک باسی شۆڕشی ژن ژیان ئازادی بکات ئەم ئاڵایە هەڵبکات و ڕایبگەیەنێت کە ئەمڕۆ شۆڕشەکەمان مانیفێستی خۆی هەیە؛ خاوەنی جاڕنامەیەکە کە گوزارشت لە ئامانج و داواکارییە بنەڕەتییەکان دەکات کە داواکاریی هەموو بەشەکانی کۆمەڵگان و زۆر مۆدێرن و ئازادیخوازانە و مرۆڤدۆستانەیە. ئەم جاڕنامەیە ئەبێت لە هەموو بۆنەیەک و لە هەموو مینبەرێکدا لەگەڵمان بێت، لە دەستی ئێمەدا بێت، گوتارمان بێت لە هەموو هەڵمەتێکدا کە لە دەرەوەی ئێران و لە ناوخۆی ئێراندا ڕێکدەخەین یان هەر خەبات و مانگرتن و خۆپیشاندانێک کە بەشداری دەکەین. ٨ی مارس دەرفەتێکی باشە بۆ هێنانە پێشەوەی ئەم جاڕنامەیە بەتایبەتی بڕگەکانی پەیوەست بە ئازادی ژنان و مافەکانی ژنان و داوا لە بەشداربووانی مەراسیم و وتار و خۆپیشاندان و ڕێپێوان لە دەرەوەی وڵات بکرێت پشتگیری ئەم جاڕنامەیە بکەن جاڕنامەکە بە زۆر زمان وەرگێڕدراوە، لە هەموو وڵاتێکدا هەوڵدەدەین ئەمە بە زمانیئەو وڵاتە بخەینەڕوو و لەو بەیارنامانەی کە لە ٨ی مارس دەرچووە، بڕگەیەک تەرخان دەکەین بۆ بەرگریکردن لە شۆڕشی ژن، ژیان ئازادی، و مانیفێستەکەی،واتە جاڕنامەی ٢٠ ڕێکخراو.

٢ی مارس ٢٠٢٣، ١١ی ئەسفەند ١٤٠١

بە پشتبەستن بە چاوپێکەوتنێک لەگەڵ کەناڵی جەدیدە کەکراوە تەوە

سوپاس بۆ ئەمیر تەوەکولی بۆ نوسینەوەی دەقی سەرەتایی ئەم چاوپێکەوتنە

گوزەرێک بە کوچە و کۆڵانەکانی فانەسی شکاودا.. کاروان حەسەن

فانەسی شکاو بەرهەمێکی شیعری شاعیری لاو (هیوای مەلا ئادەم)ـە. لەدووتوێی (500)لاپەڕەدا، بە تیراژی (1000)دانە چاپخانەی مەخەک لە ساڵی (2020)چاپی یەکەم چاپ و بلاوی کردووە تەوە.

بەر لە هەموو شتێک زۆر جار ئەو پرسیارە دەکرێ، ئەو هەموو شیعرە چییە دەنووسرێ؟ ئەو هەموو شاعیرە چییە پەیدا بوون؟
بە وەڵامی ئەو دوو پرسیارە، ئەبێ بگەڕێینەوە بۆ ڕا و بیر و بۆچوونی زانایان و شیعر ناس و شیعر دۆستان. بەڵام ئەوەی جێی سەرنج و باسە هەموو ئەو نووسەر و ڕەخنەگر و شیعر دۆستانەی قسە لەبارەی شیعرەوە دەکەن، لەسەر ئەوە کۆکن کە چەند خاسیەت و تایبەتمەندییەک هەیە بۆ ئەوەی شیعری باش و خراپ لەیەکتری جیا بکەینەوە یان چەند پێوەرێک دەبنە خاڵی جیاکردنەوەی شیعری باش لە دەقی خراپ ی بەناو شیعر. وەک: (زمان، ڕەوانبێژی، وشەسازی، ڕەساکانی جوانکاری، وێنەی شیعری، ڕیتم، ئاوازی ناوەوە و دەرەوەی شیعر) هەموو ئەمانە ڕۆڵیان هەیە لە چێژ و خۆشی ئەو شیعرەدا.
کەواتا خوێنەری باش و بەسەلیقە و ورد چۆن دەقی باش و خراپ لێک جیادەکاتەوە، ئەمە چێژ و باڵابوونی دەقە وادەکات خوێنەر سنووری نێوان ئەو دەقانە دیاری بکات، هەروەک ڕیچارد هێڵد دەڵێ: (شیعر هونەرێکە مەبەستی ئەنجامدانی گەورەترین چێژ بەخشینە بە گوێگر) هەر لەڕێگەی چێژی خوێندنەوەی دەقە خوێنەر دەزانێ کام شیعر باشە و کامەی خراپە.
خۆشبەختانە کاک (هیوای مەلا ئادەم) یەکێکە لەو شاعیرە گەنجانەی ئێستا، کە بە هەستێکی جوان و سەلیقەیەکی وردەوە خۆکردانە شیعر دەنووسێ (فانەسی شکاو)یش باشترین بەڵگەی شاعیربوونی کاک هیوا دەسەلمێنن، ئەگەرچی هەموو دەقێک لەوانەیە وەک یەک چێژبەخش و جوان نەبن بەڵام بەشی هەرە زۆری دەقەکانی فانەسی چێژی تایبەت و بەهەست و سۆزێکی پڕ ئیحساسەوە نووسراون. فانەسی شکاو لەدوو بەش پێکهاتووە(بەشی بوغز ، بەشی ئەوین).
لێرەوە گوزەرێک بەناو کوچە و کۆڵانە پڕ لە ڕەنگاو ڕەنگ و چێژی ئەدەبی دەکەین و چەند نموونەیەک دەهێنینەوە و لێگەڕێمانەبن.
دەیان ساڵە
بە بەلەمی کون تەبووی دیرەکیانەوە

بەسەر ڕووباری سووری خوێن، دێن و دەچن !
دەیانەوێ بەزەبری چەک
فراوان بن وەکو دەریا ، بۆ کەناران شەپۆل بدەن
لێ مخابن !
ئاور نادەنە دواوە
لە مێژوویان ناڕوانن
درک ناکەن ، لەوەتەی هەن .
سەوڵ لەسەر لم لێدەدەن!

لەم شیعرەدا بەناوی (خەبات) سەرکۆنەی دوو حیزبە دەسەڵاتدارەکە دەکات و ڕەخنەیان لێدەگرێ، پەشێو ئاسا پێنووسەکەی خستۆتە گەڕ بۆ دەربڕینی ناڕەحەتی و هەستە پەنگ خواردووەکانی ناخی و لەنووکی پێنووسەکەیەوە بیان ڕێژێ و هەڵوێستی خۆی نیشان بدات.

لە شیعرێکی تردا بەناوی (دەوڵەتی کوردی) وریاتر و جوانتر و بەهەڵوێستتر دەنووسێ و دەڵێ:

تا مافیا حوکمی گەل بکا
تا شاعیران تۆق لەمل و شێتی ژن بن
دەوڵەتی کوردی، خەونێکە وەدی نایە!
مەرەزەیە و زەرد کراوە و دە دێمدایە !
کەرکوکی کەنیشکەی دڵتەڕ
بووکی کوردە و
لەسەر چارپای خەوی شیرین
نیوە ڕووتە و
لەناو کۆشی بەغا دایە!

نووکی پێنووسی هیوا پڕ هیوایە، وەلێ جار جار بێ ئومێدیش ل□د□بیدایە، ئەو دژی زوڵم و زۆرداری و نادادی و ناعەدالەتی وشە دەکاتە هەڵوێست و دەنگ هەڵدەبڕێ لەبارەی کوردایەتی و دڵسۆزی و خەباتی دوێنێی باوکی و ئارەق ڕشتنی کەسانی دڵسۆز و بەوەفا ، بەڵام جووتە حزب لەم هەرێمە، چی دڵسۆز و خەباتگێڕ و مناڵە شەهید بوو وەلایان نان، بۆیە لەشیعری (تەسکیەی بزن)دا دەڵێ:

ه□ر□موومان لەم ڕێیەدا
زەنگۆڵ ، زەنگۆڵ، ئارەقمان ڕشت !
کەچی لەولا بەچکە جاشێ
بزنێکی دابوویە پێش خۆی!
وەک بڵێی کوڕە شەهید بێ
ڕێزی گیرا و دەرگاشی بۆ خرا سەرپشت!

دەنگی شاعیر دەنگی گەلە، دەنگی زوڵم و چەوساوە و هەژارەکانە، شاعیر هەمیشە شتە پەنگخواردووەکانی ناخی دەردەبڕێ و ئەوەی

ل□مر□قی ئاسایی جیای دەکاتەوە ئەوەیە شاعیر ئەو شتانەی دەیبینێ بە شیعر بەیانیان دەکات و خەڵک و خوێنەریش ئەو وشە و دەق و شیعرانە دەبینن بەڵام شاعیر وردتتر لە شتەکان دەڕوانێ و دەیانخاتە قالبی شیعر و بە ئاوی ناخ ئاویان دەدا و چرۆ دەکەن وشەکانی و دەقێکی جوان دەهێتە بوون.

لەشیعری (تابلۆ فرۆش) دا دیمەنی تابلۆ فرۆشێکمان پیشان دەدات کە بەدیار تابلۆکانییەوە وەستاوە و هیچ کریاری نییە و لەخۆی بێزارە و هاوار دەکات .

هەڕاج ! هەڕاج !
خۆیان و بزەی سەر لێویان
خۆیان و ددانی گریان
کەس بە فلسێ نایانکرێ !

لە شیعری (بەخشش)دا دەنگی هیوا کە دەنگی چەوساو□ ه□زارانە دێتە گۆ و پڕ بە قورگی سوپاسی خودا دەکات کە چوار شتی پێداوە و بەهۆی ئەو چوار شتەوە لە ژیان بەردەوامە و ئومێدی بەوانەوە بەندە ئەوەتا دەڵێ:

گەر ئەو چوار ئازیزە نەبان
بێشک غەمی جاشقەڵەم و ڕیشی درۆ
پیاوی گەلحۆ و میری دزان
من پیر دەکەن ، من دەکوژن !
سوپاس بۆتۆ خودای من
کە داوتە پێم :
کۆتر و باران
کتێب و ژن !

هیوای دڵ پر لە حەسرەت و خەمخۆر هەر بەوە نەوەستاوە کە ڕەخنە لە سیاسەت و سیاسەتمەداران و ناعەدالەتی بگرێ، ئەو لەکو□ ه□زارێک هەبێ دەنگی زو□□□ی هەڵدێنێ و پڕ بە گەرووی هاواردەکات، ب□ ه□زاران دەبێتە چەتر و سێبەریان. نووکی پێنووسی دەنگی مناڵە شەهید و ئەنفالە، دەنگی زایەڵەی شەهید و گیانفیدایانی کوردستانە.

لەشیعری (لە وڵاتی مارە بەجاش دا) دژی ئەو کەسانە دەدوێ کە سەنگەریان دەگوازنەوە لەم حزب بۆ ئەو حیزب هەر ڕۆژە و لەسەر پەتێک یاری دەکەن، شاعیر لێیان دێتە قسە و وشە و پێنووسی دێنە گۆ و دەڵێ:

کە پایز دێ
دار گێڵاسی حەوشەکەمان

ناوێرێ زەرد بکاتە بەر
ئاخر لێرە سەوز دۆستان دەیبڕنەوە
لە زستانیش گەر بیەوێ
تارای زیوینی بپۆشێ:
زەرد خوازەکان مارەی دەکەن
سەوز دۆستان دەیکڕنەوە!

لە شیعری (لەمپەر) دا ڕەخنە لە عەقڵی کۆمەڵگا و کەسانی خاوەن بیری تاریک و نەزان و گەمژە دەکات و دەنگی خۆی هەڵدەبڕێ و پێیان دەڵێ:

با شارەکان هەر □وناک بن
پاڕکەکانمان :
وەک لمی کەنار نیان و
شەقامەکان وەک پەلکە زێڕینە جوانبن !
کەڵکی چییە؟
لێرە عەقڵەکان تاریکن !
شەقامی چی و پیاسەی چی؟
وەختی عەقڵەکان ئیفلیج بن !

ئەو نموونانەی سەرەوە بەڵگە و سەلمێنەری ئەو ڕاستییەن کە (هیوای مەلا ئادەم) دەستێکی با□□ا و ڕەنگینی هەیە و وشە و واژەی جوان و پڕ چێژی لە دەقدا کۆکردو□ت□وە کە پێیان بوترێ شیعر.

بەشی یەکەم کاروان حەسەن – هەولێر

لینین و ئازادییە سیاسییەکان و ئەزموونی س□قی□ت.. حەمید تەقوایی

وەرگێڕانی بۆ کوردی کاوە عومەر

ڕوونکردنەوە: لە مانگی ئەیلولدا سیمینارێکم بە هەمان ناونیشان لە

ئەنجومەنی مارکس ئەنجامدا کە ڤیدیۆکەیشی بڵاوکرایەوە. تەوەر و ناو□□کی ئەم بابەتە وەک یەکە، بەڵام دەقی نووسراوی ئەو سیمینارەکە نییە. باسەکە بەتەواوەتی پوختتر و چڕتر بووەتەوە و خاڵی نوێیشی بۆ زیاد کراوە.

زەمینە و هۆکاری دەست بردن بۆ ئەم بابەتە، چ لە ئەنجومەنی مارکس و چ لەم وتارەدا، ئەو باس و مشتومڕەیە کە ئێستا ماوەیەکە لە دەوری مامەڵەی لینین لەگەڵ ئازادییە بێ مەرجەکان و سزای لەسێدارەدان و جێگاکەی لە سۆڤیەتدا بەردەوامە ئەزموون و لە ماڵپەڕی ڕۆزەنە.وە هەندێک سایتی تریش ڕەنگدانەوەی هەبووە. بەڵام مەبەست و پاڵنەری من تەنیا بەشداربوون لەم مشتومڕەدا نییە، بەڵکو مامەڵەکردنە لەگەڵ ئەو پرسە بنەڕەتیانەی کە دەکرێت لەم قاڵب و چوارچێوەدا شیکاری و لێکۆڵینەوەیان لەسەر بکرێت و جارێکی دیکە تایبەتمەندی کۆمۆنیزمی کرێکاری لە جیاکردنەوەی ل□ ل□ق□کانی دیکەی کۆمۆنیزم لە مامەڵەکردن لەگەڵ پرسەکان.و پێشنیار و ڕوونکردنەوەی مەقولەکانی وەک لینینیزم، ئازادییە سیاسییەکان و پەیوەندیان لەگەڵ یەکسانی و بەگشتی ڕزگاری مرۆڤ، ئەزموونی سۆڤیەت و زەمین□ ابەتیی و سیاسییەکانی شکستی شۆڕشی ئۆکتۆبەر، هەروەها میتۆدۆلۆژیای مارکسیستی لە مامەڵەکردن لەگەڵ ئەم پرسانەدا. بێگومان باسکردن و دەربڕینی بۆچوون لەسەر هەریەکێک لەو پرسانە بۆ کۆمۆنیزمی کرێکاری شتێکی نوێ نییە، بەڵام پێویستە هەرجارەو لە چوارچێوەی هەلومەرجی نوێدا بۆچوون و بناغە فیکرییەکانی کۆمۆنیزمی کرێکاری تاوتوێ بکرێت ، مشتومڕەکانی ئەم دواییەدا لە دەوری هەڵوێستی لینین و ئازادیە سیاسییەکان ، دەرفەت و بیانوو□کی گونجاو بۆ ئەم کارە دەڕەخسێنێت.

شێوەی بابەتەکە: لینین و تیرۆری سوور

تەوەری گفتوگۆکانی ئەم دواییە سەبارەت بە لینین، سیاسەتی بەلشەفیکەکانە لە کاتی شەڕە ناوخۆییەکان لە مامەڵەکردن لەگەڵ هێزە دژ□ ش□ش□کاندا. سیاسەتێک کە بەلشەفییەکان خۆیان ناویان ناوە "تیرۆری سوور" و هەمان ناونیشان لە نووسینەکانی ئەو قۆناغە و دواتر لە مێژوونووسی ئەو قۆناغەدا ئاماژەی پێکراوە. دەوترێت لەم ماوەیەدا لینین فەرمانی لە سێدارەدانی دەرکردووە و هەر بۆیە دژی لەسێدارەدان نەبووە. یان بڵاوکراوەکانی داخست و چالاکیی سیاسی حزبی قەدەغە کرد و بەو هۆیەوە لەگەڵ ئازادییە سیاسییەکاندا ڕازی نەبوو و تێگەیشتنێکی سەرلێشێواوی بۆ ئازادی و هتد هەبوو.

لینین و بەلشەفیزم و لە ڕاستیدا تەواوی بزووتنەوەی کۆمۆنیستی لەو

ماوەیەدا هەندێک خاڵی لاوازی و کەموکوڕییان هەبوو – کە دواتر باسی دەکەم – بەڵام چوارچێوەدان بە مەسەلەکە وەک تێگەیشتنی سەرلەشێواوی لینین لە ئازادی، بە بڕوای من ڕەخنەیەکی ڕووکەش و بچووککەرەوە و ناڕاستەقینەیە لە پرسەکە. بەتایبەتی کاتێک دەگەینە ئەو ئەنجامەی کە ڕەگی ستالینیزم و شکستی ئەزموونی سۆڤیەت تێنەگەیشتنی لینین بووە لە ئازادییەکان، ئەمەش هەمان میتافیزیک و هیچ پەیوەندییەکی بە شیکردنەوە و میتۆدی مارکسیستییەوە نییە لە پشکنینی پێشهاتە مێژووییەکان.

فەهمی یەکەمی ئەم شێوازە بە مامەڵەکردن لەگەڵ لینین و ئەزموونی سۆڤیەت ئەوەیە کە قۆناغی شەڕە ناوخۆییەکان لەگەڵ قۆناغی سەقامگیری دەوڵەتی سۆڤیەت تێکەڵ دەکات و ئەدای لینین و بەلشەفییەکان لەم قۆناغەدا بە سیاسەتی دەوڵەتێکی دامەزراو و جێکەوتوو دەزانێت و بڕیاری لەسەر ئەدات. تیرۆری سوور سیاسەتی حکومەتێکی دامەزراو لە دۆخێکی ئاساییدا نەبوو، چونکە نە تا ئێستا لە بنەڕەتدا حکومەتێکی لەو جۆرە پێک هاتبوو، نە کۆمەڵگاش لە دۆخێکی ئاساییدا دەژیا. ڕاپەڕینی ئۆکتۆبەر دەسەڵاتی لە دەستی بۆرژوازی دەرهێنا، بەڵام ئەمە تەنها سەرەتای شەڕێکی درێژخایەن بوو لە نێوان هێزە سپییەکان (هێزە بۆرژوازییە ناوخۆییەکان بە هاوکاری سیاسی و سەربازی زیاتر لە بیست حکومەت، لەوانە ئینگلتەرا، فەڕەنسا، ئەمریکا ، و ژاپۆن) و هێزە سوورەکان، کە نزیکەی شەش ساڵی خایاند. واتە شۆڕش بە ڕاپەڕینی ئۆکتۆبەر کۆتایی نەهات، بەڵکو لە شێوەی شەڕێکی تەواودا بەردەوام بوو کە بۆرژوازی و هێزە کۆنەپەرستە ناوخۆیی و نێودەوڵەتییەکان بەسەر بەلشەفییەکانیاندا سەپاند. ڕاپەڕینی ئۆکتۆبەر کۆتایی شۆڕش نەبوو، بەڵکو سەرەتای شۆڕش بوو. بۆرژوازی ڕووسیا و هێزە کۆنەپەرستەکان بە پاڵپشتی بۆرژوازی جیهانی، بە هەموو هێز و دڕندەیی خۆیان لە سەرتاسەری ڕووسیا بە شەڕکردن دژی شۆڕشگێڕان و حکومەتە تازە پێگەیشتوکەیان هەڵسان و لە دژی ئەم دڕندەییە ڕێکخراوە بوو، کە بەلشەفییەکان پەنایان برد بە سیاسەتی تەقاندن و سەرکوتکردنی دژە شۆڕشەکان و ڕوویان کردە تیرۆری سوور،

مەسەلەی ئەوەی کە ئایا تیرۆری سوور حەتمی بووە و ئایا ڕێگەی دیکە هەبووە بۆ شکستپێهێنانی بەرگری چەکدارانەی بۆرژوازی، دەتوانێت مشتومڕێکی تەواو ڕەوا بێت- لە خوارەوە باسی ئەم بابەتە دەکەم- بەڵام شیکردنەوە و هەڵسەنگاندنی ئەمە هەرچییەک بێت، ڕوونە کە بابەتەکە لەسەر ئەو هەڵوێستە دامەزراوە کە پەیوەندی بە هەڵوێستی

لینین لە بەرانبەر لەسێدارەدان و یان بۆچوونی لەسەر ئازادی و هتد نییە. مشتومڕ لەسەر “سزای لەسێدارەدان” یان “ئازادییە سیاسییەکان” لە یاساکانی کۆمەڵگەیەک و ئەدای حکومەتێک لە بەڕێوەبردنی کۆمەڵگایەکدا باس ناکرێ. پێویستە مەسەلەکە لە چوارچێوەی بارودۆخی ڕاستەقینەی ئەو قۆناغەدا دابنرێت و لێی بکۆڵرێتەوە. مەسەلەی ڕاستەقینە، تاکتیکی حیزبێکی شۆڕشگێڕی تازە دەسەڵاتدارە بۆ سەرکوتی بەرگری دژە شۆڕش لە شەڕێکی دڕندانە و سەرتاسەریدا کە بەسەریاندا سەپاندووە. ئەمە چوارچێوەی ڕاستەقینەی گفتوگۆکەیە و پێویستە لەم چوارچێوەیەدا سیاسەتی تیرۆری سوور پێداچوونەوەی بۆ بکرێت و ڕاستی یان هەڵەکەی نیشان بدرێت. هەر جۆرە باسێک لە بابەتەکە لە شێوەی سزای لەسێدارەدان یان سیاسەتی بەلشەفییەکان بەرامبەر بە ئازادییە سیاسییەکان و هتد، لە بنەڕەتدا میتۆدێکی زەینی و بە بۆچوونی من ڕووکەش و ئاست نزمە، کێشەکە بە دروستی پێناسە ناکات، و بۆیە ناتوانێت بگاتە ئەنجامێکی دروست و باوەڕپێکرا و وانە لێوەرگیراو.
خاڵی دووه□م لە ڕەخنەگرتن لەم شێوازە زەینگەراییدا ئەوەیە کە ڕووداو و پێشهاتە مێژووییەکان بە تێگەیشتن و بۆچوونی کارەکتەرە بەشدار و کاریگەرەکان لەم پێشهاتانەدا ڕوون دەکاتەوە. لینین تیرۆری سووری ئەنجامدا، چونکە “دژی لەسێدارەدان و سەرکوتکردنی ئازادییەکان نەبوو”، چونکە “تێگەیشتنێکی سەرلێشێواوی لە ئازادی هەبوو” و هتد! ئەگەر ئەم شێوازە در□ژ□ بکەینەوە بۆ ڕووداوە مێژووییەکانی تر، پێویستە بگەینە ئەو ئەنجامەی کە بۆ نموونە هیتلەر شەڕی جیهانی دووه□می دەستپێکردووە، چونکە تێگەیشتنێکی سەرلێشێواوی لە ئاشتی هەبووە، یان ترومان بە سەدان هەزار کەسی لە هێرۆشیما و ناگازاکی ئاگری تێبەردا بۆمبێکی ئەتۆمی لە کۆتایی جەنگی جیهانی دووه□مدا.چونکە تێگەیشتنێکی سەرلێشێواوی هەبوو لە کوشتنی بەکۆمەڵی خەڵکی بێتاوان! بێگومان هیتلەر و ترومان بە هیچ شێوەیەک بەراورد ناکرێن بە لینین، بەڵام هیچ شتێک نییە بەناوی ناکۆکیەوە. ئەو خاڵەی کە دەمەوێت ڕوونی بکەمەوە ئەوەیە کە شێوازی ڕوونکردنەوەی ئەدای سیاسەتمەداران و کەسایەتییە مێژووییەکان لەسەر بنەمای تێگەیشتن و باوەڕ و بۆچوونەکانیان، نەک تەنیا سەبارەت بە لینین و ئەزموونی سۆڤیەت، بەڵکو سەبارەت بە هەر حاڵەتێکی دیکەش، لەبنەڕەتدا هەڵە و زەینی و ڕووکەش.

تەنانەت مێژوونووس و سیاسەتمەدارانی تا ڕادەیەک قووڵی بۆرژوازیش ، ئەدای کەسایەتییە مێژووییەکان و پێشهاتەکان لە ئاستێکی وادا ڕوون ناکەنەوە. کە بۆ نموونە شەڕی جیهانی یەکەم و دووه□م ل□س□ر

دووبارە دابەشکردنەوەی جیهان بووە و نەک هەڵە و کەموکوڕییە تیۆرییەکانی سەرکردە سیاسییەکانی ئەو قۆناغە، یان کە بەکارهێنانی بەمبی ئەتۆمی بە چەسپاندنی دەسەڵات و هەژموونی ئەو سەردەمە بووە حکومەتی ئەمریکا و چینی دەسەڵاتدار لە جیهاندا لە دوای جەنگی جیهانی دووەم – بە تایبەت لە (ڕکابەریکردن لەگەڵ جەمسەری سۆڤیەت) و نەک عەقڵی پەککەوتەی ترومان، ئەو تیۆریانەن کە نەک تەنها لەلایەن مارکسیستەکانەوە بەڵکو لەلایەن هەموو شیکار و مێژوونووسەکانەوە کە هەوڵیان داوە کەمێک قوڵتر ببنەوە، بارودۆخ و چوارچێوەی سیاسی و ئابووری لە بڕیاردان و ئەدای حزبەکان و کەسایەتییە مێژووییەکان لە بەرچاو بگرن وبە دڵنیاییەوە کارەکتەرەکان ڕۆڵیان هەیە لە داڕشتنی پێشهاتە مێژووییەکان – و لە خوارەوەش لەم بارەیەوە ڕوون دەکەمەوە- بەڵام هەرچەندە ئەم ڕۆڵە گرنگ و یەکلاکەرەوە بێت، ناتوانێت لە چوارچێوەی هەلومەرج و پێداویستییەکانی هەر سەردەمێک تێپەڕێت.

تەنانەت تێگەیشتن و باوەڕی سەرکردە سیاسییەکان ڕەنگدانەوەی ئەو هەلومەرج و پێداویستیە بابەتیانەن کە لە هەموو قۆناغێکدا داوای ئەو جۆرە بۆچوون و باوەڕانە دەکەن. من زیاتر باسی ئەم خاڵە دەکەم.

و لە کۆتاییدا خاڵی سێیەم کە زیاتر پەیوەندی بە حوکمی ئەخلاقی و یاسایی لینینەوە هەیە، بریتییە لە حوکمدان لەسەر بڕیار و کردارەکانی لەسەر بنەمای پێوەر و بەهاکانی ئەمڕۆ. هەڵسەنگاندن و حوکمدانی کەسایەتییە مێژووییەکان – سیاسی، هونەری، زانستی و هتد- تەنیا لە چوارچێوەی سەردەمەکەیاندا پەیوەندیدارە. ڕابردوو دەکرێ و دەبێ بە تێگەیشتن و تیۆرییەکانی ئەمڕۆ شی بکرێتەوە، بەڵام حوکمدانی کەسایەتییەکان و تەنانەت حیزب و بزووتنەوەکانی ڕابردوو لەسەر بنەمای ئەو بۆچوون و بەها و پێوەرانەی کە ئەمڕۆ پێی گەیشتووین – یان پێشکەوتنخوازترین بەشی کۆمەڵگە پێیگەیشتوە.- ڕێگەیەکی هەڵەیە. شەڕەکانی سەردەمی کۆن یان سەدەکانی ناوەڕاست بە دڵنیاییەوە پێویستە بە تیۆری و تێڕوانینە مارکسیستەکان و ماتریالیزمی دیالکتیکی – واتە دوایین بۆچون و تیۆری زانستی کە مرۆڤایەتی ئەمڕۆ بەدەستی هێناوە – بەڵام حوکمی سپارتاکۆس، ئەسکەندەر، جەنگیز و شا عەباس یان بزووتنەوەی سەربداران و بزووتنەوەی چارتیستی و بیروباوەڕ و لاوازی و خاڵە بەهێزەکانیان لەسەر بنەمای پێوەر و بەهاکانی ئەمڕۆ دامەزراون، شتێکی پوچ و بێمانایە. بۆچوون و کردەوەی کەسایەتییە مێژووییەکان دەبێ لە

چوارچێوەی سەردەمەکەیاندا حوکم بدرێت. پێشکەوتنخوازیان کۆنەپەرستی بوون لە سیاسەت و هونەر و کولتووردا بە درێژایی مێژوو هەمان بنەمای هەیە – بەرگریکردن لە جەماوەری خەڵک و بێبەشەکان لە بەرامبەر بەرگریکردن لە حکومەتەکان و چینە دەسەڵاتدارەکان – بەڵام پێوەر و پانتاییەکەی وەک یەک نین و جێگیر نین. کۆنەپەرستی و پێشکەوتنخوازی لە هەر قۆناغێکدا ناوەڕۆک و مانای تایبەتیان هەیە و ڕەنگدانەوەی مەودا و سەقفی مێژوویی تایبەتی ئەو قۆناغەیە. لە ئاستێکی گشتیدا دەکرێ بڵێین بە درێژایی مێژوو، لەگەڵ پێشکەوتنی شارستانییەت و کۆمەڵگای مرۆڤایەتی، پێوەر و بەهاکانمان سەبارەت بە ئازادی، دیکتاتۆری، یەکسانی، هەڵاواردن، و بەگشتی پێشکەوتنخوازی و کۆنەپەرستی قووڵتر و فراوانتر بوونەتەوە. بە نموونە ئەمڕۆ داکۆکیکردن لە مافی هاوڕەگەزبازەکان، "هاوڕەگەزخوازەکان"، مەرجێکی سەرەتایی پێشکەوتنخوازانە و جیاکردنەوەی هێزی پێشەنگ و پێشکەوتنخواز و هێزە کۆنەپەرست و کۆنەپارێزەکان. بەڵام پێنجا ساڵ لەمەوبەر وا نەبوو. هەمان شت بە بەهاکانی وەک پاراستنی ژینگە یان مافی ئاژەڵان ڕاستە. مرۆڤ ناتوانێت لە سەرەتای سەدەی بیستەمدا ڕەخنە لە مارکسیستێک یان تەنانەت بزووتنەوەیەکی کۆمۆنیستیش بگرێت و حوکم بدات چونکە بە نموونە ئەو بۆچوونانەی ئەمڕۆمان لەسەر "هاوڕەگەزخوازان" نەبووە یان بەرگری لە ژینگە یان مافی ئاژەڵانیان نەکردووە. ئەم بەهایانە دەستکەوتی شارستانییەتی ئەمڕۆن – کە لە نێوان شتەکانی تردا بە هۆی خەباتی مارکسیستەکان لە سەدەی ڕابردوودا بەدەست هاتووە و هەر لەبەر ئەم هۆکارەش ناتوانرێت بگەڕێنرێنەوە بۆ سەردەمێک کە شارستانییەتی مرۆڤایەتی یان وردتر بڵێین ، خەباتی چینایەتی -هێشتا گەشەی نەکردووە تا ئاستی ئێستای پەرەی پێنەدراوە. مێژوو ناتوانرێت تێپەڕێنرێت.

بزووتنەوەی کۆمۆنیستی بزوتنەوەی دژی لەسێدارەدان

سەبارەت بە پرسی لەسێدارەدانیش کە بابەتی گفتوگۆکەمانە هەمانشت ڕاستە. هەرچەندە دژایەتی لەسێدارەدان مێژوویەکی دوور و درێژی هەیە (لەیابان لە سەرەتای سەدەی نۆیەمەوە تا ناوەڕاستی سەدەی دوانزەهەم لەسێدارەدان قەدەغە کرا)، بەڵام بزووتنەوەی دژی لەسێدارەدان وەک بزووتنەوەیەکی سیاسی-کۆمەڵایەتی و قەدەغەکردنی لەسێدارەدان لە زۆرێک لە وڵاتان بەرهەمی پێنجا ساڵی ڕابردووە. لە زیاتر لە سەدا نەوەدی ئەو وڵاتانەی کە سزای لەسێدارەدانیان قەدەغەیە، لە ماوەی دوای جەنگی جیهانی دووەمدا سزای لەسێدارەدان هەڵوەشایەوە. لە زۆرێک لەو وڵاتانەدا سزای لەسێدارەدان بە بارودۆخی نائاسایی وەک شەڕ ڕێگەپێدراوە و هێشتا لە ژمارەیەک وڵاتدا کە سزای لەسێدارەدانیان هەڵوەشاندووەتەوە، ئەم سزایە لە

بارودۆخی نەخوازراوی شەڕدا ڕێگەپێدراوە.

هەرچەندە مێژووی بزووتنەوەی دژ بە لەسێدارەدان دەگەڕێتەوە بۆ سەدەی 18، بەڵام وەک بزووتنەوەیەکی سیاسی-کۆمەڵایەتی کاریگەر تەنیا لە ناوەڕاستی سەدەی بیستەمدا هێزی پەیدا کرد. زۆرێک لە ڕێکخراوە نێودەوڵەتییەکان و هەڵمەتەکانی دژی سزای لەسێدارەدان بەرهەمی نیوەی دووەمی سەدەی بیستەمن. چالاکییەکانی ڕێکخراوەکانی وەک ڕێکخراوی لێبوردنی نێودەوڵەتی دژی لەسێدارەدان، یان هاوپەیمانی جیهانی دژی لەسێدارەدان، تەنها چەند دەیەیەک مێژوویان هەیە. بزووتنەوەی دژی سزای لەسێدارەدان (و ئەو ڕاستییەی کە سزای لەسێدارەدان بە گشتی لە بیروڕای گشتیدا وەک ناپەسەند و نامرۆڤانە سەیر دەکرێت) شتێکی تاڕادەیەک تازە و بزووتنەوەی کۆمەڵایەتی و تەنانەت فیکری-فەرهەنگی دژی سزای لەسێدارەدان تا نیوەی دووەمی سەدەی بیستەم مەودا و دەسەڵاتێکی زۆر سنووردارتر و لاوازتری هەبوو لە ئەمڕۆ. ئەم ڕاستییە لە نێوان شتەکانی تردا خۆی لەوەدا دەردەخات کە جاڕنامەی جیهانی مافەکانی مرۆڤ – کە لەلایەن نەتەوە یەکگرتووەکانەوە لە کانوونی دووەمی ١٩٤٨ پەسەندکرا – لەسێدارەدانی قەدەغە نەکردووە.

دیارە لە ڕوانگەی بزووتنەوەی کۆمۆنیستی بۆ مەسەلەی لەسێدارەدان، ئەم دواکەوتنە لە مەسەلەکەدا هەست پێدەکرێت. تا ئەو شوێنەی پەیوەندی بە لقە جۆراوجۆرەکانی کۆمۆنیزمی غەیرە کرێکارییەوە هەیە (ماویزم، گەریلا، کۆمۆنیزمی ڕووسی و هتد)، دژایەتی سزای لەسێدارەدان هەرگیز لە نەریتی ئەواندا نەبووە و ئێستاش نییە. هێشتا ڕێکخراوەکانی و ڕەوتی کۆمۆنیزمی تەقلیدی (ڕێکخراوەکانی وەک کەمینە(اقلیت)ەکان یان حزبی تۆفان) دژایەتی پرەنسیپی و گشتی بە لەسێدارەدان بە بابەتێکی لیبڕاڵ دەزانن. بۆ ئەم لقانەی کۆمۆنیزمی ناکرێکار، لەسێدارەدانی دژە خەڵک یان لەسێدارەدانی دژە شۆڕشگێڕان بەتەواوی ڕێگەپێدراوە و تەنانەت پێویستیشە. (بۆ لقی ماوی، تێزی ئازادی بۆ گەل و سەرکوتکردن بۆ دژە دروستکردن بە دژە چوارچێوەی گشتی ئەم مامەڵەیە لەگەڵ لەسێدارەداندا پێکدەهێنێت). ئەم ڕەوتانە لە بنەڕەتدا لە دوای شکستی شۆڕشی ئۆکتۆبەر لە یەکێتی سۆڤیەتدا بڵاوبوونەوە و لە ناوەڕۆک و ئامانجەکانیاندا بزووتنەوەکانی سەربەخۆیی و پیشەسازی و چاکسازی بۆرژوازی بوون.

لە بزووتنەوەی کۆمۆنیستی سەدەی نۆزدەهەمدا کە بەلشەفیزم درێژەپێدەری بوو، دژایەتی و بەرەنگاربوونەوەی سزای لەسێدارەدان جێگەیەکی ئەوتۆی نەبوو. هەرچەندە مارکس نووسینێکی ڕوون و قووڵی

هەیە دژی سزای لەسێدارەدان – بابەتێک کە لە مانگی شوباتی ساڵی ١٨٥٣دا لە ڕۆژنامەی نیویۆرک دەیلی تریبیوندا هاتە ئاراوە و مارکس خۆی زۆرتر ئەمە بە فەلسەفی دەزانێت نەک سیاسی – بەڵام لە ڕوانگەی سیاسییەوە دژایەتیکردنی سزای لەسێدارەدان و بەرەنگاربوونەوەی سزای لەسێدارەدان بە ڕێکوپێکی لەپراکتیکی کۆمۆنیستەکانی ئەو سەردەمەدا نییە، و لە بەڵگەنامە و پلاتفۆرمەکانی هەڵمەتی ه□بژارد□ن□کانیاندا (لە مانیفێستی کۆمۆنیستەکاندا، بڕیارنامەکانی ئینتەرناشناڵی یەکەم و دووەم و سێیەم، بەرنام□ک□ی ل□ پارتە سۆسیال دیموکرات و بەلشەفییەکان و تەواوی ئەدەبیاتی چەپەکان تا نیوەی دووەمی سەدەی بیستەم)دا، هیچ شوێنێک بۆ هەڵوەشاندنەوەی سزای لەسێدارەدان نییە. بە گشتی دەکرێ نەریتی بزووتنەوەی کۆمۆنیستی لەو قۆناغەدا وەک درێژ□ پێدەری نەریتی شۆڕشی گەورەی فەرەنسا سەبارەت بە لەسێدارەدان سەیر بکرێت. بەلشەفییەکان وەک جاکۆبینەکان ڕێگە بە لەسێدارەدانی دژە شۆڕشگێڕان دەدەن وەک جۆرێک لە سەرکوتکردنی دژە شۆڕش دوای بەدەستهنانی دەسەڵات و تیرۆرکردنی سوور لە کاتی شەڕی ناوخۆدا لەلایەن بەلشەفییەکانەوە، وەک تیرۆرکردنی دژە شۆڕشگێڕەکان لەلایەن ڕۆبێسپێر و هاوپەیمانەکانیەوە لە سەردەمی شۆڕشی گەورەی فەرەنسادا، شتێکی حەتمی و ڕێگەپێدراوە بۆ چەسپاندنی دەسەڵات، ئەوان بە شۆڕشگێڕ دادەنرێن. بە واتایەکی تر بۆ بزووتنەوەی کۆمۆنیستی ئەو سەردەمە، سزای لەسێدارەدان لە چوارچێوەی سەرکوتکردنی بەرگری دژە شۆڕش بەرامبەر بە حکومەتی شۆڕشگێڕی تازە دەسەڵاتداردا بە ڕێگەپێدراو و تەنانەت پێویست دادەنرا، هەروه□ها بەلشەفییەکانیش ڕێک هەرلەم دیدگایەوە تیرۆری سوور لە دژی هێزە سپییەکان ڕێکدەخەن.

لایەنێکی دیکەی مەسەلەکە تا ئەو شوێنەی کە پەیوەندی بە سیاسەتی تیرۆری سوورەوە هەیە، ئەوەیە کە دوای ڕاپەڕینی مانگی ئۆکتۆبەر، بۆرژوازی ناوخۆیی بە پشتیوانی و یارمەتی بێوچانی بۆرژوازی جیهانی، هێرشێکی سەرتاسەری و دڕندانەیان بۆ سەر حکومەتی نوێ لە ڕووسیای سۆڤیەت دەستپێکرد . لە ڕوانگەی ئابورییەوە، برسێتی و نەبوونی پێداویستی خۆراک – کە بە هۆی پاوانکردنەوە، کە بە شێوەیەکی سەرەکی هۆکاری موزیکەکان* بوو، دۆخێکی زۆر ترسناکی لە سەرتاسەری ڕووسیادا دروست کردبوو- فشاری خستە سەر شۆڕشگێڕان، و تاکتیکی تیرۆری سوور لە ڕاستیدا وەڵام و کاردانەوەی حکومەتێکی شۆڕشگێڕی تازەپێگەیشتوو بوو دژ بە هێرشێکی سەرتاسەری لەلایەنەی بۆرژوازی و هێزە دژە شۆڕشگێڕە ناوخۆیی و جیهانی بوو. تیرۆری سوور وەڵام و کاردانەوە بوو بەرامبەر بە تیرۆری سپی و نەک جۆرێک لە لایەنگری سزای لەسێدارەدان لە دۆخێکی بێ شەڕ و ئاسایی

لەکۆمەڵگادا.
ئەمڕۆ کۆمۆنیزمی کرێکاری لە سێدارەدان بە کوشتنی دەوڵەت دەزانێت و لە هەر هەلومەرجێکدا لە بنەڕەتدا و بێ مەرج دژایەتی دەکات و ئەمەش نیشانەی گەشەکردن و بەرەو پێشبردنی بزووتنەوەی کۆمۆنیستییە.
بەڵام ئەمە دەرئەنجامی بیرکردنەوە و قوڵبونەوە و دۆزینەوە و ئاشکراکردنی عەقڵی و تیۆری کۆمۆنیستەکان نییە. ئەمەش ئاستی گەشەی بزووتنەوەی کۆمۆنیزمی کرێکاری وەک بزووتنەوەیەکی کۆمەڵایەتی و لە پراکتیکی کۆمەڵایەتیدا نیشان دەدات. هەروەک چۆن بیمەی بێکاری، چاودێری تەندروستی، خوێندنی بێبەرامبەر، دانان بە هەندێک مافی کەم تەمەن و بەساڵاچووان و بیرۆکەی دەوڵەتی خۆشگوزەرانی بەگشتی لە کۆتاییدا دەرئەنجام و ڕەنگدانەوەی پێشکەوتنی پراکتیکی بزووتنەوەی کۆمۆنیزمی کرێکارییە (لەوانەش سەرکەوتنی ش□□ش□ی ئۆکتۆبەر)، هەڵوێستی ئێستای بزووتنەوەکە دژی سزای لەسێدارەدان هەروەها دەرئەنجامێکی دیکەی ئەم پێشکەوتنانە. ئه مڕۆ ته واوی فه رهه نگی گشتی و شارستانیی- و له ڕاستیدا ئاستی گه شه و گه شه و هەڵدانی خه باتی چینایه تی له ناو کۆمه ڵگادا – گه یشتووه ته ئاستێک که ئێعدام بۆته شتێکی نامرۆڤانه و قبووڵ نه کراو له بیروڕای گشتیدا، بزوتنه وه یه کی فراوانی کۆمه ڵایه تی- سیاسی دژی لەسێدارەدان هەیە، و لە نزیکەی ٥٠٪ی وڵاتانی جیهان لەسێدارەدان قەدەغەیە. لە چوارچێوەی هەلومەرجی کۆمەڵایەتی- مێژوویی گشتی لەم جۆرەدایە کە بزووتنەوەی کۆمۆنیزمی کرێکاری ئاڵای بەرەنگاربوونەوەی لەسێدارەدانی بەرزکردۆتەوە. هیچ کام لەم مەرجانە لە سەردەمی شۆڕشی ئۆکتۆبەردا نەبوون. و هەر بۆیەش بە پشت بەستن بە داتاکانی ئەم قۆناغە، بۆمان نییە حوکم لەسەر بەلشەفییەکان و سەرکردە و چالاکانی کۆمۆنیستەکان لە سەردەمی شۆڕشی ئۆکتۆبەردا بدەین. هەڵسەنگاندن و حوکمدانی یاسایی ئەخلاقی بۆ کەسایەتییە مێژوویییەکان لەسەر بنەمای پێوەر و تێڕوانینەکانی ئەمڕۆمان شتێکی بێمانا و زەینییە. لە دادگای مێژوودا، ناکرێ داواکاری گشتی لە نەوەی ئەمڕۆ و تۆمەتبار لە نەوەی چەندێک پێش ئێستا بێت. کەمترین مەرج بۆ ویژدان و دادپەروەری لە دادگایەکی لەو جۆرەدا، تاوانناسی و حوکمدانی ئەخلاقی و یاساییە لەسەر بنەمای تێڕوانینی گشتی و پێوەر و بەهاکانی شارستانیی□تی مر□ڤایی□تی لە هەمان قۆناغدا. پێشکەوتووترینی ئەم پێوەر و بەهایانە دەبێ وەک پێوەرێک بەکاربهێنرێت، بەڵام “پێشکەوتووترین” لە قۆناغی کاتی تاوانەکەدا نەک ئەمڕۆ.
*موزیک□کان(<موزیکها> مەبەست لە جوتیارە دەوڵەمەندو نەخویندەوارە دژە شۆڕشەکانە کە بەروبومەکانیان دەشاردەوەو نەیاندەخستە

بەردەستی خەڵک).وەرگێڕ
هێرشی ئایدیۆلۆژی لە شێوەی حوکمدانی یاسایی- ئەخلاقیدا
خۆی ڕەخنەگرتن و هێرشکردنە سەر لینین و حوکمدانی یاسایی-ئەخلاقیی ئەو بەهۆکاری ئەوەی کە سیاسەتەکانی ل□ بەرانبەر دژە ش□□ش□دا لە سەردەمی تیرۆری سووردا، بە تەواوی ئایدیۆلۆژی و کینەلەدڵانەیە. ڕەگ و هۆکاری ئەم جۆرە ڕەخنەیە لە ڕاستیدا بە تەواوی پێچەوانەی ئەو شتەیە کە وا پیشان دەدرێت کەئینسان دۆستی و ئازادیخوازی و شۆڕشگ□□ی□ی قووڵی لینینە لە دژی بۆرژوازی و حکومەتە بۆرژوازییەکان. "تاوان"ەکەی لینین، ڕاگەیاندنی هەموو ڕۆوی چەکەکانتان بکەنە دەوڵەتی خۆیی لە دڵی جەنگی جیهانی یەکەمدا. گوناهی ئەو ڕاگەیاندنی "هەموو دەسەڵاتێک بۆ شوراکان" و لە سەرووی هەموو شتێکەوە، تاوانی گەورەیی ئەو، کارکردن بوو بەم دروشم و سیاسەتانەی لە بنکەی کۆنەپەرستی ئەوروپای سەرەتای سەدەی بیستدا.
هێرش بۆ سەر لینین بە تەواوی سیاسی-ئایدیۆلۆژییە و ئەخلاقی-یاسایی نییە. تیرۆری سوور و ئێعدامەکان لە کاتی شەڕی ناوخۆدا تیشکی دەخرێنە سەر (بەبێ ل□ بەرچاوگرتنی بارودۆخی شەڕی ناوخۆ وەک سیاسەتی حکومەتێکی دامەزراو و تەقلیدی) بۆ گەیشتن بە "نادروستی و هەڵەی" لینین و بەلشەفییەکان لە ڕێکخستنی شۆڕش و ڕاپەڕیندا . بۆ ئەوەی بە بنەمای بەردەوامی کۆنەپەرستی جیهانی بەرجەستەبکەنەوە کە"هەموو شۆڕشێک بەرەو دیکتاتۆریەت دەڕوات" و "ڕەگی تاوان لە خودی ش□□ش□دایە". لەم ڕاگەیاندنی قەدەغەکردن و مۆڵەت پێنەدانەی ش□□ش□دا، کە بە ڕاشکاوی لەلایەن ه□□ز و مەیلە بۆرژوازی و دژە شۆڕشگێڕەکانەوە بە ڕاشکاوی باسکراوە، بزووتنەوە چەپە غەیرە کرێکاریەکان (لە بلیخانۆف و کاوتسکی و مەنشەفیکەکانەوە تا دەگاتە سۆسیال دیموکراتەکان و "مارکسیزم"ی ئەکادیمی ئەوروپای ئەمڕۆ) ش بە تیۆری□ دروستکراوە نیمچە مارکسیەکانیان سەبارەت بە بارودۆخی نیمچە فیۆداڵی ڕووسیا و جووتیاری بوونی کۆمەڵگە و دواکەوتوویی پیشەسازی ڕووسیا و نائام□د□یی چینی کرێکار و هتد هاوبەش و هاوڕان. لە هەر حاڵەتێکدا کێشەکە لە بناغەی سیاسیدایە کە فۆرمێکی یاسایی- ئەخلاقی وەرگرتووە.
ڕاستییەکە ئەوەیە کە سەرقاڵبوون و خەمی حوکمدانی یاسایی و ئەخلاقی کەسایەتییە مێژووییەکان ناگاتە لینین و بەلشەفییەکان. ئەگەر کەسێک بیەوێت لیستێکی داد□ر□و□رانە و بێلایەنانەی تۆمەتباران لە سەد ساڵی ڕابردووی مێژوودا بنووسێت، هەروەها لیستی ئازادیخوازترین و مرۆڤدۆسترین سەرکردەکانیش بنووسێت، ئەوا دەگاتە ئەنجامی پێچەوانەی لیستە ئاساییەکانی میدیا و مێژوونووسە فەرمییەکان و ئەو جۆرە ڕەخنەگرانە لە لینین. ئەگەر ڕاستییەکان

پێوەر بن، ئەوا کەسانی وەک ترومان کە بە بۆردومانی ئەتۆمی هێرۆشیما و ناگازاکی سەدان هەزار پیاو، ژن، منداڵ، پیر و گەنجی کوشت، لە سەرووی لیستی تاوانبارانی مێژوودا دەبن، و کەسێکی وەک لینین کە هەرلە شەڕی یەکەمەوە دژی ئەمە تاوانە جیهانیەی بۆرژوازی، شەڕ ڕادەگەیەنێت، کرێکارانی جیهان ئاگادار و کۆدەکاتەوە، بە دروشمی کۆتایبه□نان ب□ ش□□ ش□ش□ک بەرەو سەرکەوتن دەبگەیەنێت، لە پێشی پێشەوەی ئازادیخوازترین سەرکردەکانی جیهاندا دەوەستێت. ئه مڕۆ ئه م لیستانه سەرەوخوارن چونکه ته واوی جیهانی سه ڕمایه داری به هه موو به ها و پێوه رەکانیەوە سەروخوارە .

ڕۆڵ و شوێنی ڕاستەقینەی لینین لە مێژوودا
ئەگەر کەسێک بیەوێت بە کەمێک دادپەروەری و بێلایەنی□وە حوکم بدات، بێ گومان دەگاتە ئەو ئەنجامەی کە
لینین ئازادیخوازترین و پێشکەوتنخوازترین سەرکردەی سیاسی جیهانە لە سەردەمی خۆیدا – و لە سەد ساڵی ڕابردوودا.

کارنامەی لینین جا چ وەک ئۆپۆزسیۆنێکی شۆڕشگێڕانەی یەکێک لە کۆنەپەرستانەترین ڕژێم و حکومەتەکانی ئەو قۆناغە، یان وەک سەرۆکی حکومەتی بەلشەفیک لە دوای ڕاپەڕینی ئۆکتۆبەر – و بنەمای ڕەخنەکانی لینین بە ڕواڵەت دەگەڕێتەوە بۆ ئەم قۆناغە – ئینساندۆستی و ئازادیخوازی قووڵی نیشانداوە. لینین تاکە سەرکردەی سیاسییە لە تەواوی مێژوودا کە ئاڵای “ه□گ□□اندوەی لولەی تفەنگەکان بۆ حکومەتی ناوخۆیی” لە دڵی شەڕێکی “نەتەوەیی-نیشتمانی”دا بەرزکردۆتەوە، ئامانج و ناو□□کی ڕاستەقینەی شەڕی حکومەتە بۆرژوازییەکان بۆ دابەشبوونی جیهان لەبەردەم چاوی کرێکاران و جەماوەرێکدا.کە لە هەموو وڵاتێکدا بووەتە گۆشتی بەردەم تۆپی حکومەتە بۆرژوازییەکان و داوایان لێدەکات حکومەتەکەی خۆیان بڕوخێنن. ئەم هەڵوێست و نزیکبوونەوە لە شەڕ، کە لەسەرئەو بنەمایە لینین حیساباتی خۆی و بزووتنەوەی کۆمۆنیستی سەردەمەکەی لە ئەنتەرناسیۆنالی دووەم جیا دەکاتەوە، تایبەتمەندی سەرەکی جیاکەرەوەی لینین و لینینیزم لە پێشەنگ ترین و پێشکەوتنخوازترین هێزە سیاسییەکان، نەک تەنها هەموو لیبراڵەکان و پاسیفیستەکان و پێشکەوتنخوازترین حزب و بزووتنەوە بۆرژوازییەکان، بەڵکو تەنانەت سۆسیال دیموکراسی و کەسایەتی و ئەولایەنانەش کە خۆیان بە مارکسیست دەزانی و پاڵپشتی حکومەتەکەی خۆیان دەکرد. ئەو هێزانەی کە لینین بە سۆسیال شۆڤێنی ست ناویان دەبات. ڕاگرتنی دەستبەجێی شەڕ دروشم و داواکارییەکی بنەڕەتی شۆڕشی ئۆکتۆبەرە. لینین دوای گەیشتن بە

دەسەڵاتی خۆی، دەستبەجێ و بێ مەرج و تاکلایەنە شەڕەکە ڕادەگرێت و ڕووسیا لە شەڕ دەکشێنێتەوە و ڕێگە نادات کرێکاران و جووتیاران و جەماوەری خەڵکی ڕووسیا بەردەوام بن لە بوونە قوربانیی یەکێک لە جەنگە تاوانکارییەکانی ئەو چینە دەسەڵاتدارەکان.

ئەم هەڵوێست و ئەدای دژە ناسیۆنالیستییە لە دڵی شەڕێکدا، بە درێژایی مێژوو و تا ئەمڕۆش لە ڕووی قووڵایی و ناوەڕۆکێکی پێشکەوتنخوازانە و مرۆڤدۆستانەوە، بێ وێنەیە لە مێژووی هاوچەرخدا، هەمیشە ناسیۆنالیزم نەک تەنها بۆ حکومەتەکان بەڵکو بۆ پێشکەوتنخوازترین هێزە سیاسییەکانیش بە بەها و پێوەرێکی ئەرێنی دادەنرێت. هێشتا لە سیاسەتی زۆرێک لەو هێزانەی کە خۆیان بە چەپ و مارکسیست دەزانن – نموونەی حیزبی تودە و شەریکەکانی – نیشتمانپەروەر و بەرژەوەندی و ئامانجی نەتەوەیی جێگای بەرجەستەیان هەیە. بەتایبەت لە هەلومەرجی شەڕ و "هێرشی بێگانە"دا، ئەم نیشتمانپەروەرییە دووبارە دەبێتەوە و چەندین جار چڕتر دەبێتەوە. دوایین نموونەی پەیوەست بە دۆخی سیاسی ئێران، هەڕەشەی شەڕ و هێرشی سەربازیی ئەمریکا و هاوپەیمانەکانییەتی. لەگەڵ هەر هەڕەشەیەک و زیادبوونی ئەگەرەکانی هێرشی ئەمریکا، زۆربەی هێزە ئۆپۆزسیۆنەکان، لە پاشایەتییە "دژە بێگانە"ەوە تا چەپی ناکرێکاری "دژە ئیمپریالیست"، ئەگەر بەتەواوەتی لەپەنا ڕژێمدا نەوەستن بۆ بەرگریکردن لە یەکپارچەیی خاکەکەی ، لە هەر حاڵەتێکدا دروشمی ڕووخاندن و بەرەنگاربوونەوەی حکومەتی ئیسلامی تا کاتێکی تر دەخەنە لاوە. لە ئێران و لە هەموو وڵاتان، بەرگری لە حکومەتی ناوخۆ لە بەرامبەر "هێرشی دەرەکی" بە بەها و پرەنسیپێکی پیرۆز و پێشێلنەکراو دادەنرێت. لینین تاکە سەرکردە و دەوڵەتمەدارێکی شۆڕشگێڕە کە ئەم تابۆ دژە ئینسانییەی شکاند و لە دڵی جەنگی جیهانی یەکەمدا فەرمانی دا بەرگری لە حکومەتەکەی خۆی نەکات، یان تەنانەت لە کاتی شەڕدا بە دوو شێوە مامەڵە لەگەڵ حکومەتدا بکات، بەڵکو بۆ ئەوەی فەرمان بە دروشم و سیاسەتی هەموو تفەنگەکان بۆلای دەوڵەتی خۆیی دەکات.و لەسەرئەوە کار دەکات. ئەمە یەکێکە لە دیارترین سیاسەت و کردارەکانی بزووتنەوەی کۆمۆنیستیە لە تەواوی ژیانیدا و خاڵێکی بەرزی ناوازەیە لە مێژووی شارستانیەتی مرۆڤایەتیدا.

کارێکی تری لینین کە لە ڕووی مرۆڤدۆستی و ئازادیخوازییەوە بێ هاوتایە، ڕزگارکردنی هەموو وڵاتانی کۆلۆنیالیزم و نیمچە کۆلۆنیالیزمی ئیمپراتۆریەتی تزارییە لە دوای سەرکەوتنی ڕاپەڕینی ئۆکتۆبەر. دوای پەیمانی ئاشتیی برێست لیتۆڤسک لەگەڵ ئەڵمانیا،

حکومەتی ش□شگێڕی بەلشەفییەکان هەموو داواکارییە خاکی و داراییەکانی ڕووسیای تزاری لەسەر وڵاتانی ژێر کاریگەریی خۆی بە وەک هەر نەبووبن ڕاگەیاند و هێزە سەربازییەکانی ڕووسیای لە ناوچەکانی ژێر کاریگەریی خۆی کشاندەوە. حکومەتی بەلشەفییەکان هەر کە گەیشتە دەسەڵات، سەربەخۆیی فینلاند، پۆڵەندا، ئیستۆنیا، ئۆکرانیا، لاتقیا و لیتوانیا ڕادەگەیەنێت. جگە لەوەش بەپێی خواست و پێشنیارەکانی بەلشەفییەکان، لە یەکێک لە بڕگەکانی پەیمانی برێست لیت□قسکدا، ڕاگەیەندراوە کە حکومەتی نوێی بەلشەفیکی ڕووسیا و ئەڵمانیا و ئیمپراتۆریەتی عوسمانی وڵاتانی ئێران وئەفغانستان سەربەخۆیە. بێگومان ئەڵمانییەکان و عوسمانیی□کان بە دڵسۆزی ئەم پەیماننامەیە نەمانەوە و تەنیا دوای دۆڕانی شەڕەکە، بە ناچاری ناوچەکانی نفوزی خۆیان لەدەستدا. بەڵام ڕاگەیاندنی سەربەخۆیی کۆلۆنیی□کانی تزاری و دەستبەجێ کشانەوەی هێزەکان و پێدانی هەموو داواکارییەکانی حکومەتی تزاری لەم وڵاتانە، یەک□ک ل□ یەکەم کارەکانی حکومەتی بەلشەفییەکان. شۆڕشی ئۆکتۆبەر لە نێوان شتەکانی تردا کۆتایی بە کاریگەرییە درێژخایەنەکانی ڕووسیا لەسەر ئێران لە سەردەمی قاجاردا دەهێنێت (ئەم بۆشای□ دەستبەجێ لەلایەن ئیمپراتۆریەتی بەریتانیا کە ڕکابەری کۆنی ڕووسیایە لە ناوچەکەدا پڕدەکرێتەوە). لە ئێران بەشێک لە هێزە تزاریییەکان پابەند نین بە فەرمانی چۆڵکردنی بەلشەفییەکان و دەچنە ناو هێزەکانی سوپای سپی و سوپای بەریتانیا کە دژی حکومەتی بەلشەفییەکان کاردەکەن. بەڵام تەنانەت لەشکرکێشی سەربازیی هێزی دژە شۆڕشی ناوخۆیی و جیهانیش، وا ناکات حکومەتی بەلشەفییەکان بۆ ساتێک دوودڵ بێت لە هەڵوەشاندنەوەی سیاسەتە کۆلۆنیالیزمەکانی ڕووسیای تزاری.

هیچ سەرکردەیەکی سیاسی لە جیهاندا، چ لە قۆناغی پێش ڕاپەڕینی ئۆکتۆبەر یان لە قۆناغی دوای ڕاپەڕین و تا ئەمڕۆ، هەنگاوێکی تەنانەت هاوشێوەی ئەم نمایشە شۆڕشگێڕانەی بەلشەفییەکانی نەناوە. تا ئێستا هیچ دەسەڵاتێکی کۆلۆنیالیستی و ئیمپریالیستی دەستبەرداری بڕیار و ئیرادەی خۆی نەبووە لە کۆلۆنی و ناوچەکانی ژێر کاریگەریی خۆیەوە. ڕاگەیاندنی سەربەخۆیی ناوچەکانی ژێر کاریگەری ڕووسیا دەستکەوتێکی ناوازەی شۆڕشی بەلشەفیکی بە ڕابەرایەتی لینین و وەک خاڵی پرشنگدار لە مێژووی جیهاندا دەمێنێتەوە.

دەستکەوتێکی دیکەی شۆڕشی بەلشەفییەکان بریتییە لە هەڵوەشاندنەوەی هەڵاواردن لە دژی ژنان و پێدانی هەمەلایەنەترین ئازادییەکان بە

بەراورد لەگەڵ پێشکەوتووترین وڵاتانی جیهان لەو سەردەمەدا بە نیوەی دانیشتوانی دواکەوتووترین وڵاتی ئەوروپی. زۆرێک لە مافەکانی ژنان بە تایبەت لەوان مافی هەڵبژاردن و خۆکاندیدکردن، لە دوای شۆڕشی ئۆکتۆبەر و لە ئەنجامدا لە وڵاتانی دیکەدا، لەوانەش وڵاتانی پیشەسازیی ڕۆژئاوا، دانانیان پێدانرا. سەبارەت بە مافەکانی کرێکاران و خۆشگوزەرانی و خزمەتگوزارییە کۆمەڵایەتییەکان، دەستووری سۆڤیەت و سیاسەتەکانی بە ماوەیەکی زۆر ئیلهامبەخش بوو بە بزووتنەوەی کرێکاری و ناڕەزایەتیی مافخوازانەی خەڵکی جیهان و فاکتەری پاشەکشەپێکردن و ناچارکردنی حکومەتە بۆرژوازییەکان بوو بە ملدان بە زۆرێک لەم داواکارییە ڕەوایانە.

بە تێگەیشتن لە ڕۆڵی لینین و کاریگەرییەکەی لە مێژوودا، پێویستە هەموو ئەم ڕاستیانە لەبەرچاو بگیرێن. سنووردارکردنی لینین و لینینیزم لە سەردەمی شەڕی ناوخۆ و تیرۆری سووردا، ئەگەر بەهۆی مامەڵەی ئایدیۆلۆژی و لایەنگریانەی بۆرژوازی و کۆنەپەرستی جیهانییەوە نەبێت، لە باشترین حاڵەتدا نیشانەی ڕووکەشی و تەسکبینییە. تەنیا بەسە یەک لەو کردەو سیاسەتانەی لینین و بەلشەفیکەکان بەراورد بکەین لەگەڵ تۆماری لیبەڕاڵترین حکومەت و سەرکردە بۆرژوازییەکان لە سەد ساڵی ڕابردوودا بە ئاشکراکردنی بێهودەیی هێرشە ئایدۆلۆژییەکانی ڕاست بۆ سەر لینین و لینینیزم.

ڕەخنەی کۆمۆنیستی لە ئەزموونی سۆڤیەت

ڕەخنەی کۆمۆنیستی، واتە ڕەخنەی ڕاستەقینە، دەچێتە ڕیشە و ئاماژە بە هۆکارە ڕاستەقینەکانی کێشەکان دەکات. بۆچی شۆڕشی ئۆکتۆبەر شکستی هێنا؟ هۆکاری ئابوری و سیاسی شکستی ئەزمونی سۆڤیەت چین و ڕۆڵی حزب و کەسایەتییەکان لەم کارەدا چییە؟ چ وانەیەک لەم ئەزموونە وەردەگیرێت و چۆن دەتوانرێت ڕێگری لە دوبارە بوونەوەی ئەو ئەزموونە بگرین؟

کلیلی مەسەلەکە ڕەخنەیەکی قوڵ و بنەڕەتییە لە هەلومەرجی کۆمەڵایەتی و سیاسیە و تەنیا لەسەر بنەمای ڕەخنەیەکی لەو جۆرە، کە دەتوانرێت پێداچوونەوە بەئەدای حزب و کەسایەتییەکانش و ڕەخنەی بکرێت. مارکس لە کتێبی "پێشەکی بە ڕەخنەی ئابووری سیاسی" دەڵێت:

"ئەوە هۆشیاری مرۆڤەکان نییە کە چۆنیەتی بوونیان دیاری دەکات، بەڵکو چۆنایەتی بوونی کۆمەڵایەتییەکەیانە کە هۆشیارییەکەیان دیاری دەکات. لە قۆناغێکدا لە پرۆسەی گەشەسەندنی کۆمەڵگە،هێزە بەرهەمهێنەرە ماددییەکانی ئەو سەردەمە لەگەڵ پەیوەندی

بەرهەمهێنان یان خاوەندارێتیدا (کە تەنها زاراوەیەکی یاسایە بۆ دەربڕینی هەمان پەیوەندییەکانی بەرهەمهێنان) بوونی کە تا ئەو کاتە چوارچێوەیەکی بۆ کارکردنی ئەم هێزانە دابین دەکرد، تووشی دژایەتی دەبنەوە و ئەم پەیوەندیيانە لە فۆرمەکانی گەشەکردنی هێزە بەرهەمهێنەرەکانەوە دەگۆڕدرێن بۆ کۆت لەسەر دەست و پێیەکانیاندا. ئەوکات سەردەمی شۆڕشی کۆمەڵایەتی دێت...،هەربەجۆرە کەس لەسەر بنەمای ئەوەی لەبارەی خۆیەوە دەیڵێت، حوکم نادرێت، قۆناغێکی وەها پەرەسەندن لەسەر بنەمای هۆشیاری خودی ئەم قۆناغە ناتوانرێت حوکم بدرێت، بەڵکو بە پێچەوانەوە ئەم هۆشیارییە دەبێت لەسەر بنەمای دژایەتییەکانی ژیانی ماددی، لەسەر بنەمای ئەوململانەی نێوان هێزە بەرهەمهێنەرە کۆمەڵایەتییەکان و پەیوەندییەکانی.بەرهەمهێنان هەیە، ڕوون بکرێتەوە".

بە واتایەکی تر، هۆشیاری مرۆڤەکان لە هەموو قۆناغێکی مێژوویيدا، ڕەنگدانەوەی بارودۆخی ئابووری و کۆمەڵایەتی ئەو قۆناغەیە. وە بۆ ناسینەوە و ڕەخنەگرتن لە بیروباوەڕ و ڕۆشنبیری لە هەر قۆناغێکدا، پێویستە لێکۆڵینەوە لە بارودۆخی ئابووری و کۆمەڵایەتی ئەو قۆناغە بکرێت.

ئەم ئاماژەیە بە هەلومەرجی ئابووری، پایەی تێڕوانینی مارکسیستییە – و هەر تیۆرێک کە بیەوێت بە قووڵی لە کۆمەڵگا مرۆییەکان تێبگات- و واقیعی گۆڕانکارییە بەرچاو وزەینییەکان لە مێژووی کۆمەڵگا مرۆییەکاندا ڕوون دەکاتەوە. بەڵام ئەم جەختکردنەوە لەسەر هەلومەرجی کۆمەڵایەتی و ئابووری بەو مانای ئەوە نییە کە بە پاسیڤ و کارتێکراو بزانین یان بە بێ بەرهەم و سەیرکردنی ڕۆڵی حزب و کەسایەتییە سیاسییەکان نیە. پایەیەکی تری مارکسیزم بریتییە لە باوەڕبوون بە ڕۆڵی دیاریکەری پراکتیکی مرۆڤ، ئەدای حزب و کەسایەتی و بزووتنەوە و هتد، لە داڕشتنی مێژوودا. ئەم دوو پایە – بە دیاریکردنی هەلومەرجەکان و ڕۆڵی پراکتیکی ئینسان – دوو جەمسەری دژ بەیەک نین، بەڵکو دوو لایەنی تەواوکەری یەکترن. پراکتیکی شۆڕشگێڕانەی مرۆڤ لە بەرامبەردا ڕۆڵی هەیە لە داڕشتنی بارودۆخی کۆمەڵایەتیدا و جەختکردنەوە لەسەر ئەم ڕاستییە تایبەتمەندییەکی جیاکەرەوەی تیۆری مارکسە لە ماتریالیزمی میکانیکی:

دەشێت: ڕێبازی ماتریالیستی رازی بە گۆڕانی هەلومەرج و پەروەردە لەبیری دەچێت کە هەلومەرجەکان لە لایەن مرۆڤەکانەوە دەگۆڕدرێن و فێرکردنی خودی فێرکارەکە جەوهەرییە. بۆیە ئەم میتۆدە دەبێت

کۆمەڵگا بە دوو بەش دابەش بکات، کە یەکێکیان لە کۆمەڵگە باڵاترە. بەراوردکردنی گۆڕانی هەلومەرجەکان بە گۆڕینی چالاکیی مرۆڤ یان خۆگۆڕین، تەنیا دەتوانرێت وەک پراکتیکێکی شۆڕشگێڕانە سەیر بکرێت و بە شێوەیەکی عەقڵانی لێی تێبگەین.
(تێزی مارکس سەبارەت بە فۆیەرباخ، تێزی سێیەم)

بە واتایەکی تر هەلومەرجی کۆمەڵایەتی هۆشیاری دیاری دەکات، بەڵام خاڵی گرنگ ئەوەیە کە هەلومەرجی کۆمەڵایەتی لە بەرامبەردا بەرهەمی پراکتیکی شۆڕشگێڕانەی مرۆڤە. ئەم پراکتیزەیە بابەتێکی کۆمەڵایەتییە، لە ڕاستیدا لە شێوەی چالاکی کۆمەڵایەتی و خەباتی چین و جەماوەری خەڵکدا دەردەکەوێت کاتێک “سەردەمی شۆڕشی کۆمەڵایەتی دێت” و ڕۆڵێکی یەکلاکەرەوە دەگێڕن لەو پێشهاتانەدا، بەتایبەت حزب و کەسایەتییەکان لە شۆڕش و بزووتنەوەکاندا.

لە باسە تایبەتەکەماندا سەبارەت بە شۆڕشی ئۆکتۆبەر، پێویستە بە تەواوی بە هەمان میتۆد لە پرسەکە نزیک ببینەوە. پێش هەموو شتێک و لە ئاستێکی بنەڕەتیدا، سۆسیال دیموکراسی ڕووسیا لە سەرەتای سەدەی بیستەمدا و بە تایبەتی لینین و بەلشەفیکەکان، هەڵگر و هۆکاری و بەرجەستەی ئینسانی شۆڕشی کۆمەڵایەتین کە سەردەمەکەی هاتووە. بەم مانایە لینینیزم بەرجەستەکردنی ئەگەری شۆڕشی سۆسیالیستی و ڕۆڵی ئیرادەی ئینسانەکانە لە بەدیهێنانی ئەم شۆڕشەدا. لینینیزم بەرجەستەکردنی “ماتریالیزمی پراکتیکی”یە. بەچوون و پراکتیکەکانی لینین و بەلشەفیکەکان بە تەواوی لە خاڵی پێچەوانەی ڕەوتی مەنشەفیکەکان و بەگشتی ئەنتەرناسیۆنالی دووەهەمە، کە هەموو شتێک لە ڕوانگەیەکی دیاریکراو و پەرەسەندنخوازییەوە ئاماژە بە گەشەی هێزە بەرهەمهێنەرەکان دەکات. لە ڕووی فەلسەفییەوە ئەم ڕوانگە ئەلۆسیۆنیستییە(اولوسیونیستی) نوێنەرایەتی ماتریالیزمی میکانیکی فۆیەرباخ دەکات و لە ڕوانگەی سیاسی و چینایەتییەوە نوێنەرایەتی تەسلیم و ڕادەستکردنی دەسەڵاتی سیاسی دەکات بە بۆرژوازی. جگە لەوەش، مەنشەڤیزم لە ڕاستیدا لە سەردەمی شۆڕشی ئۆکتۆبەردا پشتگیری لە حکومەتی کاتی کێرێنسکی دەکرد. ئێستاش ئەو تیۆرییەی کە لە نائامادەیی بارودۆخی ئابووری و کۆمەڵایەتی و دواکەوتوویی ڕووسیا و هتد، بەدوای هۆکارەکانی شکستی شۆڕشی ئۆکتۆبەردا دەگەڕێت، لە ڕاستیدا نوێنەری ئەمڕۆیی ئەم مەیل ڕەوتە و ئایدۆلۆژیای مەنشەفیکییە.

ڕەخنەی کۆمۆنیزمی کرێکاری لە ئەزموونی سۆڤیەت پێش هەموو شتێک ڕەخنەیە لەم ئایدۆلۆژیای مەنشەڤیکییە. بە بڕوای من، لە بنەڕەتدا،

بە دووركـەوتنەوە لە ڕەخنەی قـــووڵی مەنشەڤیـــزم (و مەیلـــی ئینتەرناسیۆنالی دووهەم كە لینین لە ژێر ناوی سۆشیال-شۆڤێنیزمدا ڕەخنەی ل□□د□گرێت)، دەتــوانین بگەینە تێگەیشتنێكـی ڕاستــەقینە لە ئەزموونی سۆڤیەت و هۆكارەكانی شكستی . وە لەم لێكۆڵینەوەیەدا، دانـنـان بە بــزووتنەوە چینایەتییەكـان لە ڕووسـیا لەو سـەردەمەدا ڕۆڵێكی سەرەكی هەیە.

زیادكردنێكی گرنگی مەنسوور حیكمەت بۆ ماركسیزم ئەوەیە كە ململانێی چینـایەتی لە ڕێگەی بەریەككەوتنـی نێـوان بـزووتنەوە چینـایەتییە جیاوازەكان لە هەر قۆناغێكدا دەردەكەوێت. حیزب و كەسایەتیەكان بە شێوەیەكی ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ پەیوەست نین بە چینەكانەوە، بەڵكو لە ڕێگەی هەندێك بزووتنەوەی كۆمەڵایەتییەوە نوێنەرایەتی ئامانج و بەرژەوەندی چینایەتی دەكەن. وە دەرئەنجامێكی گرنگی ئەم تیۆری□، ك□ ب□□□ای من دەبێ ناوی بنێین "تیۆری بزووتنەوەی خەباتی چینایەتی"، ئەوەیە كە لە بنەڕەتدا ئەوەی لە مێژووی بزووتنەوەی كۆمۆنیســتیدا وەك لادانێكــی تیۆری یــان پێــداچوونەوەگەرایی تێگەیشتووە، جگە لە بۆچوونەكان، سیاسەتەكان و كاركردی بزووتنەوە چینایەتییەكانی دیكە لە ژێر ناوی كۆمۆنیزمدا شتێكی تر نیە. بۆ نموونه ماویزم تیۆری بزووتنه وه ی دژه كۆلۆنیالیزم و دژه فیۆداڵی چاینەیە ، كه جگه له سه ڕبه خۆیی و به پیشه سازی كردنی چین هیچ ئامانجێكی تری نییه (و لەژێر ئەو ناوەشدا سەركه وتووه). سۆسیال دیموكراسی و چریكیزم، كۆمۆنیزمی ڕووسی و لقەكانی تری كۆمۆنیزمی ناكرێكاری (كە بە گشتی یەكتر تۆمەتبار دەكەن بە ڕیڤیزیۆنیزم) لە كۆتاییدا بەرهـەم و ڕەنگدانەوەی بزووتنەوەی چینەكانەكانی تر و بۆ گەیشتن بە ئامانجیترن جگە لە سۆسیالیزم. (بۆ خوێندنەوەی زیاتر لەسەر ئەم بابەتە بڕوانە "جیاوازییەكانمان" لە نووسینی مەنسور حیكمەت).

پێویستە بە هەمـان میتۆد و هەڵوێست پێـداچوونەوە بە ئەزمـوونی ســۆڤیەت بكرێــت. لە ڕووســیا لەو ســەردەمەدا دوو بــزووتنەوەی كۆمەڵایەتی بە دوو ئامانجی جیاواز و ئایدیالی چینایەتی لە دژی حكومەتی تزاری چالاك بوون. یەكێكیان بزووتنەوەی كۆمۆنیستی (یان سۆسیال دیموكراسی وەك ئەو سەردەمە پێی دەگوترا) كە بۆ ڕزگاری چینی كرێكار و سۆسیالیزم خەباتی كرد و ئەوی دیكەشیان بزووتنەوەی بۆرژوازی ڕووســی□ كە گەورەیــی خــواز بــوون، كە دەیانویســت دواكەوتوویی فیۆداڵی نەهێڵن و پیشەسازیكردنی ڕووسیا (بۆ ئەوەی لە وڵاتـانی پێشكەوتــووی ئەوروپــای ڕۆژئاوادا بگــونجێت). ئەم دوو بزوتنەوەیە حیزب و هەڵسوڕاو و كەسایەتی تایبەت بە خۆیان هەبوو.

لینین و بەلشەفیەکان نوێنەرایەتی بزووتنەوەی یەکەمیان دەکرد و حزبی کادێت و مەنشەفیکەکان سەر بە بزووتنەوەی دووەم بوون. بە واتایەکی تر، مەنشەڤیزم باڵی ڕاستی بزووتنەوەی کۆمۆنیستی نەبوو، بەڵکو باڵی چەپی بزووتنەوەی بۆرژوازی لیبڕاڵی ڕووسیا بوو. مەنشەڤیزم ئامانج و ئایدیالی نەهێشتنی دواکەوتوویی فیۆداڵی و گەشەی بەرهەمهێنان و پیشەسازی ڕووسیای لەگەڵ کادێتەکاندا هاوبەش بوو، بەو جیاوازییەی کە ئەم ئایدیاڵەی لە شێوەی دەستەواژەی چەپ و مارکسیزمدا دەربڕی. هەر لەبەر ئەم هۆکارەیە کە لە دوای شۆڕشی شوبات و دامەزراندنی پارتی کادێت مەنشەڤیزم، بە تەواوی وازی لە شۆڕش و خەباتی ڕووخان هێنا و لە ڕاستیدا ڕووبەڕووی بەلشەفیکی شۆڕشگێڕ بووەوە. ئەم بزووتنەوەی پیشەسازییە کە بنکەیەکی تایادییەک گەورەی لە ڕووسیای دواکەوتوو و فیۆداڵی هەبوو، لە دوای شۆڕشی ئۆکتۆبەر شێوە و فۆڕمی کۆمۆنیزم و بەلشەفیزمی وەرگرت و وردە وردە دەستی باڵای لە حیزب و حکومەتدا بەدەستهێنا. بەم مانایە شکستی شۆڕشی ئۆکتۆبەر لە شیکاری کۆتاییدا دەرئەنجامی شکستی بزووتنەوەی کۆمۆنیستی بوو لە بزووتنەوەی ڕیفۆرمخواز و پیشەسازیی خوازی بۆرژوازی ڕووسیا. وردە وردە بیرۆکە و ئایدیالی سۆسیالیزم جێگەی خۆی بە گەشەی پیشەسازی و بەرهەمهێنانی بەرفراوان دا و حکومەتی سۆڤیەت جێگەی گرتەوە بە بیرۆکراسی حکومەتێکی سەروو خەڵکی.

بێگومان ئەم پەرەسەندنە لەسەر بنەمای لاوازی و کەموکوڕیەکانی لینین و بەلشەفیەکان و بزووتنەوەی کۆمۆنیستی بە گشتی لە سەرەتای سەدەی بیستەمدا بووە. بزووتنەوەی کۆمۆنیستی ئەو قەناعەتە بە تیۆری بزووتنەوە کۆمەڵایەتییەکان و ڕووبەڕووبوونەوەی نەوانیان وەک وەسیلە و هۆکارێک بە ڕوودانی ناکۆکی و ململانێی چینایەتی تەیار نەبوو. وە لە ئاکامدا، لە ئاستێکی کۆمەڵایەتیدا، ڕووخساری بەلشەفیزم بە مانا و مارکسیستی و ڕاستەقینە وشەکە – واتە هەڵوەشاندنەوەی کاری بەکرێ و چەوسانەوە- و بە جیاوازی لە هەموو جۆرەکانیدا لەگەڵ سۆسیالیزمدا بە ڕادەیەکی پێویست ڕوون و شەفاف نەبوو پیشەسازیخوازی و ڕەخنەی بۆرژوازی لە تزاریزم. ڕەخنەگرتن لە مەنشەڤیزم و شۆڤێنیزمی کۆمەڵایەتی وەک لادەر لە مارکسیزم و ناوهێنانی کەسانی وەک بیلیخانۆف و کاوتسکی بە لادەر و بە گشتی هەڵسەنگاندنی ئەم ڕەوت و کەسانە وەک ڕیڤیزیۆنیست و پێداچونەوەخواز – شتێک کە ئەمڕۆ بووەتە نەریت و ڕێگایەکی هاوبەشی لقە جۆراوجۆرەکانی چەپی ناکرێکار لە ڕەخنەگرتن لە نەیارەکانیان، ئەوە دەردەخات کە چەپەکان لەو سەردەمەدا مەیل و حزب و کەسایەتییە

سیاسییەکان نەیاندەزانی و هەیاندەسەنگاند و بە قووڵی ڕەخنەیان لێدەگرت. ڕەخنەی لینین و بەلشەفیکەکان لە مەنشەفیزم و تەواوی بزووتنەوەی ڕیفۆرمخواز و ناسیۆنالیستەکانی ئینتەرناسیۆنالیستی دووەم هەرگیز قووڵتر نەبووەتەوە تا ئاستی ڕەخنە لە بزووتنەوەی ڕیفۆرمخوازی ناسیۆنالیستی بۆرژوازی ڕووسیا.

ئەم لاوازی و کەموکوڕییە تیۆرییەی لینین و حیزبی بەلشەفی تەنیا لە لاوازی مەعریفی سەرکردەکاندا ڕەنگ ناداتەوە بەڵکو لە لاوازی تەواوی بزووتنەوەی سۆسیالیستی چینی کرێکار وەک بزووتنەوەیەکی کۆمەڵایەتیشدا ڕەنگ دەداتەوە. بزووتنەوەی سۆسیالیستی لە ڕووسیا لە شەڕی لەگەڵ بزووتنەوەی دژە تزاری بۆرژوازی ڕووسیادا شکستی هێنا، پێش هەموو شتێک، چونکە ئەم دوژمنەی لە فۆرمی ڕاستەقینەی خۆیدا نەناسی، واتە وەک بزووتنەوەیەکی کۆمەڵایەتی. چەکدارنەبوون بەم تیۆری و تێڕوانینێکی ڕەخنەگرانە بە بزووتنەوەی ڕیفۆرمخواز و پیشەسازیخوازی ڕووسیا لاوازییەکی گرنگ بوو کە زەمینەی گەشەسەندنی ئەم مەیلەی لە حیزب و حکومەتی بەلشەفیکدا ڕەخساند. کاتێک ناکۆکی و جیاوازییە سیاسییەکانی نێوان دوو بزووتنەوەی چینایەتیی جیاواز کورتبکرێتەوە بە تێنەگەیشتن و پێداچوونەوە و لادان، لەلایەک ڕێگایەک دەکرێتەوە بە پاککردنەوەی ڕیزەکانی حیزب و حکومەت لە "هەڵگەڕاوەکان" (سیاسەتێک کە ستالین بە شێوەیەکی بەرفراوان جێبەجێ دەکرد)، و لە لایەکی دیکەوە ئایدیاڵەکان و ئامانجی سۆسیالیزم کورت دەکرێتەوە بە ئاستی گەشەی پیشەسازی و شانازی نیشتمانی سۆسیالیستی. وە ئەم دوو فاکتەرە دوو تایبەتمەندی سیاسی-تیۆری سەرمایەداری دەوڵەتی ڕووسیا بوون.

ئەم ڕووبەڕووبوونەوەیە لە نێوان دوو بزووتنەوەی چینایەتی لە سەردەمی شۆڕشی ئۆکتۆبەردا لەسەر ئەو ڕاستییە بوو کە دوای ڕووخانی تزاریزم، لە ڕووی ئابووری و کۆمەڵایەتییەوە، دەتوانرا دوو ئاسۆ و دوو ئەڵتەرناتیڤ لە ڕووسیا لەو سەردەمەدا بەدی بهێنرێت: ئەڵتەرناتیڤی بۆرژوازی ڕیفۆرمخواز و ئەڵتەرناتیڤی سۆسیالیستی. سیستەمی ئابووری کۆمەڵایەتی کە لە یەکێتی سۆڤیەتدا پێکهات و دامەزرا، یەکەم بەدیل بوو لە شێوەی دووەم، واتە سەرمایەداریی دەوڵەتی لە ژێر ناوی سۆسیالیزمدا. بە بڕوای مەنسور حیکمەت، شۆڕشی ئۆکتۆبەر لە ڕووی ئەرکە ئابوورییەکانییەوە، لە جێبەجێکردنی سۆسیالیزمدا شکستی هێنا. ئابوری سەرمایەداری دەوڵەتی جێگەی ئابوری سۆسیالیستی گرتەوە و لە پاڵ ئەویشدا ئەو سەرخانە گونجاوە لەگەڵ ئەم سەرمایەدارییە، سەرکوتکردنی ئازادییەکان،

دیکتاتۆری تاک حزبی، تۆتالیتاریزم و هتد، پێکھێنرا و زاڵ بوو بەسەر کۆمەڵگادا. بە واتایەکی تر پراکتیکی لینین و بەلشەفییەکان لە سەردەمی شەڕی ناوخۆدا هەرچییەک بووبێت، شکستی سۆسیالیزم و س□رم□□دان و گەشەی سەرمایەداریی دەوڵەتی لە ڕووسیا لە دوای کۆتایی هاتنی شەڕی ناوخۆ بە ناچاری سەرخانی لێکچووی – دیکتاتۆریەتێکی تاک حزبی و تۆتالیتاریزم. لەگەڵ خۆی هێنا دەهێنێت.

لە ڕاستیدا پاشخانی بابەتیی و ڕاستەقینەی ئەوەی بە ستالینیزم و تۆتالیتاریزم دەناسرێتەوە، سەرمایەداری دەوڵەتی بوو، بەڵام هەر ئەو ڕاستییەی کە سۆسیالیزم لە ڕووسیا جێبەجێ نەکرا و سەرمایەداری دەوڵەتی توانی فۆرم و ڕواڵەتی سۆسیالیزم وەربگرێت، ئەوەمان بۆ دەردەخات ک□ ب□زووتنەوەی سۆسیالیستی بەڕادەی پێویست قووڵ و هەمەلایەنە جیاوازی خۆی لەگ□□ ب□زووتنەوە چینایەتییەکانی دیکەدا ڕوون نەکردۆتەوە – کە لە ڕوانگەی ئامانج و بەرژەوەندییەکانی خۆیانەوە ڕەخنەیان لە تزاریزمیش گرتووە. ئەم ڕوونکردنەوە و تیشک خستنە سەر جیاوازیانە دەبێ هەم لە ڕەهەندی تیۆری-سیاسی و بە تایبەتی لە ڕەهەندێکی بزووتنەوە و هەم لە پراکتیکی کۆمەڵایەتیدا (لە ئاستی ئامانج و بەها و نەریتە پراکتیکییە- خەباتکارانەکاندا کە بزووتنەوەیەک خۆی دەناسێت و کۆمەڵگا دەناسێت). وە ڕۆڵی حزب و کەسایەتییەکان لە هەردوو ڕەهەندەکەدا یەکلاکەرەوەیە.

ب□ ب□□وای من دوو تایبەتمەندی سەرەکی ب□زووتنەوەی کۆمۆنیزمی کرێکاری لە ئاستێکی بنەڕەتی ئەمڕۆدا جیاوازی خۆی لە کۆمۆنیزمە غەیرە کرێکارییەکان ئاشکرا دەکات. یەکەم تایبەتمەندی جەختکردنەوە لەسەر ئەم ڕاستییە و کێشانی ڕووخساری کۆمەڵایەتی بزووتنەوەی کۆمۆنیستی چ لە بواری تیۆری و سیاسی و بە تایبەتی لە ڕووی پراکتیکییەوە، لەسەر ئەو ڕاستییە دامەزراوە کە سۆسیالیزم جگە لە هەڵوەشاندنەوەی چەوسانەوە و کرێ گرتە هیچ مانایەکی نییە. بە واتایەکی تر ئایدیاڵ و ستراتیژی و هەروەها ئامانجی دەستبەجێ و پراکتیکی ب□زووتنەوەی کۆمۆنیستی گەشەی پیشەسازی و لابردنی چاکسازییە ئابووری و کۆمەڵایەتییەکان نییە، بەڵکو هەڵوەشاندنەوەی چەوسانەوە و کاری کرێ گرتەیە و هەموو ئینسانیەت، ئازادیخوازیی و یەکسانیخوازی کۆمۆنیزم لەم ڕاستییەدایە. سیمای دووهەمیش بریتییە لە ڕاگەیاندن و پابەندبوونی کردەیی لەسەر بنەمای ئەو ڕاستیی□ی ک□ بنەمای سۆسیالیزم ئینسانە و لە هیچ بارودۆخێکدا و لە هیچ قۆناغێکدا ناتوانرێت ئازادی و یەکسانی و ماف و کەرامەتی مر□ق پ□شێل بکرێت بە بیانووی گەیشتن بە ئامانجی کۆتایی سۆسیالیزم.

ئەم هەڵە و ئاراستەکردنە کە لە بنەڕەتدا لە هەموو ئەدەبیاتی حیزبەکەماندا دەگەڕێتەوە بە مەنسور حیکمەت، هەر لە بەرنامەی دونیایەکی باشتر و جیاوازییەکانمانەوە تا دەگاتە باسکردنی حکومەت لە قۆناغی شۆڕشگێڕانەدا و باسەکانی بولیتینی سۆڤیەت و هتد لە هەموو بوارەکانی چالاکییدا لێکدراوەتەوە و ڕوون کراوەتەوە.و پراکتیکی حزبی، لە چالاکیی و نەخشەکاری خەباتکارانە و ڕێکخراوەیی لە بزووتنەوەی کرێکاریدا تا دەگاتە ڕێکخستنی هەڵمەت و بزووتنەوە کۆمەڵایەتییە ڕادیکاڵەکان دژی ئایین و ئیسلامی سیاسی، دژی بێمافی ژنان، دژی لەسێدارەدان و بەردبارانکردن، لە بەرگریکردن لە مافی پەنابەران، لە بەرگریکردن لە منداڵان و بەگشتی چاودێرێک بووە لە بەرامبەر هەموو ئەو جیاکاری و کوێرەوەریانەی کە بەهۆی سیستەمی سەرمایەدارییەوە دروست بووە.

ئەم تایبەتمەندییانە نیشانەی پێشکەوتنی بزووتنەوەی کۆمۆنیستین و لەم پێشکەوتنەدا ئەزموونی سۆڤیەت و شیکردنەوە و پێداچوونەوە و ڕەخنە و فێربوون لێی ڕۆڵێکی یەکلاکەرەوەی هەبووە. ئەگەر بزووتنەوەی کۆمۆنیستی سەرەتای سەدەی بیستەم، تایبەتمەندییە تیۆری و سیاسی و پراکتیکییەکانی بزووتنەوەی کۆمۆنیزمی کرێکاریی ئەمڕۆی هەبوایە، بە دڵنیاییەوە دەتوانین بڵێین شۆڕشی ئۆکتۆبەر شکستی نەدەهێنا. ئەگەر بەلشەفیەت وەک بزووتنەوەیەکی کۆمەڵایەتی دیدێکی ڕوونی بە سۆسیالیزم و سیاسەت و ڕێوشوێنە ئابوورییە پێویستە کانی بە بەدیهێنانی سۆسیالیزم – وەک ئەوەی لە پیشەسازیخوازی و گەشەی ئابووری و هتد جیابکرێتەوە – هەبوایە و کاریان لەسەر بکردایە، ئەوا سەرمایەداریی دەوڵەتی لە ڕووسیادا پێی نەدەگرت، و ئەگەر ئاڵای خەبات دژی لەسێدارەدان و چەوساندنەوە لە ڕیزی یەکەمی خەبات بۆ ئازادییە سیاسییە بێمەرجەکانەوە بوایە، وە ئەگەر ڕایبگەیاندایە کە بنەمای سۆسیالیزمئینسانەو ئەم ڕاستییەی لەهەر هەنگاوێکی کردەیدا بخستایەتە بەر چاوی کۆمەڵگا ، سەرمایەداری دەوڵەتی هەرگیز نەیدەتوانی خۆی بە سۆسیالیزم ناوبەریت و شۆڕش بەرەو شێواندن و شکست ببات. لە دۆخێکی وادا بزووتنەوەی ڕیفۆرمخوازی بۆرژوازی ڕووسیا ناچاربوو کە مل بدات بە شەڕێکی ڕووبەڕوو و ئاشکرا لەگەڵ بزووتنەوەی کۆمۆنیستیدا و تەنانەت ئەگەر لەم شەڕەشدا سەربکەوتایە، ئەم سەرکەوتنە تەنیا لەگەڵ شکستی ڕوونی بزوتنەوەی کۆمۆنیستدا دەبێت و بە ناکۆکی تەواو لەگەڵ ئامانج و سیاسەتەکانی بەلشەفیزم، و نەک لە ژێر ناوی ئەودامومکین بوو. .

تێگەیشتنی کۆمۆنیستی لە دیکتاتۆرییەت و ئازادی

پرسەکی سەرەکی لە پشکنینی ئەزموونی سۆڤیەت و فێربوون لێی، پرسی ئازادییە سیاسییەکانە. شکستی ئەزموونی سۆڤیەت بووە هۆی ئینکاری تەواوەتی ئازادییە سیاسییەکان (ئازادی قسەکردن، قەڵەم، ڕێکخستن، حیزب و هتد) و زاڵبوونی ماشێنەکی سەرکوتکەری حیزب-دەوڵەت لە ڕووسیا و ئەمەش لە بەرامبەردا زەمینەی بۆ توندترین هێرشی بۆرژوازی جیهانی دژی سۆسیالیزم و کۆمۆنیزم. دیکتاتۆری سەرمایەداری دەوڵەتی ڕووسیا خۆی بە سۆسیالیزم ناودەبرد و بە زمان و ڕواڵەتی مارکسی و کۆمۆنیستی خۆی ڕەوایەتی دەدا و ئەمەش لەبارترین هەلومەرجی بە حکومەتەکان و میدیاکان و ئەکادیمیستەکان و شارەزایانی بۆرژوازی جیهانی ڕەخساند کە لە گۆشەی دیموکراسی دادەدراوەوە هێرش بکەنە سەر کۆمۆنیزم و سۆسیالیزم.. هەنا کە تا ئەمڕۆش بەردەوامە.
بۆیە لە پێداچوونەوەی کۆمۆنیستی بە ئەزموونی سوریادا، مامەڵەکردن لەگەڵ پرسی ئازادییە سیاسییەکان جێگەیەکی گرنگی هەیە. سەرەتا پێویستە جەخت لەوە بکەینەوە کە بە بڕوای کۆمۆنیستەکان، ئازادی مانا و چەمکەکی زۆر بەرزترو قووڵتری هەیە لە ئازادییە سیاسی و یاساییەکان. ئازادی، پێش هەموو شتێک و لە بنەڕەتترین ئاستدا، واتە ئازادی لە زۆرەملێ و سنووردارکردنی بابەتیی ئابووری و کۆمەڵایەتی لە سیستەمی سەرمایەداری و هەموو کۆمەڵگە چینایەتییەکان، واتە لەناوبردنی کۆیلایەتی کرێ و ڕزگارکردنی ئینسان لە زەرورەتی فرۆشتنی هێزی کاری خۆی بۆ دابینکردنی بژێوی ژیان، واتە ڕزگاربوون لە کۆیلایەتی ئابووری و کولتووری واتە ڕزگاربوون لە هەموو جۆرە جیاکاری و نایەکسانییەک کە ڕێگە نادات مرۆڤەکان کۆنترۆڵی ژیانی و چارەنووسی کەسی و کۆمەڵایەتی خۆیان لە دەستیاندا بێت. سۆسیالیزم بزووتنەوەیە گەڕاندنەوەی ئیرادەیە بە ئینسان و ئەم بوونە خاوەنی ئیرادەییە لە سەرەتاترین ئاستدا مەرجی مسۆگەرکردن و زامنکردنی ئازادییە سیاسی و یاساییەکانە.

خاڵی دووەم ئەوەیە کە ئازادیخوازی قووڵی بزووتنەوەی کۆمۆنیزمی کرێکاری، ڕاستەوخۆ هاوتایە لەگەڵ ڕەخنەی قووڵ و هەمەلایەنەی بزووتنەوەکەمان لە دیکتاتۆرییەت. لە ڕوانگەی ئێمەوە دیکتاتۆرییەت دەرئەنجامی تایبەتمەندی ئەخلاقی دیکتاتۆرەکان، عەقڵییەتی دواکەوتووی جەماوەری مرۆڤەکان (شوێنکەوتوان، کەسایەتی پەرستی، دیکتاتۆر قبوڵکردن، و ئەو تێزەی کە دەڵێت "ئەوە لە ئێمەیە، هی ئێمەیە")، مێژوویی و ئابوورییە دواکەوتوویی کۆمەڵگا، کەمووکوڕی و نەبوونی نەریت و کولتووری دیموکراسی، لە کۆمەڵگە و لە نێو حیزب و ڕۆشنبیراندا نییە (قبوڵ نەکردنی بیروڕای جیاواز و " لەسەر شکستی

بیره□ندانی تر ")، هتد و هتد. ئەم جۆرە سەرنجانە ڕەخنەیەکی ڕووکەش و کورتبینانەیان لە دیکتاتۆریەت هەیە و ئازادیخوازی ئەوانیش بە هەمان شێوە ڕووکەش و کورتبینە. هەموو بزووتنەوە و حزب و تیۆریزەکردنێک بەقەد ئەوەی دەیەوێت بیگۆڕێت، بەقوڵی دەچێتە دژایەتیکردن و ڕەخنەگرتن لە بارودۆخی هەبوو و دەچێتە ناو واقیعەوە. کەسێک کە دەیەوێت گۆڕانکاری ڕووکەش و ڕواڵەتی لە بارودۆخی هەبوودا، بە سروشتی پێویستی بە شیکردنەوە و تیۆری و هەڵوێستی ڕەخنەیی هەمان ئاستی ڕووکەش و ڕواڵەتیە هەیە. بۆ نموونە لە بارودۆخی سیاسی ئێراندا، بزووتنەوەی نەتەوەیی- ئیسلامی هەمیشە ویستوویەتی پشکی زیاتری لە حکوومەتدا هەبێت و لە ئەنجامی دژایەتی و ڕەخنەکانی لە دیکتاتۆری□تی ئێستا، لە "قۆرخکاری" وەلی فەقێ و فراکسیۆنەکەی لە حکومەتدا تێناپەڕێت. یان بزووتنەوەی شاخوازی و ناسیۆنالیزمی مەزنخوازی ئێرانی کە هیچ دژایەتییەکی لەگەڵ دیکتاتۆری ئیمپراتۆریدا نەبووە و نییە، هەموو ڕەخنەکانی لە کۆماری ئیسلامی نەزانی و نەخوێندەواری و ناشارەزایی و بێتوانایی بەرپرسان و ئاخوندەکانە (ئەمەش بە جیاکردنەوەی حساب بۆ پیاوانی ئایینی باش و عەقڵانی بەو هیوایەی کە لە سیستەمی ئیمپراتۆری داهاتوودا لقی ئایینی دەربارەکە پێکبهێنن). بێگومان ئه م جۆره دژایه تی و ڕه خنه له ڕژێمه دیکتاتۆره کان ته نیا تابەت به ئێران نییه . بەستنەوەی دیکتاتۆری بە کولتوری نەتەوەیی (کە بە تەواوی بە تێزی ڕێژەگەرایی کولتووری تیۆریزە کراوە)، بە دواکەوتوویی ئابووری و کۆمەڵایەتی (بەتایبەت لە دۆخی بەناو جیهانی سێیەم و وڵاتانی تاز□ پێگەیشتو) و بە تایبەتمەندی کەسیی دیکتاتۆرەکان (نموونەی هیتلەر).) ڕەوتێکی باوە لە نێوان بزووتنەوە و حزب و ک□ایەتییە سیاسییەکاندا لە سەرانسەری جیهاندا.

لە بەرامبەر ئەم جۆرە بزووتنەوە و تێڕوانینانەدا، بزووتنەوەی کۆمۆنیزمی کرێکاری جەخت لەوە دەکاتەوە کە لە هەلومەرجی جیهانی ئەمڕۆ و لە هەموو شوێنێکدا، ڕیشەی دیکتاتۆری□ت لە پێداویستییەکانی بەرهەمهێنان و بەرهەمهێنانەوەی سەرمایەداریدایە. لە هیچ شوێنێکی جیهاندا، لە ئەمریکا و وڵاتانی دیکەی پیشەسازیی ڕۆژئاوا□ تا وڵاتانی تاز□ پێگەیشتووی و دواکەوتوو، جەماوەری خەڵک دەسەڵاتیان لە سیاسەت و ئابووری و ژیاندا نییە، بە وردی لەبەر ئەوەی چینی سەرمایەداری لە هەموو شوێنێک حوکم دەکات و لە هەموو شوێنێکدا کۆمەڵگا کۆنترۆڵ دەکات، ئەوان ڕێکخراویان کردووە و لەسەر بنەمای قازانج و قازانج هێنان بەڕێوەدەچێت نەک پێویستی خەڵک. لە ناوەڕاستی قەیرانی سییەکانی سەدەی ڕابردوودا، هیتلەر

وەک بەرجەستەکردن و نوێنەری بۆرژوازی ئەڵمانیا هاتە سەر دەسەڵات و تەواوی جەنگی جیهانی دووەم بە دووبارە دابەشکردنەوەی جیهان لە نێوان زلهێزە سەرمایەدارییە گەورەکانی ئەو سەردەمەدا پێکهات. بە واتایەکی تر کێشەکە پێویستی سەرمایە بوو لە ئەڵمانیا و لە وڵاتانی ڕۆژئاوا بە گشتی، نەک سیفەتی دیکتاتۆر کە بەهۆی هیتلەر و شەڕخوازی و تەماحەکانییەوە دروست بوو یان مەیلی دژە فاشیستی حکومەتە دژبەرەکانی.

دیکتاتۆری ڕووت لە وڵاتانی بەناو "جیهانی سێیەم"یشەوە سەرچاوەی گرتووە لە مەرجەکانی کارکردنی سەرمایە لە بارودۆخی ئابووری ئەو وڵاتانەدا. سەرمایەداری لەم جۆرە وڵاتانەدا بە گشتی پێویستی بە دیکتاتۆرییەکی توند هەیە بۆ ئەوەی بتوانێت قازانجی خۆی لە کێبەرکێ لەگەڵ وڵاتانی پیشەسازی پێشکەوتووتردا بپارێزێت. وەک نموونە، دیکتاتۆری سەرمایە لە ئێراندا، چ لە ئێستادا و چ لە سەردەمی پەهلەوییەکان، زۆر توندوتیژتر و سەرکوتکەرترە لە بۆ نموونە فەرەنسا، ئینگلتەرا و وڵاتانی دیکەی ڕۆژئاوا، بەڵام ئەم جیاوازییە هیچ پەیوەندییەکی بە تایبەتمەندیە مێژوویی و کولتوورییەکان و هتد نیە. مەنسوور حیکمەت و حیزب و بزووتنەوەکەمان چالاکییەکانی دیکتاتۆرییەت لە ئێران لەگەڵ مەرجەکانی بەرهەمهێنان و بەرهەمهێنانەوەی سەرمایەداری لە هەلومەرجی تایبەتی ئابووریی سەرمایەداریی ئێراندا ڕوون کردوەتەوە.
(بڕوانە نامیلکەی "ئەفسانەی بۆرژوازی نیشتمانی و پێشکەوتنخواز" و "بزووتنەوەی جووتیاران دوای چارەسەری ئیمپریالیستی کێشەی کشتوکاڵی" لە ماڵپەڕی مەنسوور حیکمەت
(http://hekmat.public-archive.net

ئێستاش لە بنەڕەتترین ئاستدا هۆکاری دیکتاتۆرییەتی کۆماری ئیسلامی – بردنە سەر دەسەڵاتی ئەم حکومەتە و پاراستنی لە دەسەڵاتدا – جگە لە مانەوەی سیاسی و ئابووریی سیستەمی سەرمایەداری لە ئێران هیچی تر نییە.

دەرئەنجامێکی سیاسی ئەم ڕەخنە ڕادیکاڵە لە دیکتاتۆرییەت، جا چ لە ئێران بێت یان لە هەر وڵاتێکی تردا، ئەوەیە کە ئازادی بە مانای هەمەلایەنە و قووڵی ڕزگاری مرۆڤ، کە لە سەرەوە ڕوون کراوەتەوە و لە کۆمەڵگایەکی وەک ئێراندا تەنانەت لە هەمان کاتدا بە مانای ئازادییە سیاسییەکان دێت ئاستێک وەک وڵاتان ڕۆژئاواییبوون تەنها بە لەناوبردنی سەرمایەداری لەم وڵاتانەدا دەکرێت. دیارە لە کۆمەڵگای ئێراندا وەدیهاتنی تەنانەت سەرەتاییترین ئازادییە

سیاسییەکانیش، ئازادیی قسەکردن و چاپەمەنی، ڕێکخستن و حیزبی و هتد، بەستراوەتەوە بەسڕینەوە و لەناوبردنی سیستەمی سەرمایەدارییەوە. ئەو دیکتاتۆریەتە ڕووت و توندوتیژانەی کە کۆماری ئیسلامی مومارەسەی دەکات، بە هۆی بیروباوەڕی ئیسلامی یان تەماحی ئاخوندەکان و هتدەوە نییە، ئەم دیکتاتۆریەت لە جۆری ڕژێمە پاوانخوازە مەزهەبییەکانی سەدەکانی ناوەڕاست نییە، بەڵکو ئەم دیکتاتۆریەتە پەیوستە بە کارکردنی سەرمایە لە ئێرانی ئەمڕۆدا و بە لەناوبردنی ئەم دیکتاتۆریەتە و نەک هەر گۆڕینی فۆرمی لە ئیسلامییەوە بە شاهانە و هتد. ئەبەت بناغەو زەمینە ئابوریەکانی لەناو ببرێت واتە سەرمایەداری تێکبشکێنرێت.

بۆیە ئەو بزووتنەوەیەی کە خەبات بە سڕینەوەی سیستەمی سەرمایەداری دەکات، بزووتنەوەی کۆمەنیزمی کرێکاری، تاکە بزووتنەوەیە کە توانای دابینکردنی ئازادییەکانی هەیە، چ لە قووڵترین ئاست و چ وەک ڕزگاریخوازی و گەڕاندنەوەی ئیرادە بە مرۆڤ، و بە مانای سیاسی، یاسایی و ئازادییە مەدەنییەکان لە کۆمەڵگادا. لە ژیانی ڕاستەقینەدا و لە تیۆری و سیاسەتە کۆمەنیستەکاندا، کە ڕەنگدانەوە و ڕوونکردنەوەی ژیانی ڕاستەقینە و ڕێگای گۆڕین و باشترکردنی، ئازادی جیا نییە لە یەکسانی، و مرۆڤەکان لە کۆمەڵگایەکدا کە لەسەر بنەمای نایەکسانی – واتە هەموو کۆمەڵگا سەرمایەدارییەکان – تەنانەت ئەگەر هەیانبێت ئازادییە سیاسییەکان لەسەر کاغەز دان بەوەدا دەنرێت کە لە ڕووی پراکتیکییەوە ئازاد نین.

دوا خاڵ کە پەیوستە جەختی لەسەر بکرێتەوە بە تایبەتی لە شرۆڤەی ئەزموونی سۆڤیەتدا ئەوەیە کە ڕەخنەی قووڵ لە دیکتاتۆریەت و جەختکردنەوە لەسەر پەیوەندی نێوان یەکسانی و ئازادی بە مانای دواخستنی خەبات بۆ ئازادییە سیاسی و مەدەنییەکان لە کۆمەڵگەی ئێستادا بەدوای دەستبەرکردنی یەکسانی و وەدیهێنانی سۆسیالیزم نییە، بەڵکو جەختە لەسەر پەیوستی دەست بردن بۆ ڕەگ و ڕیشەی بابەتیی و ئابووری دیکتاتۆریەت دەکاتەوە. لە ژێر کاریگەری هیچ هەلومەرج و پاساوێکدا، بەدیهێنانی ئازادییە سیاسییەکان و دابینکردنی ئازادیی گشتی لە هەر ئاستێکدا ناتوانرێت و نابێ بە خەبات بۆ یەکسانی و بەدیهێنانی یەکسانی ببەسترێتەوە. ئێمە هەمیشە جەختمان لەسەر خەبات بۆ ئازادی و هەموو ئازادییەک هەر ئەمڕۆ کردوەتەوە و وەک ئامانجێکی دەستبەجێ شانبەشان و وەک بەشێک لە خەبات بۆ بەدیهێنانی سۆسیالیزم هەر ئەمڕۆ و وەک ئامانجێکی دەستبەجێ جەختمان کردووەتەوە و ئەمەش تایبەتمەندییەکی کۆمەنیزمی

کرێکارییە لە جیاکردنەوەی نەک تەنها لە بزووتنەوە لیبراڵەکان.وە ڕاستڕەوەکان بەڵکو لە جۆرەها هێزی چەپی ناکرێکاری و کۆمۆنیزمە بۆرژوازییەکانیشە.

هەروەها ئەم خاڵە کۆتاییە لە ڕوانگەی میتۆدۆلۆژییەوە گرنگە و شایەنی ڕەچاوکردنە. لە میتۆدۆلۆژیای مارکسیستیدا زانینی یاساکانی مێژوو و پێشهاتە سیاسییەکان بەسوودە بۆ زانینی ڕێگای گۆڕانکاری و لەناوبردنیان. بە بڕوای مارکس نەک تەنها بۆ دروستکردن بەڵکو بۆ لەناوبردنی دیاردەیەک دەبێت یاساکانی بزانرێت. چینی کرێکار و بزووتنەوەی سۆسیالیستی دەبێت ڕێساکانی کاری سەرمایەداری بزانن بۆ ئەوەی ڕێگاکانی ڕەخنەگرتن و ڕەتکردنەوەی بزانن و جێبەجێی بکەن. بەڵام لێکدانەوەیەکی دیکە هەیە — کە لە چەپی غەیرە کرێکاریدا تەواو باو و ئاساییە — کە لە داننان و جەختکردنەوە لەسەر یاسا بابەتییەکانی کارکردنی سەرمایە و ملکەچبوون بەیان کۆتایی دێت. ئەمە لێکدانەوەیەکی پاسیڤیستی و ئۆلەشنیستی مارکسیزمە، کە بە پێچەوانەی و لە خاڵی پێچەوانەی ماتریالیزمی پراکتیکی مارکسدا، لە یاساکانی مێژووەوە لە گەشەکردنی هێزە بەرهەمهێنەرەکان تێدەگات و هەر گۆڕانکارییەک دەسپێریت بە کارکردی یاسا بابەتییەکان.

بە گەیشتن بە ئازادی و یەکسانی و خۆشگوزەرانی — بە گەیشتن بە کۆمەڵگایەکی مرۆڤدۆستانە — پێویستە ژێرخانی ئابووری بگۆڕدرێت، بەڵام خەباتی چینایەتی خەباتێکی سیاسییە، جەمسەرگیری لە دەوری پرسە سەرخانییەکان دەکرێت و دواجار ئەرکەکە دیاری دەکرێت. لە کۆتاییدا بە بڕوای مەنسوور حیکمەت، "کلیلی گۆڕینی جیهان" گەشەی هێزی بەرهەمهێنەر و گۆڕانی ئابووری و ژێرخانی نییە، بەڵکو دەستبەسەرداگرتنی دەسەڵاتی سیاسییە، و لە پێناو دەستبەسەرداگرتنی دەسەڵاتی چینی کرێکار، یەک دەبێت لە پێگەی پێشەنگی بەرەنگاربوونەوەی هەموو هەڵاواردنەکان و نایەکسانی و نادادپەروەرییەکان لە کۆمەڵگەی سەرمایەداریدا، لەوانە و بە تایبەتی لە کۆمەڵگەیەکی وەک ئێراندا، وەک ئاڵای خەبات بۆ ئازادییە سیاسی و مەدەنییەکان دەربکەوێت. تێزی "کاتێک یەکسانی هاتە دی، ئازادیش بەدی دێت" ڕەنگە بە لێکدانەوە و ڕوونکردنەوەی جیهان سوودی هەبێت، بەڵام بۆ پراکتیکی شۆڕشگێڕانە بۆ گۆڕینی جیهان سوودی نییە.

دەرئەنجامێکی تری ئەم تێزە ئەوەیە کە ئازادییە سیاسییەکان بکرێنە قوربانی بۆ گەیشتن بە یەکسانی. ئەگەر بمانەوێت بە وەدیهاتنی سۆسیالیزم هەموو ئازادییەکان بەدەست بهێنین، ئەوا دەکرێت

ئازادییەکان (لە ڕیزەکانی دژە خەڵک، هێزی دژە شۆڕش، حزبە بۆرژوازییەکان، دوژمنانی خەڵک و هتد) لە ڕێگادا بەرتەسک بکرێنەوە و لێ بسەندرێنەوە بە یەکسانی (نکۆڵیکردن لە ئیستغلالکردن و کرێ و هتد). لەم ڕوانگەیەوە لە فۆرمالیزم و یاساییبوونی ئازادییە سیاسییەکان لە کۆمەڵگا چینایەتییەکاندا، دەگەینە ئەو ئەنجامەی کە ئەو ئازادییانە گرنگ و بنچینەیی نین، بۆرژوازین و هەر بۆیە دەتوانرێت پشتگوێ بخرێن. وا دیارە چینی کرێکار چ لە خەباتی ڕوخاندنی سیاسی بۆرژوازی یان دوای گەیشتن بە دەسەڵاتی خۆی، تەنها ئازادی بۆ خۆی بوێت و تەواو. وا دیارە دانان بە ئازادی بۆ هەموو هاووڵاتیان، خەباتکردن بۆ بەدیهێنانی و پابەندبوون پێیەوە دوای دەستبەسەرداگرتنی دەسەڵات، بابەتێکی لیبراڵە و بۆرژوازییە. و هەر بۆیەش بۆ بەدیهێنانی دۆزی کرێکار – واتە یەکسانی و سۆسیالیزم – کۆمۆنیستەکان نەک هەر ڕێگەپێدراون بەڵکو پابەندن بە سنووردارکردن یان نکۆڵیکردن لە ئازادی حزبەکان و چاپەمەنی و هونەری بۆرژوازی.

لە بەرامبەر ئەم مەیلانە و لێکدانەوە دژە کرێکارییەکان بە ئازادی و خەبات بۆ ئازادی، کۆمۆنیزمی کرێکاری، چ لە هەلومەرجی ئەمڕۆدا و چ لە خەباتی دژ بە بۆرژوازی و لە داهاتووی دەستبەسەرداگرتنی سیاسیدا، بەرگری لە ئازادییە سیاسییە بێ مەرجەکانی هەموو ئەندامانی کۆمەڵگا دەکات و پابەند دەبێت دەسەڵات.دەخات. ئەگەر ئازادیخوازی بۆرژوازی و ئیدیعای حکومەتە بۆرژوازییەکان سەبارەت بە ئازادی و مافەکانی خەڵک بە تەواوی خاڵی و پوچ بێت، ئەوا بە ئازادیخوازی ڕاستەقینە و پراکتیکی چینی کرێکار و پابەندبوونی حکومەتی کرێکاری، بەرەنگاری بۆرژوازی دەبینەوە بە دابینکردنی ئازادییە سیاسی و مەدەنییە گشتگیرەکان بۆ هەموو ئەندامانی کۆمەڵگا.

زانین و هۆشیاریمان بە ڕەگ و ڕیشەی ئابووری و کۆمەڵایەتی دیکتاتۆریەت و سەرکوتکردن و نکۆڵیکردن لە ئازادییەکان بەو مانایە نییە کە بەدیهێنانی ئازادییەکان دوابخەین بۆ دوای گۆڕانکارییە ئابوورییەکان، بەڵکو بەو مانایەیە کە ڕێگای کردەیی و واقیعی بەدیهێنانی ئازادییە سیاسییە هەمەلایەنەکانە کە دەیانەوێت بەدی بهێنرێن ئەمە یەکسەر دەیانناسین و بەکاریان دەهێنین. هەروەک چۆن بانگەشەی ئێمە بۆ بنبڕکردنی هەژاری و کێشە کۆمەڵایەتییەکانی تر و دەستبەرکردنی خۆشگوزەرانی گشتی خەڵکیش تەنها ئایدیالێک نییە، بەڵکو دەزانین چۆن ئەو ئامانجانە بە هەڵوەشاندنەوەی ئیستغلال و نەهێشتنی بەرهەمهێنان لە پێناو قازانجدا کردەیی وجێبەجێ بکەین.

ئەم جۆرە مامەڵەیە لەگەڵ پرسی ئازادییە سیاسییەکاندا لە ڕوانگەی بانگەشە و کۆکردنەوە و ڕێکخستنی کۆمەڵگاشەوە بۆ بەدیهێنانی شۆڕشی سۆسیالیستیش زۆر گرنگە. لەمڕۆوە لە ڕیکلامەکانماندا و لە پراکتیکی ڕۆژانەماندا دەبێت بەرجەستە و نوێنەری بەرگریکردن لە ئازادییە بێ مەرجەکان و ڕووبەڕووبوونەوەی دەمارگیری و تابۆ و سنووردارکردنەکانی (وەک نەتەوەیی، ئایینی، ئەخلاقی و هتد) بین کە بۆرژوازی لەسەر.رێگای ئازادی دادەنێت. ئەمە تەنها پرسێکی تاکتیکی-شەڕ نییە، بەڵکو بەتەواوی لەگەڵ ئایدیالی سۆسیالیستی و ئامانجی ئێمەدا دەگونجێت، لەگەڵ ئایدیالی یەکسانی ئابووری، کۆمەڵایەتی و یاسایی هەموو هاووڵاتیان و لەگەڵ ئەوکۆمەڵگای مرۆڤایەتیەی کە دەمانەوێت جێگەی کۆمەڵگەی چینایەتی بگۆڕین. بۆ بزووتنەوە و حیزبی کۆمۆنیزمی کرێکاری، تاکتیک و ستراتیژ، ئامانج و ئامرازەکان بە تەواوی ی□ک□گرنەوە. ناتوانیت بەلای ڕاستدا بگەڕێیت بۆ ئەوەی بگەیتە ئامانجێکی چەپ. بۆ گەیشتن بە ئامانجی کۆتایی ئازادی، مەحاڵە ئازادی نەیاران زەوت بکرێت یان جەلادەکان لە سێدارە بدرێت. حکومەتە سەرکوتکەرەکان هەمیشە بە چەواشەی دژایەتی بەرژەوەندییە نەتەوەییەکان و پیرۆزییەکانی ئایینی و هتد لە نەیارەکانیان داوە. حکومەتی شۆڕشگێڕی چینی کرێکار ناتوانێ ئەمجارە بە هەمان شێوە لە ژێر ناوی "دژە پرۆلیتاریا" و "دژە شۆڕشگێڕ" و "بورژوازی" و هتد بەردەوام بێت. ئەمڕۆ کۆماری ئیسلامی زۆرێک لە نەیارانی خۆی بە چەواشەی "دژە شۆڕشگێڕ" دەنێرێتە نێو دەیان سپێرێت بە دەستەی لەسێدارەدان. به پێچه وانه ی ئه م سیاسه ته به رده وامه ی هه موو حکوومه ته سته مکاره کان به درێژایی مێژووی کۆمه ڵگەی چینایه تییەکان، حکوومه تی شۆڕشی کرێکاری ناچاره هه موو جۆره پیرۆزییه کان و تابو ودەمارگیر ییه کان له ناو ببات که له ژێر ناوی نه ته وه یی ، ئایین، ئەخلاق، تەنانەت شۆڕشیش. له ڕێگه ی ئازادییه سیاسییه کاندا وه ستاون هەر لەو ڕۆژەوە کە دەگەیتە دەسەڵات، ئازادییە بێ مەرجەکان بەفەرمی بناسە و جێبەجێی بکە.

ئەمە بەو مانایە نییە کە ڕێگە بە هێزە دژە شۆڕشەکان بدرێت ئەو ک□ارانە بکەن کە لە ڕووی یاساییەوە لە کۆم□□گ□دا بە تاوان دادەنرێت. ڕووبەڕووبوونەو□ی□ ی□کلاکەرەوە لەگەڵ ئەم کردار و چالاکییانەی هێزە دژە شۆڕشگێڕییەکان شتێکە کە لە هەموو حاڵەتێکدا دەبێ بە سەلماندن و نیشاندانی تاوانەکانی ئەو هێزانە ئەنجام بدرێت. تا ئازادییە سیاسییەکان لە کۆمەڵگەی فراوانتردا بەدی بهێنرێن، مامەڵەکردن لەگەڵ چالاکییە دژە ئینسانییەکان و پیلانگێڕی

و تێکدانی هێزە دژە شۆڕشەکان ئاسانتر و کاریگەرتر دەبێت. ئەمەش بە تایبەتی لە قۆناغە شۆڕشگێڕییەکاندا گرنگە – قۆناغێک کە حکومەت کە لە شۆڕشەوە دەردەچێت هێشتا لە ڕووی سیاسییەوە دامەزراوە. (لە بەشی داهاتوودا زیاتر لەسەر ئەم بابەتە ڕوون دەکەمەوە).

لە ڕوانگەی پراکتیکییەوە، ئازادییە سیاسییەکان لە پراکتیکی شۆڕشگێڕانەی چینی کرێکاردا لە ئۆپۆزسیۆن و لە حکومەتدا جێگەیەکی گرنگیان هەیە. هەر دواکەوتنێک لە بەرگریکردن و بەدیهێنانی ئازادییە سیاسییەکان دەتوانرێت بە خێرایی وەک چەکێک دژ بە چینی کرێکار بەکاربهێنرێت. بە درێژایی مێژوو چینە دەسەڵاتدارەکان ئیستغلالکراوەکانیان سەرکوت کردووە و لە سێدارەیان داوە. سنووردارکردن و نکۆڵیکردن لە ئازادییەکان و سەرکوتکردنی هێزە شۆڕشگێڕ و ئازادیخوازەکان لەسەر بنەمای ئەوە و بە تایبەتی لە سەردەمی ئێمەدا سەرکوتکردنی کۆمۆنیستەکان، چەکێکی تیژکراوی کۆمەڵگا چینایەتییەکانە بەرامبەر بە چینە ئیستغلالکراوەکان. ئەم چەکە تەمەن درێژەی چینە دەسەڵاتدارەکان پێویستە بە تەواوی پوچەڵ بکرێتەوە و لەکاربخرێت. حکومەتی کرێکاری تەنها بە ڕەتکردنەوەی ستەمکاری بە تەواوی دەتوانێت خۆی و کۆمەڵگا ئازاد بکات. هەر جۆرە دەست لێدانێک لە نەریتی هەزاران ساڵەی سەرکوتکردن و لەسێدارەدان و نکۆڵیکردن لە ئازادییەکان، بە هەر پاساوێکی تاکتیکی و هەر ڕێکارێکی کاتی، دواجار دەگەڕێتەوە بە خودی چینی کرێکار. ئەزموونی سۆڤیەت نموونەیەکی مێژوویی ئەم ڕاستییەیە.

ئینساندۆستی کۆمۆنیستی و ئازادی بە هەمووان

تایبەتمەندی و ناسنامەیەکی سەرەکی کۆمۆنیزمی کرێکاری، ئینساندۆستیەکەیەتی. ئەم تایبەتمەندییە لایەنێکی دیکەی دەربڕینی سیمای دژە سەرمایەداری کۆمۆنیزمی کرێکارییە. ڕەگ و بنەمای هەموو نەهامەتی و نادادپەروەری و هەڵاواردنەکانی سەردەمی ئێمە سیستەمی سەرمایەدارییە، هەر بۆیەش بزووتنەوەی ڕەخنە و نەهێشتنی سەرمایەداری، واتە بزووتنەوەی کۆمۆنیزمی کرێکاری، بزووتنەوەیەکی قووڵی مرۆڤدۆستانەیە بۆ ڕزگاری مرۆڤایەتی. چینی کرێکار ئازاد نابێت تا هەموو کۆمەڵگا ئازاد نەکات و دەتوانێت ئەوەش بکات چونکە هەموو کۆمەڵگا بەدەست هەژموونی سەرمایەدارییەوە دەناڵێنێت، سیستەمێک کە قازانج کردۆتە ناوەندی کارەکەی لە جیاتی بەختەوەری ئینسانان. چونکە مرۆڤایەتی پێویستی بە سۆسیالیزمە بۆ ڕزگاری، بۆ ئەوەی لە "کۆمەڵگەی مەدەنی" تێپەڕێت کە لەسەر بنەمای هەژاری و چەوسانەوە و جیاکاری و نکۆڵیکردن لە ناسنامەی ئینسانی خەڵک

دامەزراوە و بگاتە "کۆمەڵگەی ئینسانی". کۆمەڵگای سۆسیالیستی ئەڵتەرناتیفی چینی کرێکار تەنیا دژی سیستەمی سەرمایەداری نییە بەڵکوو بە درێژایی مێژوو دژی تەواوی کۆمەڵگا چینایەتییەکانە. سۆسیالیزم واتە ڕزگاربوون لە هەر جۆرە هەڵاواردن و نایەکسانی و ناعەدالەتییەکی چینایەتی کە بەهۆی دابەشبوونی چینایەتی کۆمەڵگاوە دروست دەبێت.
جەختکردنەوە لەسەر ئەم تایبەتمەندییە ئینسانییەی کۆمۆنیزم لە فیکر و پراکتیکدا، لە تیۆری و بۆچوون و هەڵوێستە سیاسییەکان و لەوەش گرنگتر لە بوارە جۆراوجۆرەکانی پراکتیک و چالاکیی بانگەشەی کۆمۆنیستەکاندا، گرنگییەکی ژیانی و یەکلاکەرەوەی هەیە. مەبەستم لێرەدا ئەوە نییە کە لایەنە جۆراوجۆرەکانی ئەم مشتومڕە بکەمەوە و ڕوون بکەمەوە (بڕوانە "بنەمای شۆڕشی سۆسیالیستی ئینسانیە"، ئینتەرناشناڵ ۲۱۸، تشرینی دووەمی ۲۰۰۷). بەڵکو دەمەوێت جەخت لەوە بکەمەوە کە خۆشیاری کۆمۆنیزمی کرێکاری بە ئەم ئایدیاڵە و سیما مرۆڤدۆستانە و ناساندنی کۆمەڵایەتی ڕووخساری ئینسانی کۆمۆنیزمی کرێکاری لە چاوی جەماوەری چینی کرێکار و تەواوی خەڵکدا، لە هەمووی گرنگترە گەرەنتی و پێشمەرجە بۆ ڕێگریکردن لە لادان و هەڵەیەکە کە دەبویە هۆی شکستی. ئەزموونی سۆڤیەت.

جەختکردنەوە و تایبەتمەندییەکی حیزب و بزووتنەوەی کۆمۆنیزمی کرێکاری، سیمای ئینسانی سۆسیالیزم و کۆمەڵگەی سۆسیالیستییە. لە ڕوانگەی ئێمەوە هیومانیزمی کۆمۆنیستی تەنها حوکم و پرەنسیپێکی تیۆری یان ئەخلاقی نییە، بەڵکو شتێکە کە بە شێوەیەکی کردەیی و ڕاستەوخۆ بەستراوەتەوە بە ئازادی چینی کرێکارەوە. هەروەک چۆن پابەندبوونی چینی کرێکار بە ئازادیی هەموو کۆمەڵگا تەنیا شتێکی ئەخلاقی و ئینسانی نییە، بەڵکو لەو ڕاستییەوە سەرچاوەی گرتووە کە بەبێ ڕزگاری خودی کۆمەڵگا، چینی کرێکاریش ئازاد نابێت. بەبێ دانانی هیومانیزمی کۆمۆنیستی وەک میحوەر لە خەباتی ڕۆژانەدا، پراکتیک و خەباتی کردەیی کۆمۆنیستەکان بە بێ بەرو وبێ بەرهەم دەمێنێتەوە، یان وەک شۆڕشی ئەکتەبەر بەرهەمەکەی لەلایەن بۆرژوازییەوە دەچنرێت.

بەرگریکردن و پابەندبوونی کردەیی بە فراوانترین ئازادییە سیاسییەکان بە هەموو ئەندامانی کۆمەڵگا پێکهاتەیەکی گرنگی سیمای مرۆیی سۆسیالیزمە. سنووردارکردنی ئازادی بە چینی کرێکار یان هێزی شۆڕشگێڕ، جا چ لە پرۆسەی بەرەنگاربوونەوەی بۆرژوازی و بە لابردنی سیاسی بۆرژوازی، یان بەتایبەتی دوای بەدەستەوەگرتنی دەسەڵات- بە

پاساوی تیۆری وەک "ئازادی هێزی شۆڕشگێڕ و سەرکوتکردنی دژە شۆڕش". " یان "ئازادی بۆ "خەڵک و سەرکوتکردن بۆ دژە خەڵک" و هتد - بە پێچەوانەی شۆڕشگێڕیەتی ڕواڵەتی خۆیەوە، لە ڕاستیدا خزمەت بە دژە شۆڕش و بۆرژوازی دەکات. لەم ڕوانگەی میتۆدۆلۆژییەوە ئەمە جۆرێکە لە ڕوانگەی میکانیکی و ڕووکەش بە خەباتی چینایەتی و تەنیا دەتوانێت بە قازانجی بۆرژوازی کۆتایی پێبێت. سنووردارکردن و زەوتکردنی ئازادی لە هەر بەشێکی کۆمەڵگا، شتێکی بۆرژوازی و دژە کرێکارییە. نەک هەر چینی بۆرژوازی، بەڵکو تەواوی چینە دەسەڵاتدارەکان بە درێژایی مێژوو، ئازادییان لە بەشێکی زۆری خەڵک، لە چینە چەوساوەکان، لە ژنان، لە کەمینە نەتەوەیی و ڕەگەزی و ئایینییەکان و هتد زەوتکردووە. کۆی جەوهەری پراکتیکی شۆڕشگێڕانەی چینی کرێکار، چ لە دەسەڵات و چ لە ئۆپۆزسیۆن، ئەو تایبەتمەندییە بە وێنەیەی کە شۆڕشی کرێکاری دەکاتە "کۆتایی پێش مێژوویی کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی"، لە دانپێدانانی تیۆری و پراکتیکی یاسایی و ڕاستەقینەی ئازادیدایە بۆ هەموو خەڵك. چەپی تەقلیدی وکۆمۆنیزمی ناکرێکاری کە پابەندبوونی پراکتیکی و تیۆری بە "ئازادی هەموو مرۆڤەکان" بە بابەتێکی بۆرژوازی و لیبراڵی دەزانێت، تەنیا وەهمی خۆی لە لیبرالیزمدا نیشان دەدات و تەواو. بە کۆمۆنیزمی کرێکاری، پابەندبوون بە ئازادی و ڕزگاری هەموو مرۆڤەکانەوە هەمان شەڕە لەگەڵ چینی بۆرژوازی و تەواوی سیستەمە چینایەتییەکاندا، کە ئەمڕۆ و بە درێژایی مێژوو تەنها بە سەرکوتکردنی خەڵک و پێشێلکردنی ئازادییەکان سیستەمی چینایەتییان پاراستووە. چینی کرێکار ناچارە بە ئاڵای ئازادی بۆ هەمووان شەڕ لەگەڵ بۆرژوازی بکات و دوای بەدەستهێنانی دەسەڵات و پاراستنی دەسەڵات، لە ڕۆژی دوای سەرکەوتنەوە، بەرفراوانترین ئازادییە سیاسییەکانی کۆمەڵگا جێبەجێ بکات.

لێرەدا دەبێت وەڵامی پرسیارێکی گرنگ بدەینەوە کە بە تایبەتی لە پەیوەندی لەگەڵ ئەزموونی خۆییدا گرنگە. پرسیار ئەوەیە ئایا هێزە دژە شۆڕشەکان ئەو ئازادییانە لە دژی حکومەتی شۆڕشگێڕی تازەپێگەیشتووی خراپ بەکارناهێنن؟ گومانی تێدا نییە، وەک ئەوەی لە یەکێتی سۆڤیەتدا ڕوویدا، هێزە دژە شۆڕشەکان هەموو هەوڵێکیان بۆ شکستپێهێنانی شۆڕش دەخەنەگەڕ و حکومەتی کرێکاریش دەبێ بە هەموو توانای خۆیەوە بەرەنگاری ئەو هەوڵانە ببێتەوە.

حکوومەتی کرێکاری دەبێ بەهەموو توانای خۆیەوە بەرگری چەکداریی هێزەکانی دژە شۆڕش و کردەوە تیرۆریستییەکانیان، پیلانگێڕی و

تێکدانی سیاسی و ئابووریيان — وەک ئەو شتومەک شاردنەوە بە گرانی کە لە دوای شۆڕشی ئۆکتۆبەرەوە ڕوویدا- لەت بکات، بەڵام ڕێگای ئەنجامدانی ئەم کارە نییە بە سنووردارکردن و زەوتکردنی ئازادییە سیاسییەکان. تیرۆر، کۆکردنەوەی شت بە گرانی، پیلانگێڕی و شەڕی چەکداری ئازادییە سیاسی و مەدەنییەکان ناگرێتەوە و بەرپەرچدانەوەیان ئەرکێکی تەواو ڕێگەپێدراو و یاسایی حکومەتی شۆڕشگێڕە. ب□□زان ئەگەر ئازادییە سیاسییەکان هەبن، و ئەگەر هێز و لایەنێکی کۆنەپەرستانە سەرەڕای هەبوونی ئەو ئازادییانە تیرۆر و پیلانگێڕی ئەنجام بدات، ئەوا دەکرێت بە دەسەڵات و دادپەروەری زیاتر و بە شێوەیەکی کاریگەرتر مامەڵە لەگەڵ ئەو کاروکردەوە دژە شۆڕشانەدا بکرێت. تێکدەری و پیلانگێڕی دژە شۆڕش دەتوانێ پاساو بۆخۆیان بهێننەوە و وا خۆیان نیشان بدەن کە ڕاست دەکەن نەک لەبەر بوونی ئازادییەکان، بەڵکو لەبەر نەبوونی و بە پێچەوانەوە بوونی ئازادییە سیاسییەکان ڕێگە بە حکومەتی شۆڕشگێڕ دەدات کە ناڕەوایی کارەکانی ئەم دژە شۆڕشانە نیشانی هەموو لایەک بدات و لە ئاستی فراواندا جەماوەری خەڵکدا لەدژیان کۆبکاتەوە.

لایەنێکی دیکەی مەسەلەکە جیاوازیی نێوان قۆناغی شۆڕش — کە ئەو حکومەتەی تازە دەسەڵاتی بەدەستهێناوە خەبات دەکات بۆ ئەوەی لە ڕووی سیاسییەوە خۆی جێگیر بکات و بەم مانایەش شۆڕشەکە هێشتا بەردەوامە — و ئەو قۆناغەی کە حکومەت سەقامگیر بووە و کۆمەڵگا دۆخێکی ئاسایی دەزیوێتەوە. سروشتییە کە شێواز و میکانیزمەکانی مامەڵەکردن لەگەڵ هێزە کۆنەپەرستەکان لە قۆناغی کاتی سەقامگیری حکومەتدا جیاوازە لە قۆناغی دوای ئەوە و وەک پێشتر باسکرا چالاکییەکانی حکومەت لە قۆناغی شۆڕشدا ناتوانرێت و نابێ لەبەرچاو بگیرێن وەک حکومەتێک کە لە کۆمەڵگەیەکی ئاساییدا دامەزراوە. بەڵام دەبێت جەخت لەسەر خاڵێک بکرێتەوە. لە ماوەی سەقامگیری دەسەڵاتی شۆڕشدا- کە ڕەنگە لە چەند هەفتەیەکەوە تا چەند ساڵێک بخایەنێت- شۆڕش هێشتا تەواو نەبووە و هێشتا بەردەوامە و پێویستە حکومەتی سیاسەتی تایبەت بگرێتەبەر بۆ چارەسەرکردنی کێشەکان و پێشخستنی سیاسەتەکان خۆی ، لەوانەش مامەڵەکردن لەگەڵ پیلانی هێزەکانی دژە شۆڕش. ئەم سیاسەت و ڕێوشوێنە تایبەتانە پێشوەختە ڕوون نین و بەپێی هەلومەرجەکان دەگۆڕدرێن، بەڵام دوو پرەنسیپی گشتی لەم ڕووەوە دەکرێت جەختی لەسەر بکرێتەوە. خاڵی یەکەم ئەوەیە کە ئەو حیزبە شۆڕشگێڕەیان ئەو هێزەی کە دەسەڵاتی بەدەستەوەگرتووە — واتە هەمان هێز و حیزبی ڕێبەری شۆڕش — دەبێت هەمان بنەماکان پێڕەو بکات و هەمان میتۆدەکان لە سەردەمی شۆڕشدا بەکاربهێنێت وەک چۆن لە سەردەمی شۆڕشدا بەکاری هێنا و پێش

دەستبەوەگرتنی دەسەڵات. واتە کۆکردنەوە و ڕێکخستنی جەماوەری خەڵک بە پشتبەستن بە شەرعیەت و دەسەڵاتی شۆڕشگێڕانەی خۆیان بۆ پێشخستنی سیاسەتەکانیان. بەم مانایە، تەنانەت لە قۆناغی کاتی حکومەتی شۆڕشگێڕیشدا، هەرچەندە هێشتا یاسا و مافەکانی خەڵک لە کۆمەڵگەیەکی سۆسیالیستیدا جێگیر نەبوون و جێبەجێ نەکراون، بەڵام ئایدیاڵ و پرەنسیپە ئینسانییەکانی شۆڕش و ئەدای شۆڕشگێڕانە هێشتا سەرپەرشتی کارەکان دەکەن لە حکومەتی تازە دەسەڵاتدار. خاڵی دووەم ئەوەیە کە حکومەت بە ڕوونی و ڕاشکاوانە سروشتی تایبەتی ئەو ڕێوشوێنانەو ئامانجەکەیان بۆ خەڵک ڕوون بکاتەوە – واتە تێکشکاندنی بەرگری هێزە دژە شۆڕشەکان و پشتڕاستکردنەوەی دەسەڵاتی حکومەتی شۆڕشگێڕ. هەر جۆرە پاساوهێنانەوە و تیۆریزەکردنی سیاسەتەکانی حکومەت و ئەدای تایبەت لە ما□□□کردن لەگەڵ دژە شۆڕشەکاندا وەک سیاسەتە بنەڕەتی و ستراتیژییەکانی دەوڵەتی سۆسیالیستی و هەر جۆرە گشتاندنێکی بۆ تایبەتمەندییە سیاسی و ئابوورییەکانی سۆسیالیزم، نەک تەنها لە درێژخایەن بەڵکو لە هەمان قۆناغی کاتی شۆڕشگێڕیشدا، دەبێتە هۆی ناکامی و شکست.

بۆیە چ لە ڕووی پرەنسیپەوە و چ لە ڕووی پراکتیکەوە، پابەندبوون بە ئازادی و ئینسانیەت و مرۆڤدۆستی کۆمۆنیستی ناتوانرێت و نابی□ د□ستبەرداری یان تەنانەت کەم بکرێتەوە تەنانەت لە ماوەی کاتی گواستنەوەی دەسەڵات و لە ما□□□کردن لەگەڵ هێزە دژە شۆڕشەکاندا. لەم قۆناغەشدا – وەک قۆناغی شۆڕشگێڕی پێش خۆی و کۆمەڵگەی سۆسیالیستی دوای ئەو – بەرگریکردن و دەستب□رکردنی ئازادییە سیاسییەکان نەک هەر بابوتێکی تیۆری و ئایدیاڵە، بەڵکو پێویستییەکی کردەیی و پراکتیکییە.

پاشەکی: وانەکان لە ئەزموونی سۆڤیەت

بە پێی ئەوەی وتراوە، ڕوونە کە بەستنەوەی شکستی شۆڕشی سۆڤیەت و چەسپاندنی دیکتاتۆریەتی حیزبی، ئەوەی پێی دەوترێت ستالینیزم و تۆتالیتاریزم لە پڕوپاگەندەی شەڕی ساردا، بە هەڵە و خراپ تێگەیشتنەکانی لینین و بەلشەفییەکان سەبارەت بە مەسەلەی ئازادی لەڕادەبەدەر ڕووکەشە. بە تایبەت بۆ هێزێکی چەپ، ڕوونکردنەوەی ئەزموونی سۆڤیەت بەهۆی هەڵەکانی لینین و بەلشەفیزمەوە، لەگەڵ ئەو بانگەشەیەی کە تا زیاتر ڕیشەی کێشەی سۆڤیەت پاڵ بنێین بۆ دواوە، ئەوەندە ڕادیکاڵتر ما□□□مان لەگەڵدا کردووە، وەک ئەوە وایە کەسێک هەوڵی ئیدیعای ئەوە بدات لە داروینیزم تێپەڕن پێویستە بگ□□ن□وە دواوە بۆ چیرۆکی دروستکردن و تیۆری ئادەم و حەوا.

پراکتیزەکردنی بەلشەفییەکان لە سەردەمی شەڕی ناوخۆ و لە مامەڵەکردن لەگەڵ هێزەکانی سوپای سپیدا- سەرەڕای لاوازی و کەموکورتییەکانی- ڕۆڵی یەکلاکەرەوەی نەبوو لە جۆری دەوڵەت و تەواوی ئەو سەرخانە سیاسییەی کە لە سۆڤیەتدا پێکهات و سەقامگیر بوو دوای کۆتایی هاتنی شەڕی ناوخۆ. دیکتاتۆرییەت و بیرۆکراسی حزبی لە سۆڤیەتدا بە کارکردنی سەرمایەی دەوڵەت پێویست بوو و لاوازی و هەڵەی بەلشەفییەکان لەو قۆناغەدا کە دواجار بووە هۆی شکستی شۆڕشی ئۆکتۆبەر، مامەڵەکردنیان نەبوو لەگەڵ پرسی ئازادی، بەڵکو لەوەدا بوو کە نەیانتوانی شێوەیەکی ئابووری چینی کرێکار دروست بکەن، بە هەڵوەشاندنەوەی چەوسانەوە و کاری بەکرێ و خاوەندارێتی تایبەت. لەهەمانکاتدا مامەڵەکردن لەگەڵ پرسی ئازادییە سیاسییەکان وەک بابەتێکی سەرخانی و نابنەڕەتی و ڕێگەدان بە بەکارهێنانی لەسێدارەدان و تاکتیکی تۆقاندن و سەرکوتکردن لە کاتی شەڕی ناوخۆدا، پاشخانی تیۆری و پاساوی دیکتاتۆری سەرمایەداری دەوڵەتی بەو جلەوبەرگەوە دابینکرد لە بەلشەفیزم و لەگەڵ ئیدیعای سۆسیالیزم. نەک هەر بەلشەفیزم، بەڵکو تەواوی بزووتنەوەی کۆمۆنیستی لەو سەردەمەدا هێڵ و ستراتیژێکی ڕوون و دامەزراویان نەبوو لە بەرەنگاربوونەوەی لەسێدارەدان و لە بەرگریکردن لە ئازادییە بێ کۆت ومەرجی سیاسیی و لە ئەنجامدا لەبەنبەر دەربڕینی ستالینی لە ئازادی و دیکتاتۆریەتی پرۆلیتاریا پارێزراو و ئامادەی شەڕی نەبوو .

لەسەر بنەمای ئەم هەڵسەنگاندنە پێویستە لە ئەنجامگیری و فێربوون لە ئەزموونی سۆڤیەتدا جەخت لەسەر چەند خاڵێک بکرێتەوە. یەکەم: بەدیهێنانی ئابوورییەکی سۆسیالیستی، ئابوورییەک لەسەر بنەمای هەڵوەشاندنەوەی کاری بەکرێ و سۆسیالیستی یان بەکۆمەڵایەتیکردنی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان، و نەک هیچ جۆرە ئابوورییەکی پلان بە داڕێژراوی دەوڵەت بە پیشەسازیکردن و گەشەکردنی هێزە بەرهەمهێنەرەکان و هتد. بنەما و گەرەنتی بەدیهێنانی ئازادی و یەکسانی و خۆشگوزەرانییە لە کۆمەڵگادا. لە ڕوانگەی کۆمەڵایەتییەوە، دەبێ بزووتنەوەی کۆمۆنیستی زۆر پێش سەرکەوتنی خۆی، تایبەتمەندییە پێویستەکانی بە سەرکەوتنی سۆسیالیزم بەدەست هێنا بێت. تایبەتمەندییەکی گرنگ و چارەنووسساز ئەوەیە کە بە ڕەخنەیەکی قووڵ و هەمەلایەنە و ئاشکراکردنی ئامانج و ئایدیالی بزووتنەوە چینایەتییەکانی دیکە، بزووتنەوە سەربەخۆخوازەکان، پیشەسازییەکان و ڕیفۆرمخوازەکان و هتد چەکدار بیت، ڕوون وئاشکرا بوونی جیاوازیە بنەڕەتی وجەوهەری بزوتنەوەی کۆمۆنیزمی کرێکاری لە ئەو بزووتنەوانەیە.

دووەم: حکوومەتی شۆڕشگێڕی کرێکاران تەنیا بە زامنکردن و پابەندبوونێکی کردەیی بە ئازادییە سیاسییە هەمەلایەنە و فراوانەکان (ئازادی قسەکردن، قەڵەم، ڕێکخستن، حیزبی، ناڕەزایەتی و…) بە هەموو هاووڵاتییان دەتوانێت سۆسیالیزم جێبەجێ بکات. دواخستنی بەدیهێنانی ئازادییە سیاسییەکان یان دواخستنی بە دوای ئەوە، یان پێشێلکردنی بە بیانووی بەدیهێنانی سۆسیالیزم، تەنیا دەتوانێت ڕێگا بە دووبارە زاڵبوونی سەرمایەداری (بە شێوەی دەوڵەت یان سەرمایەداری پلان بە داڕێژراو و هتد) بکاتەوە.

و لە کۆتاییدا سێیەم: لە گەیشتن بە سەرکەوتنی شۆڕشی سۆسیالیستی و بەدیهێنانی سۆسیالیزمدا، پراکتیکی کۆمەڵایەتی مرۆڤەکان، کە لە شێوەی بزووتنەوە و حیزب و سەرکردە و هەڵسوڕاوەکاندا دەردەکەوێت، ڕۆڵێکی یەکلاکەرەوەی هەیە. حکوومەتێکی کرێکاری کە توانای بەدیهێنانی سۆسیالیزمی هەبێت، تەنیا دەتوانێت دەرئەنجامی سەرکەوتنی بزووتنەوە و حیزبی کۆمەنیستی بێت، کە بە درێژایی تەمەن و مەیدانەکانی خەباتی دژ بە بۆرژوازی، لە بیرکردنەوە و پراکتیکی خۆیدا سەرنجی لەسەر مرۆڤ و مرۆڤایەتی داناوە.

کۆمەنیزمی کرێکاری لە سەردەمی ئێمەدا، بە ڕەخنەی تایبەتی ڕادیکاڵ و سۆسیالیستی لە ئەزموونی سۆڤیەت، بە کردەیی لە بۆچوون و سیاسەتە شۆڕشگێڕییەکانی خۆیدا، دەرئەنجام و وانەی ئەم ئەزموونە مێژووییە کەڵک وەردەگرێت. بە تایبەتی تیۆری بزووتنەوەکان، تیۆری دەوڵەت لە سەردەمی شۆڕشدا، ڕەخنە لە سەرمایەداری لە دوای ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەت – ڕەخنەی ڕادیکاڵانە لەوەی کە پێی دەوترێت “نەزمی جیهانی نوێ” -، تیشک دەخاتە سەر ماهیەتی دژە ئینسانی سەرمایەداری و ناساندن و ڕاگەیاندنی ئینسان و ئینسانیەت وەک بنەمای سۆسیالیزم و لە کۆتاییدا ڕوونکردنەوەیەک بە کۆمەنیزم وەک پراکتیکێکی کۆمەڵایەتی و ڕەخنەیەکی پراکتیکی لە سەرمایەداری، وەک “ماتریالیزمی پراکتیکی”، و جەختکردنەوە لەسەر دەخالەت و ڕۆڵی دیاریکەر لە ئیرادە و خەباتی شۆڕشگێڕانەی خەڵک و بە تایبەت لە ئاستی کردەییدا، پێشخستنی ئەم بۆچوون و سیاسەتانە بە خەباتێکی کارا و هەموو لە مەلایەنە دژی سەرمایەداری، دژی ئایین، ناسیۆنالیزم، و هەموو ئەو نەهامەتی ر و هەڵاواردن و نادادپەروەرییانەی کە سەرمایەداری سەرچاوەی هەموویانە لە بنەڕەتدا لەسەر بنەمای دەستکەوتەکانی ئەزموونی سۆڤیەت و لەسەر ڕەخنە ڕادیکاڵ لەو دامەزراوە. هەر لەبەر ئەم هۆکارە پێویستە لینین و لینینیزم و ڕاپەڕینی ئۆکتۆبەر بە پێکهاتەیەکی گرنگی

کۆمۆنیزمی کرێکاری و ئەزموونێکی بەنرخ لە مێژوو و نەریتی ئەم بزووتنەوەیەدا هەژمار بکرێت. *

حەمید تەقوایی
١٠ نۆڤەمبەری ٢٠١٥

ڕۆژگاری نادیدەیی.. نەژاد عزیز سورمێ

ئەو قورسایيە گەورەی هەڵی دەگرین ،
ئەو تیشکەیە لەگەڵ خەڵکی تردا نایبەشینەوە.
(یانیس ڕیتسۆس)

• دوو مەڵبەند ئەمڕۆ لە ئاوێنەی ڕووناکبیریماندا ڕەنگ دەدەنەوە ، مەڵبەندێکی تیشکاوێژ کە ڕووناهی بەتەنیا لەخۆیدا بەند ناکا ، بەڵکو تاڵ تاڵ و چەپك چەپك بەدەوروبەردا بڵاوی دەکاتەوە ..
تیشك لەو مەڵبەندەدا هەمیشە نوێیە و بۆنی نان و بارانی لێدێ چونکە نامێنێتەوە و پەنگ ناخواتەوە ، بۆیە ئەو مەڵبەندە هەمیشە سەرچاوەی پاکی و میهر و مرۆڤدۆستی و سرووشتپارێزی و ژیانە ..
بەپێچەوانەی مەڵبەندی دووەم ، کە لەوەتەی هەیە)ڕووناکی) هەڵدەلووشێ بۆ ئەوەی ڕۆژێ لە ڕۆژان عەکسی بکاتەوە.. ئەو مەڵبەندە بەهۆی کەڵەکەبوونی ڕووناهییەوە تیایدا بووە بە پەڵەیەکی ڕەش بۆی ، وێنەی دەمی چاڵە زبڵێك وایە هەردەم ڕووناهی هەڵدەلووشێ… تەنانەت لە تیشکی چاوی جگەرگۆشەی خۆشییەوە..! ئەم مەڵبەندە زیاتر لە برینێکی پیس و ئاودز دەچێ لەوەی لە مەڵبەندێکی تیشك هەڵلووش!!

لە کاتێکدا مەڵبەندی یەکەم وێنەی ئەو کانییە ساف و زیوینەیە لە کەش وهەوا و سرووشتێکی دڵئاوێزەوە سەرچاوە دەگرێ ، بۆیە دەبینین بە پێچەوانەی مەڵبەندی دووەم ، مەڵبەندی یەکەم سەرچاوەی هیوا و خەوبینینە ، سەرچاوەی ژیان…

• ئێمە ، بڕواناکەم ڕۆژێ لە ڕۆژان بەدەنگ ناهاوسەنگیی خۆمانەوە چووبین ، ڕەنگە هەبن بڵێن: ئینجا ئێمە گۆرانی و مۆسیقامان بۆ

چییە؟ ناکا بیرت بۆ ئەوە چووبێ بەئاواز و گۆرانی دەگەینە کەنارێك؟..

ــ ئاخر ئێمە ناهاوسەنگیمان لێرەدایە.. خەریکە گۆل و جۆگە و ڕووبارەکانیشمان بەگەرای (پەتا) و (بەربڵاوی) کوللەئادەمی دەبن بە کەنار.

ــ ئەگەر دەوروبەرمان هەمووی بوو بە (کەنار) چی بکەین؟

ــ ئینجا چ دەکەین؟ زیاتر لەوەی کردوومانە ، مەگەر گۆرانی بۆ ئەو فرمێسکانەمان بڵێین لە ناخماندا گیر بوون ، بەو ئومێدەی هاوسەنگییەك بۆ ناهاوسەنگیمان بگەڕێنینەوە.

بە مافکردنی بێ ڕێزیی، نیشانەکانی شێرپەنجەی دەسەڵات.. نەوزاد بەندی

لەم ڕۆژانەدا وەزیری پەروەردەی هەرێمی کوردستان،دەڵێت : کەس و کاری هیچ قوتابیەک مافی ئەوەی نیی□ بێ ڕێزیی بە مامۆستا بکات !!

بە ڕاستی ئەم ووتەیە هەژاندمی و ئەم ووشانەی پێ هەڵڕشتم :

کەواتە لای جەنابتان (بێ ڕێزیی) مافە !!! ..

با بۆ مەعالیتانی ڕاست بکەمەوە ، ئەگەر کۆمەڵگا بەربەریی نەبێ و یاسا تیایدا سەروەر بێ ، هیچ کەسێک بۆی نییە بێ ڕێزیی بە هیچ کەسێک و .. بە هیچ گیاندار و ڕووەک و بێ گیانێکیش بکات ..

ئەوانەی بێ ڕێزیی لە هەڵس و کەوتیاندا هەیە ، نەخۆش وگ□م□ژ□ و دڕندە و بێ ڕەوشتن .. بێ ڕێزیی ماف نییە ، دۆخ□ک□ی قێزەونی دەروونییە و .. لە پشت ئەستوور بوون بە پارەی دزراو و دەسەڵاتی گەندەڵ و ماوە بەسەرچووەوە سەرچاوە دەگرێت ..واتا بێ ڕێزیی سنوور بەزاندنێکی چەتە و دز و مافیا و ڕێگرەکانە ..نیشانەیەکی دیاری سیخوڕ و پیلانگێڕ و ئەڵقە لەگوێ و جەلادەکانە ..

بێ ڕێزیی مۆرکی کەسانی پەروەردە نەکراوە ، کەسانێک کە بە فلتەری خوێندن و ڕەوشت ومرۆڤایەتی و داب ونەریتی کۆمەڵگادا نەچوون و ..وەک کۆمەڵێ دڕندەی کێویی ، زیانبەخش و زیانەخرۆن ..

ـــــــب زیی وک ئاو و کار با و گشت و گوزرانی باش ، ماف نیی
هتا بیدن ب ختان و ل چین و توژکانی تری کمگای قدغ
بکن ـــــ
ئو دستاتی ب زیی ب ماف پناس ئکات و ئیداتی کسانک و
ل کسانکی تری زوت ئکات ، ناتوان هنگاوک ب ب گلگورگی
حیمای و چکدار ، ل ووتاکیدا و ل دروی وتاکیشیدا ،
بنت .. ناتوان شوک ب ئاسودیی و ب ترس چاو لک بن ..
پارووکی ب ئارامیی ل قوگی ناچت خوار ، هتا ل ناکاو وک
دستات ب زن چیتکان ئب ب ژر پی جماوری زنگیرا و
بحورمتی پکراوو ..چونک ئو دستات پش هموان ، باش
ئزان ک باجی بزیکردن زر گران و ..نووسرکی وک بختیار
علی ئت : هکاری زربی شش و ش و پکدادانکان ، ب
زیکردن ب کس و میللتان ..

مەتەی باران.. بەختیار محەمەد

- 1 -

هەندێ جار باران
وەك نانی تیری
دەستی دایكم
زەوی دەشێن،
ت ب‌ی
دەستی خواوەند
لە دەستی دایكم بچ؟
-2-
باران گرانییەكە
خوا دەیچ:
جارێك لاوكە
جارێك حەیرانە
جارێكیش بەستەیە،
هەندێك جاریش سرووودی جەنگە
شەیتان ئاوازەكەی دادەن.

-3-
ئەمجارە باران
سەفەری حەج و عومرەی کردبوو
زۆری پێچوو
تا گەڕایەوە،
گشتمان چووین
دەستمان ماچ کرد
گوتمان بەخێر بێیەوە
حاجی باران.
-4-
کە زەوی دەبێتە کتێب،
باران دەبێتە وشە و
ئێمەش قەسیدەی
ئاو دەخوێنینەوە.
-5-
باران کە سەفەر دەکا
بۆ سەر زەوی،
یەکەم جار
لە وێستگەی هەورەوە
پاسەپۆرتی با
نیشانی خوا دەدا،
ئەویش ڕێی پێ دەدا:
فەرمووە، با بڕوا!
-6-
باران پزیشکە،
زەوی نەخۆش بوو
سەردانی کرد.
-7-
باران وتەی خوایە،
زەوی گوێی لێ ڕادەگرێ.
-8-
باران حەقیقەتی ئاوە،
ئاویش حەقیقەتی بوونە.
-9-
باران وشەیە،
ئاو قەسیدەیە.
-10-

هەور شاعیرە،
شیعری ئاو
بۆ زەوی دەنووسێ.
-11-
هەموو ڕووبارێك
قەسیدەی درێژە،
هەموو دەریایەك
ڕۆمانی عیشقە،
هەموو ئۆقیانوسێکیش
جوانترین پەخشانی خوایە.

بەختیار محەمەد

گرنگییەکانی چیرۆکی فۆلکلۆری لە ئەدەبی منداڵاندا.. ڕەزا شوان

زاراوەی فۆلکلۆر، وشەیەکی لێکدراوە لە (فۆلک + لۆر) ی ئینگلیزییەوە وەرگیراوە. یەکەمیان مانای (خەڵک) یا (گەل) دەگەیەنێت. دووەمیشیان مانای (چیرۆک، ژیر، هونەر، زانست) دەگەیەنێت. بەڵام هەندێ لە توێژەران، ڕەسەنایەتی زاراوەی فۆلکلۆر بۆ وشەی (فۆلکشین) ی ئەڵمانی دەگەڕێننەوە، کە واتای (چاولێکردنی خەڵک) دەگرێتەوە. عەرەبیش بە (التراث الشعبي) ناویان بردووە.

چەند پێناسەیەک بۆ چەمکی فۆلکلۆر کراوە، وەکو:

فۆلکلۆر: بریتییە لە کۆمەڵێک لە داب و نەریت، لە بیروباوەڕ، لە چیرۆکی میللی، لە هەڵبەستی میللی، لە گۆرانی فۆلکلۆری، لە پەند و قسەی نەستەق، لە رووداو، لە ئەفسانە، لە داستان، لە یاری، لە مەتەڵ، لە دیرۆک، لە جلوبەرگ، لە هۆنراوە، لە خشڵ، لە موزیک، لە حیکایەت، لە بابەتەکانی سیرامەک، لە نەریتی زەماوەند و بووک گواستنەوە، لە

نەریتی کشتوکاڵی، لە ...هتد. کە بە زارەکی لە نەوەیەکەوە بە نەوەیەکی تر گوازراونەتەوە، تا گەیشتوون بە نەوەی ئەمڕۆ. بە نووسین و گێڕانەوەش، دەشگوازرێنەوە بۆ نەوەکانی داهاتووش.

(ولیەم نەڤەر) دەڵێت: "فۆلکلۆر پەندی گەلە یا زانستی خەڵکە".

هەندێکی تر بەوە پێناسەی فۆلکلۆر دەکەن کە: بەرهەمی هزری و دەستی گەلە، لەگەڵ داب و نەریت و ئەدەبی میللیی. یا ڕەنگدانەوەی بەها ڕەوشتییەکانی کۆمەڵگایە.

زاناکان پێیانوایە، کە فۆلکلۆر و ئەم داب و نەریتانە، هەر ئەوە نین کە گوزارشت لە خەیاڵ و لە ئارەزووەکان و لە ڕەوشت و لە بەها مرۆییەکانی مرۆڤ دەکەن، بەڵکو فاکتەرێکی گرنگیشە بۆ لێکۆڵینەوە لە کۆمەڵە سەرەتاییەکان و تێگەیشتن لە مێژووی هەمەلایەنەی بەها کولتوورییەکانی ئادەمیزاد. هەر گەلێکیش خاوەنی فۆلکلۆری تایبەتی خۆیەتی و سیمای نەتەوەیی پێوە دیارە و دەیپارێزێت و شانازی پێوە دەکات.

بێ زیادەڕۆیی، گەلی کوردمان یەکێکە لە گەلە دەوڵەمەندەکانی جیهان لە فۆلکلۆری هەمەجۆرەدا. خاوەنی سامانێکی لەبن نەهاتووی فۆلکلۆری هەمەڕەنگەی ڕەسەنی کوردیین، کە مۆرک و شەقڵی تایبەتی نەتەوەییمانی پێوە دیارە و تا ئەمڕۆش کانێ نەبڕێنەتەوە، کە لە ژیانی کوردەواری و لە سروشتی جوان و ڕەنگینی کوردستانەوە بەرجەستە بوونە. ئەوەی کە تا ئەمڕۆش داگیرکەرانی کوردستان زەفەریان پێنەبردووە فۆلکلۆری ڕەسەنی کوردیمانە. پێویستە بە شێوەیەکی زانستی و ئاکادیمی جۆرەکانی فۆلکلۆری کوردیمان تۆماربکەین و بە ئەرشیفیان بکەین، بۆ ئەوەی لە مەترسیی لەبیرچوونەوە لەناوچوون بیانپارێزین. بشبن بە سەرچاوەیەکی گرنگی لێکۆڵینەوە و توێژینەوە بۆ نەوەکانی داهاتوومان.

گرنگی فۆلکلۆر لەوەدایە، کە هۆکارێکی گرنگە بۆ گواستنەوەی زانست و کولتوور لە نەوەیەکەوە بۆ نەوەیەکی تر. بەو پێیەش کە کولتوور سەرچاوەیەکی ڕاکێشانی گەشتیارانە، بۆ ئارەزووی زانین و ئاشنابوون بە کولتووری تازە و تاقیکردنەوەی ئەو شتانەی کە پەیوەندییان بەم کولتوورەوە هەیە. وەک: خواردنەکانیان، داب و نەریتیان، جلوبەرگی نەتەوەییان، هەڵپەڕکێی میللییان، موزیکیان، گۆرانییان، شتەکانی تریش. ئەمەش دەبێتە هۆی هاندان بۆ هاریکاریکردن و سوودوەرگرتن و ڕاگۆڕینەوە لە

نێوان کولتوورە جیاوازەکانی گەلانی جیهاندا.

فۆلکلۆر هۆکارێکیشە بۆ گەیاندنی رابردوو و ئێستا و داهاتوو. کە زامنی پاراستنی ئەم کولتوورە بۆ ماوەیەمان بۆ دەکات.

فۆلکلۆر جۆر و شێوەی زۆرە، زۆر لە هونەرەکان لەژێر ناوی فۆلکلۆردا ریزبەندی کراون و دەکرێن. هەوادارنێکی زۆریشیان هەیە.
فۆلکلۆر گرنگترین زێی بەخۆڕە، کە بە بەردەوامی دەڕژێتە ناو روباری ئەدەبەوە. ئەدەبی فۆلکلۆریش، بە بەرهەمی کەسێک و دووان دانانرێت، بەڵکو دەدرێتە پاڵ هەموو میللەتەوە. بەرهەمی ساڵێک دوو ساڵیش نییە، بەڵکو لەگەڵ لەدایکبوونی مرۆڤدا سەریهەڵداوە. کوردستانیش یەکەم لانکی رەسەنترین شارستانییە لە جیهاندا، دوور نییە کە دێرینترین فۆلکلۆر لە جیهاندا رەسەنایەتی بۆ گەلی کوردمان بگەڕێتەوە.

ئەدەبی فۆلکلۆری کوردیمان، ناسنامەی رەسەنایەتی و دێرینی نەتەوەی کوردمانە، کە رەنگدانەوەی ژیانی گەلی کوردمان و سروشتی جوانی کوردستانە، بناغەیەکی بتەو و رەسەنی ئەدەبی تازەی کوردیمانە. گەمانی تێدا نییە، کە ئەمڕۆمان لەسەر پەرگەمای دوێنیمان چنراوە. ئەدەبی فۆلکلۆری کوردیمان، بەزمانێکی ساکار و رەوانی کوردی باس لە هەموو پێکهاتە ماتریالییەکان و واتاییەکانی نەتەوەی کوردمان دەکات. بەشێکی گرنگیشە لە کولتوور و لە میژووی هەزاران ساڵەی گەلی کوردمان لەسەر خاکی کوردستانمان. پاشماوە و شوێنەوارە دێرینەکانمان گەوای ئەم راستییەن.
لەم نووسینەمدا، تەنیا باس لە رۆڵ و لە گرنگییەکانی چیرۆکی فۆلکلۆری لە ئەدەبی منداڵاندا دەکەم. چیرۆکی منداڵان بەشێکی سەرەکییە لە ژیانی منداڵان و چێژ و خۆشییەکی زۆریان پێدەبەخشێت، هۆکارێکی گرنگ و ئاسانیشە لە فێرکردن و لە پەروەردەکردنی دروستی منداڵان. چیرۆکی منداڵان گرنگترین و کۆنترین ژانرە لە ئەدەبیاتی منداڵاندا. چیرۆک وانەیەکە لە وانەکانی قوتابخانە بنەڕەتییەکانی ئەمریکا.

چیرۆکی فۆلکلۆری هەندێ جار بە (چیرۆکی میللی) یش ناو دەبرێت، زمانێکی سادە و رەوانی هەیە. پاڵەوان و کاراکتەرەکانی چیرۆکە فۆلکلۆرییەکان، مرۆڤ یا ئاژەڵ یا باڵندە و شتی بێ

گیانن. یا شتی ئەفسانەیی ناڕاستین، وەکو: جنۆک□، د□ودرنج، چەتەوڵ، شومقار، قەقنەس، ئەرژەنگ، سیمرخ، ئەسپی باڵدار هتد. کە بە کوردی و بە زمانەکانی کەش قسەدەکەن. هەر وەکو مرۆڤیش هەست دەکەن. بەڵام مەرجیش نییە، کە هەموو چیرۆکی ئاژەڵان و باڵندە، چیرۆکی فۆلکلۆری بن. زۆر لە چیرۆکنووسانی ئ□م□□□ش، پاڵەوان و کاراکتەری چیرۆکەکانیان ئاژەڵ و باڵندە و زیندەوەری ترن. خۆم چەند چیرۆکێکم نووسیوە و بڵاومکردوونەتەوە، کە پاڵەوان و کاراتەرەکانیان باڵندە و ئاژەڵن. حیکایەت و نەزیلە کۆنەکانیش هەر جۆرێکن لە چیرۆکی فۆلکۆری. ئەم چیرۆکانە لە دێر زەمانەوە، پشتاوپشت و دەماودەم بە زارەکی لە باوباییرانمانەوە بۆمان ماونەتە.

لە ئەدەبی فۆلکلۆری کوردیدا، بە دەیان چیرۆکی فۆلکلۆریمان بۆ منداڵان هەیە، وەکو: تیتیلە و بیبیلە، مریشکە خان دەچێت بۆ شاری شووکردن، ئەژدیها و کوڕە ئازاکە، کاکۆڵ زێڕین، دەنکە هەنارە، بەختیار و بەدبەخت، مریشکە قوندە و مام هۆمەر، چەرخوفەلەکە ئەفسووناوییەکەی پیرەژن، کچەشوان و شازادە… هتد. هەندێ جاریش بە (چیرۆکەکانی گوێئاگردان) ناودەبرێن. کە لە زستانانی سەخت و ساردا، لەگەڵ خواردنەوەی چای گەرمدا، چیرۆکخوان (باپیرە یا داپیرە) بە شێوازێکی خۆش و فانتازییەوە بۆ جگەرگ□□ش□کانیان دەگێڕانەوە، سەرەڕای خۆشی بەخشین، سوودێکی زۆریشیان بۆ منداڵان هەبوو. بێگومان چیرۆکە فۆلکلۆرییەکان چ بۆ منداڵان و چ بۆ گەورەکانیش، تەنیا بۆ خۆشی و کات بەسەردبردن نەبوون، زۆربەی ئەو چیرۆکە فۆلکلۆریيانە، پەیامێکی بەرزی رەوشتی و پەروەردەییان لەخۆگرتوون. پرەنسیپ و بەهای بەرزیان تێدایە، وەکو سەرکەوتنی: چاکە بەسەر خراپەدا، ئاشتی بەسەر شەڕدا، خۆشەویستی بەسەر رقدا، ئازایەتی بەسەر ترسدا، هیوا بەسەر نائومێدیدا، ژیری بەسەر گەمژەییدا، هێز بەسەر بێ هێزیدا… هتد. ئەم چیرۆکانە پڕیشن لە زانست، لە ئامۆژگاری، لە رێنمایی بەسوود، لە هاوڕێتی، لە دڵسۆزی، لە خاکی، لە رێزگرتن، لە وانە و لە پەند و لە قسەی نەستەق. ئەم بەها بەرزانە، پەیامێکن بۆ نەوەی تازە. منداڵان ئیلهام و پەند و وانەیان لێوەفێردەبن. فێری بەهای بەرز و رەفتاری جوان دەبن. فێری کۆمەڵێک وشە و زاراوەی تازە دەبن. هەوادار و هۆگری خوێند□ن□وەی چیرۆکی فۆلکلۆریش دەبن.

زۆربەی چیرۆکە فۆلکلۆرییەکان خەیاڵی و ئەفسانەیین و لە چیرۆکە بنەڕەتییەکانی منداڵانن. گوزارشت لە رووداو و لە راستییەکانی ژیانی مرۆڤ دەکەن. هەندێکیان تێز و ڕەخنەئامێزن و ناڕاستەوخۆ پلار و توانج و ڕەخنە لە دەستەڵات و لە ستەم و لە زۆرداری و لە نادادپەروەری دەگرن. یان خۆشەکانی مرۆڤ ئاشکرادەکەن.

(ئەلبەرت ئانشتاین) دەڵێت:"گەر دەتەوێت منداڵەکانت زیرەکبن، چیرۆکی خەیاڵییان بۆ بخوێنەوە.. گەر دەتەوێت زیرەکتربن، چیرۆکی خەیاڵی زیاتریان بۆ بخوێنەوە".

(ج. نیتستەرتن) یش دەڵێت:"چیرۆکی خەیاڵی بە منداڵان ناڵێت ئەژدیها هەیە، چونکە منداڵان دەزانن کە ئەژدیها هەیە. چیرۆکی خەیاڵی بە منداڵان دەڵێت لەوانەیە ئەژدیها کوشتنی بێت".

بەشی زۆری ئەم چیرۆکە فۆلکلۆرییانە، سەرچاوەیەکی گرنگن، بۆ پەروەردەکردنی دروستی منداڵانی ئەمڕۆمان، بۆ گەشکردن و زاخاودانی هۆش و هزر و هەست و بەهرەکانیان. چیرۆکی ئاژەڵانیش، چیرۆکی هێمایین، بۆ نموونە:

ڕێوی هێمای فێڵبازییە، سەگ هێمای بە ئەمەکییە، پشیلە هێمای بێ ئەمەکییە. شێر هێمای زۆردارییە. گورگ هێمای دڕندەییە، چۆلەکە هێمای چەلەسییە، مار هێمای بەدخوویی و نەگریسییە، مەڕ هێمای بە دەسەڵاتییە،.. هتد. بەڵام ئەم خەسڵەتانە گشتی نین، دەشێ شێر دادپەروەربێت و سەگیش ناپاکی بکات.

هەر هەموو چیرۆکە فۆلکلۆرییەکانیش مەرج نییە بۆ منداڵان گونجاوبن. هەندێکیان بە کارەسات و کوشتن و مردن و تراژیدیا کۆتاییان پێهاتووە، ئەم چیرۆکانە لەبارنین بۆ منداڵان، پێویستە دەستکاری بکرێن و لەسەرە و دابەڕێژرێن، کە بۆ منداڵان بگونجێن. چیرۆکەکانیش بەپێی قۆناغەکانی تەمەنی منداڵی هەڵبژێرێن.

پێموایە کە نموونەی چیرۆکی ئەفسانەیی بۆ منداڵان لە هەموو جیهاندا، چیرۆکە ئەفسانەییەکانی، نووسەری یۆنانی (ئیزوب: ٦٢٠ــ ٥٦٤ پ.ز) کە بە (باوکی چیرۆکە ئەفسانییەکان) لە جیهاندا ناسراوە. نزیکەی شەش سەد ساڵ پێش زاینی نووسیویانە، لەوانەشە لەسەر زاری خەڵکی وەریانی گرتووبن و بەشێواز و شێوەیەکی ئەدەبی و بە زمانێکی سووک و ساکار داڕیشتوون. سەرچاوەی سەرهەڵدانی ئەدەبی تازەی منداڵان، بەڵام تا ئەمڕۆش چیرۆکەکانی ئیزوپ

چیژ و گرنگییان کە نەبوونەتەوە. وەریان گێڕاون بۆ سەر هەموو زمانەکانی جیهان. هەندێک لەو چیرۆکانە لە ئەمڕۆشدا، بوونە بە بابەتی کتێبی خوێندنەوەی قۆناغی بنەڕەتی و لە هەموو جیهاندا دەخوێندرێن. بۆ نموونە: مێروولە و کوللە، گورگ و بەرخۆلە، ڕێوی و کەڵەشێر، رێوی و لەقلەق، رێوی و قەلەڕەش، رێوی هێشووە ترێ، شێر و مشک، شێری ساختە، شوانە درۆزنەکە، کۆبوونەوەی مشکان، هێز لە یەکێتیدایە، کچۆڵەی خەیاڵباز و شیرەکەی. لە دوای ئیزوپ، چیرۆکۆکەکانی (بەیدەبا) ی هیندی (کلیلە و دمنە) دێن. ئینجا چیرۆکەشیعرەکانی نووسەری فەرەنسی (لاڤۆنتین: ١٦٢١ــ ١٦٩٥) دێت، تا دەگاتە چیرۆکەشیعرەکانی میری شاعیرانی عەرەب (ئەحمەد شەوقی ــ کە بە رەسەن کوردە).
لە ئەدەبی کوردیشدا چیرۆکە شیعرەکانی پیرەمێرد و فایق بێکەس و هەژار موکریانی. کە لە چیرۆکەکانی ئێزۆپ و لاڤونتینەوە وەریان گرتوون و بە چێژێکی کوردی و بە زمانێکی ناسک و شیرین و ئاسان، بە چیرۆکەشیعر بۆ منداڵانی کوردیان داڕشتوون.

چیرۆکی فۆلکلۆری کە بریتییە لە کۆمەڵێک لە چیرۆکە خەیاڵی و ئەفسانەییەکان، بەشێکی گرنگە لە ئەدەبیاتی منداڵان. زۆر لە نووسەرانی جیهانی بە کۆکردنەوە و نووسینەوەی چیرۆکی فۆلکلۆری منداڵان ناوبانگیان دەرکرد، لەوانە: برایانی گریمی ئەڵمانی (یاکوب و ولیام گرین) و (پێتەر ئاسبیورسن و یۆرگن مۆ) ی نەرویجی. [illegible] نووسەری جیهانیش (هانز کریستیان ئەندەرسین: ١٨٠٥ــ ١٨٧٥)ی دانیماکی، لە نووسینی چیرۆکەکە ئەفسانەییەکانیدا، سوودێکی زۆری لە چیرۆکە فۆلکلۆری و ئەفسانەییەکانی دانیمارک وەرگرت. بێگومان نووسەرانی کوردیشمان، چیرۆکی فۆلکلۆری کوردیان قۆستوونەتەوە و سوودێکی زۆریان لە چیرۆکە فۆلکلۆری و کلاسیکییە کوردییەکانمان وەرگرتوون و ڕەنگدانەوەیان لە نووسینەکانیاندا هەیە.
دەکرێت لە تەمەنێکی زووی منداڵییدا. منداڵانی کوردمان هۆگر و ئاشنای جیهانی چیرۆکی فۆلکلۆری بکەین، لە گۆڕەپانی یاریکردن بێت یا لە باخچەی منداڵاندا. یا لە قوتابخانەی بنەڕەتیدا بێت، لە راستیدا زۆر لە منداڵان و لە گەورەکانیش، هەست بەوە ناکەن، کە ئەو گەمە و یارییە سادە و سووک و سەروادارانەی، کە لە سەرەتای منداڵییدا فێریان دەبن و دەیانکەن، کە جۆرێکن لە ئەدەبی فۆلکلۆری کوردیمان. بۆ نموونە: هەللور بەللور تەکامە… زەرد و سوور و شەمامە.

حاجیلەقلەق مار هات… ماری زەنگەڵدار هات. پێم سۆ
دەستم سۆ.. شەکری عەمبارانم سۆ. حل حلی بل بلی..
چاوی ڕشتووە بە کلی. هەیاران مەیاران… خوایە داکاتە باران.
لە راستیشدا چیرۆکە فۆلکلۆرییە زارەکییەکان، لەبەر ئەوەی تۆمار نەکراون، بۆیە دەقی ئۆرجیناڵی و نووسەریان نییە. تا بەم سەردەمەش گەیشتوون گۆڕانکارییەکی زۆریان بەسەر هاتووە، بەشێکی زۆریشیان لە یادچوونەتەوە و لەناوچوون.
بۆ نموونە بە کورتی باس لە چیرۆکی (مێروولە و وکوللە) دەکەین، کە یەکێکە لە چیرۆکە فۆلکلۆرییە ئەفسانەییەکانی چیرۆکنووسی یۆنانی (ئیزوپ) بۆ مندا□□ان، کە نزیکەی (٢٥٠٠) ساڵ پێش ئێستا نووسیوێتی. بە دەستکاریییەوە لە ئینگلیزییەوە وەرمگێڕاوە بۆ کوردی. من بە شێوەی دیالۆگ دامڕشتووە.

مێروولە و کوللە

مێروولەیەک بە درێژایی وەرزی هاوین، خەریکی کارکردن بوو.. دانەوێڵە و میوەی کۆدەکردەوە و دەیبردەوە بۆ ماڵەکەی و بۆ زستان کۆی دەکردنەوە.. بەڵام کوللەیەک کە لە نزیکی ماڵی مێروولەکە بوو. هەر خەریکی یاری و گۆرانی وتن بوو.. خۆی لە گەڵای سەوزی دارەکان تێردەکرد، بەڵام هیچی بۆ زستان کۆنەکردەوە.
پاییز هات و گەڵای دارەکان وشکبوونەوە و وەرین.. زستان هات و باران و بەفر بارین.. رۆژێکی زۆر ساردی زستان بەفرێکی زۆر باری و زەویی داپۆشی. مێروولەکە باکی نەبوو، بایی وەرزی زستان دانەوێڵە و میوەی کۆکردبۆوە. بەڵام کوللە تەمەڵەکە، هیچی نەبوو بیخوات، لەبرسا خەرێکبوو بمرێت.. مێروولەکەی بیرکەوتەوە. چوو بۆ ماڵی مێروولەکە و لە دەرگای ماڵەکەی دا.
مێروولەکە: کێیە وا بەم رۆژە ساردە لە دەرگای ماڵەکەم دەدات؟
کوللەکە: منم هاوڕێی خۆشەویست و بەڕێزم.
مێروولەکە: لە کەیەوە بە هاوڕێی خۆشەویست و بەڕێزم دەزانیت..؟ لەبیرت چۆتەوە کە چەند جارێک رێت ل□گ□رتم و گاڵتەت پێدەکردم و پێم پێدەکەنیت؟! بۆ چی هاتووی؟
کوللەکە: زۆم برسییە و خەریکە لەبرسا بمرم.
مێروولەکە: ئەی بە درێژی وەرزی هاوینی رابردوو چیت دەکرد؟
کوللەکە: بە درێژی هاوینی رابردوو، گۆرانیم دەوت و

یاریم دەکرد.
مەرووڵەکە: دەبێ بە درێژایی ئەم زستانەش هەر هەڵپەڕکێ و سەمابکەی.. ئێوەش لەبیرنەچێت، ئێوەی کارنەکات و بیر لە داهاتووی نەکاتەوە.. بە برسێتی سەردەنێتەوە.
ئەم چیرۆکە فۆلکلۆرییە ئەفسانەییە، وانەیەکی فێرکردن و پەروەردەیی باشی بە منداڵان تەدایە، هانی منداڵان دەدات بۆ کۆششکردن و هەوڵدان، تا لە تاقیکردنەوەکاندا دەربچن و بگەن بە هیوا و ئامانجەکانیان. هەر قوتابییەکیش نەکات کۆشش و تەمەڵی و تەوەزەلی بکات و پلانی بۆ داهاتووی نەبێت و کارەکانی ئەمڕۆ بخاتە بەیانی و کاتی خوێندنی بەفیڕۆبدات. لە تاقیکردنەوەکاندا دەرناچێت. پەشیمانیش بێ سوودە.
ئەم چیرۆکە فۆلکلۆرییە ئەو پەندە جوانەی کوردییەشی لەخۆگرتووە کە دەڵێت:
“دەستی ماندوو لەسەر سکی تێرە”

رەزا شوان
دوبەی: ٢٠٢٣

ئێوارانە ١٩.. سەردار جاف

لالەک، بە مەستییەوە
هەموو ئێوارەیەک گۆرانی بۆ مانگ دەچڕێ
زەردەی خۆر، بە دارشەقەکەوە سەرچۆپی گرتووە
ئەستێرە، لەو بەردەم سەرما،
بە زریوە زریوەوە لە چەپڵەڕێزانە
هەور، بە حیلکەحیلکی پێکەنینەوە سپیپۆشی نواندووە
با، بە هەنسک و لە تەک گریانەوە
زەماوەندی خرۆشاندووە
شەو، فووی لە جرای ئاوابوون کردووە
لە گەڵ هەموو تاریکییەک
هەستەکانم دەفڕن
دەبنە پەپوولە و مانگ دەدوێنن
چراخانە لە ئاسمانەوە ژووری نوتەکم رۆشن دەکاتەوە

تیشکەڵانێ دەبێتە سروود و لە گەرووی لاڵەوە چریکەی دێ
مەشخەڵانێ ئامبازی ئیشق دەبێ
هێشتان لە ئاسۆوە سەری دەرنەئێناوە
نە لە سۆز و هەستیی هیچ کەسێکەوە هەڵدێ
نە دەنگی وەک سەدای ئەو زایەڵەی دێ
ئێوارە فاڵوێژێکی بە سەلیقەیە و
لە قاوە تاڵەکەما
بەختی مەست مەستیم بە مانگەوە بۆ خوێنێتەوە
باران لە بن سەیوانیشەوە
تەواوی جەستەمی سپیپۆش کردووە
لە کەناری پیریا دەمبینێتەوە
با هەروەک جاران لە گرێژنەوە هەڵم ناتەکێنێ
سێبووری دەبەخشێ و دڵنەواییەکە و ئازای بەدەن بە نەرمە هەناسەیەک
غلۆری ئەودیوی گڕوگاڵیم دەکاتەوە
شەو و تاریکی لە گەڵ مانگ ئالووذەم دەکەن
تا گۆرانی لاڵەکە بەردەوام بێ
ئەو دەبێتە تریفە و منیش خەرمان
هەروەکو جاری جاران ، ختوکەم دەدا
بۆ ئاوابوون لە شەهلا و ئەو دیو سنوورم دەباتەوە
بە بیرت د□کە دەمگوت تۆ خۆشەویسترین کەسمی کەسەکەم

ئەڵمانیا
٢ / ٣ / ٢٠٢٣

بیرەوەری□□کانی فەقێیەکی گومڕا-(51)- شەماڵ بارەوانی

بەشی 51

ئیسرائیل ٢٠٢٢ی دەڕووخێت!

بیرمە مانگی ڕەمەزانێ بوو، لە دێی چل هەوێزە مەلابووم، وتاری ئێوارانی ڕەمەزانێم بۆ دەدان. باسی فەڵەستین و قودسم بۆ خەڵکەکە

دەکرد و یەک حەماسەت و عاتیفەی دینی منی گرتبوو، هەر مەپرسن !

دەمگوت: سەبرەن سەبرەن، یا یەهود، جەیشو موحەممەد سەوفە یەعود.

خوشک و برایانم: ئەمڕۆ، یان سبەی، زوو، یان درەنگ، دەوڵەتی سەهیونییەت(مەبەستم ئیسرائیل)بوو، لەناودەچێت و لەسەر دەستی نەوەکانی سەلاحەدینی ئەیوبی، دەنیابن، دووبارە قودسی بریندار و داگیرکراو، لە ژێر چنکی جووی خەبیس ڕزگار دەکەین.

موسڵمانان وەک لە ڕیوایەتێک هاتووە، پەیامبەرمان دەفەرموێت، کە دار و بەردیش لە دژی ئەو جووەکە ترسنەک و پیسانە دێتە گۆ، پەیامبەر دەڵێت:(ڕۆژی دوایی نایەت، تاکو موسڵمانان جوولەکەکان دەکوژن، کاتێک موسڵمانێک دەیەوێت جوولەکەیەک بکوژێت، جوولەکەکە ڕا دەکات بۆ پشت هەر درەختێک و بەردێک، خۆی بشارێتەوە، درەخت و بەردەکە، دێنە گۆ و دەڵێن: ئەی موسڵمان، ئەی بەندەی خودا، وەرە ئەوە جوولەکەیەکە لەپشتەمن خۆی حەشارداوە، بیکوژە! تەنها درەختێک نەبێت، کە ناوی غەرقەدە، درەختی جوولەکەیە)★

ئامادەبوانی مزگەوت، هەموو دەیانگوت: ئەڵلاهو ئەکبەر.

جا درێژییەکیشم دەکرد و دەمگوت: ئێستا جوولەکە لە ئیسرائیل هەمووی خەریکی ڕواندنی ئەو درەختەیە، تەنانەت هەرچوار لای ئیسرائیلیان بەو درەختی غەرقەدە تەنیوە و هەموو ماڵێک غەرقەد دەڕوێنێت و لە ئەمەی موسڵمان زیاتر باوەڕیان بەو فەرمودەی پەیامبەرمان هەیە، کەوام گوت. ئەوجارە هەمووی پێکەوە گوتیان (اللهم صلي على سيدنا محمد)هاهاها.

موسڵمانان، دەزانن لەمێژە جوولەکەی کەڕەکە مار، دەستیان کردووە بە بڕینەوەی دارزەیتونی خوشک و برا فەلەستینییەکانمان و لە شوێنیدا ئەو غەرقەدە کافر بابە دەڕوێنن؟

خوشک و برایانی ئیماندارم، هێندەی نەماوە و بەڵێنی اللەی تەعالایە و هیچ قسە لەسەرکردنێک و گومانێکی تێدانییە و دێتەجێ و دەوڵەتی داگیرکەری جوولەکەی پیلانگێڕ، لە ساڵی(٢٠٢٢) دەڕووخێت★.

ئەوجارە هەرخەم: سوبحان اللە لە گەورەییت خودایە! قادر هەرخەتی خودایە، بەهێز و دەسەڵاتدار هەرخەتی یا اللە.

لە ڕاستیدا من ئەو مەسەلەی درەخت ڕواندنەی غەرقەدم لە نامیلکەی نووسەر و بانگخوازێکی ئیسلامی خوێندبووەوە، درێژییەک دوو مەتر بوو،

من دوو مەتری تریشم بە زیاد کرد و گوتم گرنگ کاریگەری دروست کەم و حەماسەت و عاتیفەی دینی خەڵکی پێی فول کەم و هەستی دژە جولەکەیان بوروژێنم.

ئیمامی حەنەفی دەیگوت: ڕیوایەت لە مەککە بستێک بێت، تا دەگات بە عێراق دەبێت بە مەترێک !

منیش ئەوڕۆژە، مەترێک بوایە، دوو مەتریترم پێوە دەنا.

لەپڕ، پیاوێک مام(ک…) گوتی: ئائا بەڕێیشی عەلی باپیری، کاکە مەلا ئیسرائیلمان بە دەروخێنێت و قودس ئازاد دەکات.

مام(ک…) کەسێکی زۆر کۆمەدی و قسە لە ڕوو و ناخ پاک بوو و زۆریش کەیفی بە من دەهات و زۆر لەماڵی ئەوان نانم دەخوارد و ئەو کەسێکی یەکێتی بوو وەک حیزب، ئەوکات تازە بزووتنەوەی گۆڕان دروست ببوو.

هاشوهووشی ئەو بزووتنەوەیە هەموو وڵاتی تەنی بوو. خەڵکێکی زۆر وەک فریادڕەس و تەنانەت هەبوو وەک گیڤارا و غاندی و ماندێلایەکی کوردی سەیری(نەوشێروان مستەفا)یان دەکرد و ئومێدی زۆر و خەونی بێشوماریان لەسەر بزووتنەوەکە هەڵچنیبوو.

مام کەریمیش مەیلی بە گۆڕان هەبوو و هەر مەدحی نەوشێروان و گۆڕانی دەکرد و سەری زمان و بنی زمانی نەوشێروان بوو لای من، گوتم با منیش جەوی بگرم و لە میزاجی بدەم و تەڕەی خەمی لێ بکەمەوە، بەرپەرچم دایەوە و گوتم: نانا، نەوشیروانە چەپ، بە ماچکردنی کتێبەکەی دەستی یا شێخ، قودس ئازاد دەکات.

ئامادەبووان هەموان دەستیان کرد به پێکەنین.

..…

★في صحيح البخاري، عن أبي هريرة أن النبي قال: (لا تقوم الساعة حتى يقاتل المسلمون اليهود، فيقتلهم المسلمون حتى يختبئ اليهودي من وراء الحجر والشجر، فيقول الحجر أو الشجر: يا مسلم يا عبد الله هذا يهودي خلفي، فتعال فاقتله). وزاد فيها (إلا الغرقد، فإنه من شجر اليهود).

★ئەو ڕووخانەی(دەوڵەتی ئیسرائیل)یشم پێشووتر، لە وتاری مەلایەک گوێ لێ ببوو !